

KONRAD JAN MARCINIAK*

POROZUMIENIE W SPRAWIE OCHRONY I ZRÓWNOWAŻONEGO WYKORZYSTANIA MORSKIEJ RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ POZA GRANICAMI JURYSDYKCJI PAŃSTW Z 2023 ROKU – WSTĘPNA ANALIZA

Abstrakt

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie kompleksowego i całościowego spojrzenia na prawne aspekty Porozumienia w sprawie ochrony i zrównoważonego wykorzystania morskiej różnorodności biologicznej poza granicami jurysdykcji państw (BBNJ). W opracowaniu przedstawiono historię negocjacyjną Porozumienia BBNJ i jego obecny status prawny, zagadnienia ogólne oraz dotyczące: morskich zasobów genetycznych, środków zarządzania obszarowego, w tym morskich obszarów chronionych, ocen oddziaływania na środowisko oraz budowaniu potencjału i transferu technologii morskich. Dwie ostatnie merytoryczne części opracowania obejmują rozważania dotyczące wymiaru instytucjonalnego i finansowania Porozumienia BBNJ oraz procedur rozstrzygania sporów.

Słowa kluczowe: Porozumienie BBNJ, morska różnorodność biologiczna, morskie zasoby genetyczne, zarządzanie obszarowe, morskie obszary chronione, oceny oddziaływania na środowisko, system rozstrzygania sporów, konwencja o prawie morza

* Sędzia, Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza. Wszystkie poglądy pochodzą od autora i nie reprezentują stanowiska Trybunału. Niniejszy artykuł stanowi spisana i rozszerzoną wersję referatu wygłoszonego przez autora na forum Komisji Prawa Morskiego PAN w dniu 30.11.2023 r. Autor pragnie wyrazić wdzięczność p. Joannie Pilaszek (MSZ) za uwagi do wcześniejszej wersji artykułu. Wszelkie błędy pozostają odpowiedzialnością autora.

WPROWADZENIE

Dnia 19 czerwca 2023 r. zostało przyjęte Porozumienie w sprawie ochrony i zrównoważonego wykorzystania morskiej różnorodności biologicznej poza granicami jurysdykcji państw (dalej: Porozumienie lub Porozumienie BBNJ¹), stanowiące zarazem trzecie porozumienie zawarte pod auspicjami Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza (dalej: Konwencja lub UNCLOS) z 1982 r.²

Mimo, że Porozumienie nie weszło jeszcze w życie, zasługuje ono na analizę z co najmniej kilku przyczyn. Po pierwsze, jego przyjęcie stanowi zwieńczenie prawie 20-letniego wysiłku negocjacyjnego podejmowanego na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Można w tym kontekście dodatkowo podkreślić, że współcześnie przyjęcie umowy międzynarodowej na tym forum nie jest bynajmniej zjawiskiem częstym. Przynajmniej z tej perspektywy nie należy się dziwić pewnej dozie entuzjazmu państw, organizacji międzynarodowych i pozarządowych oraz prasie określających przyjęcie omawianej umowy jako „triumf multilateralizmu”³.

Entuzjazm ten jest związany z kolejną przyczyną uzasadniającą analizę Porozumienia: dotyczy ono obszarów morskich poza granicami jurysdykcji państw, a więc – w sensie przestrzennym – obszaru stanowiącego ok. 40% powierzchni Ziemi (i 64% wszechoceanu). Co więcej, szacuje się, że wszecho-

¹ Skrót pochodzi od anglojęzycznego tytułu Porozumienia tj. *Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity of Areas beyond National Jurisdiction*. W literaturze i praktyce stosuje się też skrócone nazwy tej umowy, a więc: *High Seas Treaty* czy *Marine Biodiversity Treaty*. Tej pierwszej jednak, jako prawnie niewłaściwej (Porozumienie dotyczy nie tylko morza otwartego, ale również Obszaru, w rozumieniu Konwencji o prawie morza), należy unikać.

² Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10.12.1982 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543). Konwencja weszła w życie 16.11.1994 r. i ma obecnie 170 stron. Pozostałe dwie umowy w ramach UNCLOS to: Porozumienie w sprawie implementacji Części XI Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 10.12.1982 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543, Załącznik; Porozumienie ma obecnie 153 Strony) oraz Umowa w sprawie wykonania postanowień Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 10.12.1982 r. odnoszących się do ochrony i zarządzania zasobami rybnymi międzystrefowymi i zasobami rybnymi masowo migrującymi, zawarta 4.08.1995 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 10, poz. 64; Umowa ma obecnie 93 Strony; dalej: Umowa z 1995 r.).

³ Zob. np. nota prasowa ONZ (19.06.2023 r.), *Historic agreement adopted at the UN for conservation and sustainable use of biodiversity in over two-thirds of the ocean* (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2023/06/press-release-historic-agreement-adopted-at-the-un-for-conservation-and-sustainable-use-of-biodiversity-in-over-two-thirds-of-the-ocean/>) (dostęp: 28.06.2023 r.), In “a Triumph for Multilateralism,” *Governments Adopt High Seas Treaty* (<https://sdg.iisd.org/news/in-a-triumph-for-multilateralism-governments-adopt-high-seas-treaty/>) (dostęp: 16.11.2024 r.).

cean (zarówno obszary w jak i poza granicami jurysdykcji państw) stanowi nawet 95% biosfery Ziemi, a wyzwania dotyczące jego ochrony i zrównoważonego wykorzystania już od dłuższego czasu są przedmiotem międzynarodowej, naukowej i dyplomatycznej troski. Ze *stricto* prawnomiędzynarodowej perspektywy kluczowe są tu wyzwania związane z rozwiązaniami przyjętymi w ramach Konwencji o prawie morza, zwaną też „Konstytucją mórz i oceanów”⁴, oraz coraz powszechniejszą oceną, że wymagają one uzupełnienia m.in. właśnie w zakresie ochrony i zrównoważonego wykorzystania morskiej różnorodności biologicznej poza granicami jurysdykcji państw⁵. Porozumienie BBNJ dotyczy więc nie tylko większej części wszechoceanu (i niespełna połowy powierzchni Ziemi), ale ma w zamierzeniu uzupełnić UNCLOS oraz, generalnie, stanowi uznanie potrzeby „zajęcia się, w sposób spójny i oparty na współpracy, utratą różnorodności biologicznej i degradacją ekosystemów oceanicznych spowodowanymi w szczególności oddziaływaniami zmiany klimatu na ekosystemy morskie (...) a także ich zakwaszaniem, zanieczyszczeniem, w tym zanieczyszczeniem tworzywami sztucznymi – oraz niezrównoważonym wykorzystywaniem zasobów” oraz tego, że ma to się dokonać w ramach „kompleksowego systemu światowego” w ramach UNCLOS⁶. Strony Porozumienia zadeklarowały też, że chcą działać jako „strażnicy oceanu” (*stewards of the ocean*) w obszarach poza jurysdykcją krajową w imieniu obecnych i przyszłych pokoleń⁷.

Powyższe uwagi należy odczytywać także w kontekście generalnego i coraz ściślejszego związku prawa morza i polityki prawnomorskiej z kwestiami ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju⁸. W ostatnim okresie jest to szczególnie wyraźnie widoczne choćby na przykładzie tzw. szczytu

⁴ T.T.B. Koh, *A Constitution for the Oceans*, podsumowanie jego wypowiedzi z 6 i 11.12.1982 r., dostępne na: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm (dostęp: 5.4.2024 r.). Zob. też J. Symonides, *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza z perspektywy ćwierćwiecza*, (w:) C. Mik, K. Marciniak (red.), *Konwencja NZ o prawie morza z 1982 r. w piętnastą rocznicę wejścia w życie*, Toruń 2009, s. 20-21.

⁵ W polskiej literaturze zob. np. D. Pyć, *Prawo Oceanu Światowego. Res usus publicum*, Gdańsk 2011, s. 37 i n.

⁶ Porozumienie BBNJ, Preambuła, ust. 3-4. O ile nie zaznaczono inaczej, polskie tłumaczenie Porozumienia na podstawie: Wniosek Decyzja Rady w sprawie podpisania, w imieniu Unii Europejskiej, porozumienia w ramach Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, dotyczącego ochrony i zrównoważonego wykorzystywania morskiej różnorodności biologicznej na obszarach znajdujących się poza jurysdykcją krajową, COM/2023/353 final z 30.06.2023 r., Załącznik. Zob. też: Decyzja Rady (UE) 2023/1974 z 18.09.2023 r.

⁷ Porozumienie BBNJ, Preambuła, ust. 11.

⁸ Zob. też: K.J. Marciniak, *Organizacja Narodów Zjednoczonych a prawnomiędzynarodowa regulacja mórz: przeszłość, teraźniejszość i przyszłość*, w: E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes, J. Nowakowska-Małusecka, A. Przyborowska-Klimczak, W. Staszewski (red.), *System Narodów Zjednoczonych z polskiej perspektywy*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 322-323.

Rio+20⁹, Celu 14 Agendy zrównoważonego rozwoju ONZ do 2030¹⁰ oraz Celów 2 i 3 Globalnej Strategii Bioróżnorodności z Kunming-Montrealu przyjętej podczas 15 spotkania państw stron Konwencji o różnorodności biologicznej (CBD) w 2022 r.¹¹ Podobnie, uznany i znajdujący swoje odzwierciedlenie w sądowych postępowaniach międzynarodowych jest związek zmian klimatycznych i podnoszącego się poziomu mórz z prawem morza¹².

Wreszcie, zaznaczyć należy, że Unia Europejska (UE), jak i jej wszystkie państwa członkowskie – w tym Polska – już podpisały Porozumienie, a UE zakończyła także wewnętrzne procedury konieczne do jego zawarcia¹³. Należy więc przypuszczać, że w najbliższym czasie można spodziewać się rozpoczęcia procesu wyrażenia zgody przez te podmioty na związanie się Porozumieniem¹⁴. W globalnym ujęciu, proces ten już się rozpoczął i obecnie Porozumienie ratyfikowało piętnaście państw¹⁵. Także więc z tej perspektywy zasadna jest pogłębiona refleksja nad postanowieniami Porozumienia.

Jak jednak sygnalizuje tytuł niniejszego opracowania, może ono mieć charakter jedyne wstępny. Celem jest tu bowiem przedstawienie możliwie komplek-

⁹ Zob. rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/66/288 z 27.07.2012 r., *The Future We Want*, zwłaszcza ust. 158-177.

¹⁰ Zob. rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/70/1 z 21.10.2015 r., *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* oraz <https://sdgs.un.org/goals/goal14> (dostęp: 16.11.2024 r.).

¹¹ Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5.06.1992 r. (Dz.U. 2002 nr 184 poz. 1532). Zob. decyzja CBD COP nr 15/4 z 19.12.2022 r., *Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework* oraz <https://www.cbd.int/gbf/targets> (dostęp: 26.11.2024 r.).

¹² Zob. w szczególności Opinię doradczą Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza (ITLOS) z 21.05.2024 r. w sprawie wniosku Komisji Małych Państw Wyspiarskich w sprawie Zmian Klimatu i Prawa Międzynarodowego (dostępna tu: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/>; dalej: ITLOS, *Opinia doradcza w sprawie zmian klimatu*); oraz wniosek z 12.04.2023 r. do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) w sprawie zobowiązań państw w zakresie zmian klimatu, dostępny tu: <https://www.icj-cij.org/case/187> (dostęp: 16.11.2024 r.).

¹³ Decyzja (UE) 2024/1830 z 17.06.2024 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Unii Europejskiej, porozumienia w ramach Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, dotyczącego ochrony i zrównoważonego wykorzystywania morskiej różnorodności biologicznej na obszarach znajdujących się poza jurysdykcją krajową, <http://data.europa.eu/eli/dec/2024/1830/oj> (dostęp: 16.11.2024 r.).

¹⁴ Tematyka Porozumienia była już też przedmiotem zainteresowania Komisji Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej Sejmu RP w dniu 16.01.2024 r. (posiedzenie nr 4; zapis dyskusji dostępny tu: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/PosKomZrealizowane.xsp?komisja=GMZ#4>), choć póki co nie w bezpośrednim związku z wszczęciem procesu ratyfikacji Porozumienia przez Polskę.

¹⁵ Aktualne dane są dostępne na stronie depozytariusza, tj. Sekretarza Generalnego ONZ: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-10&chapter=21&lang=_en (dostęp: 12.10.2024 r.).

sowego i całościowego spojrzenia na prawne aspekty Porozumienia BBNJ. Z uwagi jednak na jego szeroki zakres, mnogość regulowanych kwestii, długość procesu negocjacyjnego oraz prawne i polityczne kontrowersje dotyczące niektórych zagadnień, nie sposób w szczegółowy sposób omówić wszystkich z nich. Ambicją jest tu przyczynienie się do rozwoju polskojęzycznej doktryny w zakresie szeroko rozumianego międzynarodowego prawa morza.

Aby zrealizować powyższe dążenie, w opracowaniu przyjęto następującą strukturę. Kolejna część w skróty sposób przedstawi historię negocjacyjną Porozumienia i jego obecny status prawny (pkt 2), a następnie omówi zagadnienia ogólne, takie jak zakres zastosowania Porozumienia BBNJ i główne zasady „horyzontalne” (pkt 3). Kolejne cztery części odpowiadają głównym elementom merytorycznym Porozumienia, a więc analizują zagadnienia dotyczące: morskich zasobów genetycznych (pkt 4), środków zarządzania obszarowego, w tym morskich obszarów chronionych (pkt 5), ocen oddziaływania na środowisko (pkt 6) oraz budowania potencjału i transferu technologii morskich (pkt 7). Dwie ostatnie merytoryczne części opracowania obejmują rozważania dotyczące wymiaru instytucjonalnego i finansowania Porozumienia (pkt 8) oraz procedur rozstrzygania sporów (pkt 9). Ostatnia część zawiera uwagi końcowe (pkt 10).

1. HISTORIA NEGOCJACYJNA ORAZ OBECNY STATUS PRAWNY POROZUMIENIA BBNJ

1.1. HISTORIA NEGOCJACYJNA

Jak wskazano, historia negocjacyjna Porozumienia BBNJ, rozumiana szeroko, a więc jako wszystkie procesy w ramach ONZ, które doprowadziły do jego przyjęcia, jest dość długa. W tym miejscu, przywołane zostaną jedynie najważniejsze ich etapy¹⁶. Pierwsze dyskusje na temat bioróżnorodności morskiej na forum ONZ miały miejsce w ramach Nieformalnego Procesu Konsultacyjnego w sprawie Oceanów i Prawa Morza (tzw. UNICPOLOS lub ICP) w 2004 r. (ogólnie nt. bioróżnorodności morskiej poza granicami jurysdykcji państw)¹⁷

¹⁶ Szerzej na ten temat: G. Wright, J. Rochette, K. Gjerde, I. Seeger, *The long and winding road: negotiating a treaty for the conservation and sustainable use of marine biodiversity in areas beyond national jurisdiction*, IDDRI 2018, s. 40 i n.; D. Kachelriess, *The High Seas Biodiversity Treaty. An Introduction to the Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction*, IUCN 2023, s. 3-5.

¹⁷ Zob. dok. A/59/122 z 1.07.2004 r., *Report on the work of the United Nations Open-ended Informal Consultative Process on Oceans and the Law of the Sea at its fifth meeting* oraz https://www.un.org/depts/los/consultative_process/5thmeetingpanel.htm (dostęp: 16.11.2024 r.).

oraz w 2007 r. (*stricte* w kontekście morskich zasobów genetycznych)¹⁸. W wyniku dyskusji na forum ICP dotyczących m.in. adekwatności uregulowań UNCLOS w zakresie ochrony i zrównoważonego wykorzystania morskiej różnorodności biologicznej poza granicami jurysdykcji państw, a zwłaszcza morskich zasobów genetycznych (*marine genetic resources*, MGRs) państwa zadecydowały jeszcze w 2004 r. o utworzeniu Grupy roboczej *ad hoc* w celu analizy tych kwestii (tzw. Grupa BBNJ)¹⁹. W ciągu kolejnych jedenastu lat (2006-2015) Grupa spotkała się 11 razy²⁰.

Kluczowy z punktu widzenia całego procesu był niewątpliwie rok 2011, kiedy to został uzgodniony kompromisowy pakiet spraw, który miał być przedmiotem dalszych debat (tzw. Pakiet z 2011 r.)²¹. W jego skład wchodziły cztery elementy (a) morskie zasoby genetyczne, włączając w to kwestie podziału korzyści (*marine genetic resources* (MGRs), *including questions on the sharing of benefits*); (b) środki takie jak środki zarządzania obszarowego, włączając w to morskie obszary chronione (*measures such as area-based management tools* (ABMTs), *including marine protected areas* (MPAs)); (c) oceny oddziaływania na środowisko (*environmental impact assessments*, EIAs); oraz (d) budowanie potencjału i transfer technologii morskiej (*capacity-building and the transfer of marine technology* (CBTMT)). Pakiet ten stanowił część przyjętych wówczas rekomendacji, w ramach których ustalono także uruchomienie procesu w ramach Zgromadzenia Ogólnego ONZ (w praktyce: Grupy BBNJ) mającego na celu zapewnienie, że ramy prawne regulujące bioróżnorodność morską będą efektywne, zarówno przez implementację istniejących instrumentów, ale także przez możliwe wynegocjowanie nowego porozumienia wielostronnego w ramach UNCLOS²². Moment ten był przełomowy, ponieważ ustalono zakres merytoryczny negocjacji (nigdy później nie zmieniony, a cztery elementy pakietu stały się głównymi częściami Porozumienia BBNJ),

¹⁸ Zob. dok. A/62/169 z 30.07.2007 r., Report on the work of the United Nations Open-ended Informal Consultative Process on Oceans and the Law of the Sea at its eighth meeting oraz https://www.un.org/depts/los/consultative_process/8thmeetingpanel.htm (dostęp: 16.11.2024 r.)

¹⁹ Decyzja o utworzeniu i mandat: rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 59/24 z 17.11.2004 r., *Oceans and the law of the sea*, ust. 73.

²⁰ W 2006, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 (dwa razy) i 2015 r. Dodatkowo, miały miejsce dwa spotkania w formie “warsztatów międzysesyjnych” (*intersessional workshops*). Raporty ze spotkań Grupy dostępne na stronie: <https://www.un.org/Depts/los/biodiversityworkinggroup/biodiversityworkinggroup.htm> (dostęp: 12.11.2024 r.).

²¹ Dok. A/66/119 z 30.06.2011 r., *Letter dated 30 June 2011 from the Co-Chairs of the Ad Hoc Open-ended Informal Working Group to the President of the General Assembly*, Annex, ust. 1.

²² Istotnie, mandat Grupy BBNJ został zmodyfikowany: rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 66/231 z 24.11.2011 r., *Oceans and the law of the sea*, ust. 167 i Annex. Można odnotować, że cytowana rezolucja została przyjęta podczas polskiej prezydencji w UE, a Polska negocjowała jej tekst w imieniu UE i jej państw członkowskich oraz koordynowała przygotowania unijne do tych negocjacji w ramach Grupy roboczej ds. prawa morza (COMAR).

a dodatkowo formalnie uzgodniono, choć jeszcze z wskazaniem, że jest to tylko „możliwość”, wynegocjowania nowej umowy międzynarodowej w ramach UNCLOS. Kwestie te są o tyle istotne, że w początkowej fazie omawianego procesu, kwestionowane było zarówno forum ONZ, jako właściwe dla tematyki bioróżnorodności morskiej, jak i zwłaszcza to, czy przyszłe rozwiązanie winno znajdować się w ramach UNCLOS, czy może raczej Konwencji o bioróżnorodności biologicznej (CBD) z 1992 r.²³ Wreszcie, sam fakt, czy rezultatem omawianych debat na forum ONZ powinna być nowa, wiążąca umowa międzynarodowa, a nie np. skoncentrowanie wysiłków państw na lepszej implementacji istniejących umów oraz ewentualne przyjęcie instrumentów o charakterze *soft law*, również pozostawał sporny. Niemniej jednak, wraz z przyjęciem Pakietu z 2011 r. kierunek prac zorientowany na wiążącą umowę międzynarodową w ramach ONZ i UNCLOS zyskał istotną formalną podbudowę.

Zgodnie z powyższym kolejne spotkania Grupy BBNJ (lata 2012-2015) miały już inny charakter i były bardziej skoncentrowane na dyskusji dotyczącej zakresu, uwarunkowań i zasadności wynegocjowania nowej umowy międzynarodowej w zakresie ochrony i zrównoważonego wykorzystania morskiej różnorodności biologicznej poza granicami jurysdykcji państw²⁴. W istocie, na ostatnim spotkaniu Grupy BBNJ uznano, że wynegocjowanie takiej umowy jest zasadne²⁵ i zalecono Zgromadzeniu Ogólnemu przyjęcie decyzji, co stało się jeszcze w tym samym roku²⁶.

Kolejne kroki omawianego procesu zostały podzielone na dwie główne fazy. Po pierwsze, ustanowiono Komitet Przygotowawczy (*Preparatory Committee*, tzw. PrepCom), którego zadaniem było sformułowanie „merytorycznych zaleceń” (*substantive recommendations*) dla Zgromadzenia Ogólnego ONZ w zakresie „elementów projektu tekstu prawnie wiążącego instrumentu” (*elements of a draft text of an international legally binding instrument*) w ramach UNCLOS²⁷. W tym formacie odbyły się cztery spotkania w latach 2016-2017, a uwieńczeniem prac PrepCom było przyjęcie końcowego raportu²⁸. W ramach

²³ Dz.U. 2002 Nr 184, poz. 1532.

²⁴ Tendencja ta jeszcze nasiliła się po przyjęciu dokumentu końcowego konferencji Rio+20 (*The Future We Want*, ust. 162), w którym wezwano do podjęcia decyzji w tym zakresie przed końcem 69. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (tj. do września 2015 r.).

²⁵ Dok. A/69/780 z 13.02.2015 r., *Letter dated 13 February 2015 from the Co-Chairs of the Ad Hoc Open-ended Informal Working Group to the President of the General Assembly*.

²⁶ Zob. rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/69/292 z 19.06.2015 r., *Development of an international legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction*.

²⁷ *Ibidem*, ust. 1(a).

²⁸ Dok. A/AC.287/2017/PC.4/2 z 31.07.2017 r., *Report of the Preparatory Committee established by General Assembly resolution 69/292: Development of an international legally binding*

wskazanych zaleceń, raport zawierał dwie części: „A” – elementy, wokół których kształtował się konsensus oraz „B” – elementy nadal kontrowersyjne i nieuzgodnione²⁹. Generalnie w obu przypadkach była to raczej lista zagadnień i hasłowo określone pożądane rozwiązania, niż projekt tekstu umowy międzynarodowej zawierający projekty przepisów.

Wreszcie, po drugie, w 2017 r. Zgromadzenie Ogólne zadecydowało o zwołaniu międzyrządowej konferencji (*intergovernmental conference*, IGC) w celu „możliwie najszybszego” wypracowania tekstu „wiążącego prawnie instrumentu” (tj. umowy międzynarodowej), w ramach UNCLOS³⁰. Negocjacje miały dotyczyć wszystkich elementów „Pakietu z 2011 r.” w sposób całościowy (*together and as a whole*)³¹, co miało odzwierciedlać słynne podejście znane z negocjacji UNCLOS, że wszystkie zagadnienia są ze sobą powiązane i postęp (oraz kompromisy) muszą dotyczyć każdego z nich (tzw. *package deal*)³². Zgodnie z pierwotną rezolucją Zgromadzenia Ogólnego konferencja miała się „początkowo” obradować na czterech sesjach negocjacyjnych (2018-2020)³³. Jednakże osiągnięcie kompromisu w tych ramach czasowych, częściowo zapewne z uwagi na pandemię COVID-19 oraz wynikającą z tego niemożliwość spotkania „fizycznego” w Nowym Jorku, okazało się niemożliwe³⁴. Stąd, zwołana została piąta sesja negocjacyjna, następnie zawieszona i dwukrotnie wznowiona³⁵, aby spotkać się po raz ostatni w dniach 19-20 czerwca 2023 r. Wówczas, pierwszego dnia konferencji, tekst Porozumienia BBNJ został formalnie przyjęty³⁶, a Przewodnicząca IGC (*Rena Lee* z Singapuru) wygłosiła słynne już zdanie: „statek dotarł do

instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction.

²⁹ *Ibidem*, ust. 38.

³⁰ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/72/249 z 24.12.2017 r., *International legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction.*

³¹ *Ibidem*, ust. 2.

³² Zob. K.J. Marciniak, *Organizacja Narodów Zjednoczonych...*, s. 303-304; H. Caminos, M. Molitor, *Progressive Development of International Law and the Package Deal*, *American Journal of International Law*, vol. 79, Issue 4, 1985, s. 871-890.

³³ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/72/249 z 24.12.2017 r., ust. 3.

³⁴ Pierwsza sesja IGC obradowała w okresie 4-17.09.2018 r.; druga – 25.03-5.04.2019 r.; trzecia – 19-30.08.2019 r. Czwarta sesja była dwukrotnie przekładana i w końcu odbyła się w okresie 7-18.03.2022 r.

³⁵ Zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/76/L.46 z 22.03.2022 r. piąta sesja miała miejsce w okresie 15-26.08.2022 r. Wznowiono jej obrady w okresie 20.02-3.03.2023 r. (zgodnie z kolejną rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/77/248 z 30.12.2022 r., ust. 275) oraz w okresie 19-20.06.2023 r. (zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/77/L.62 z 29.03.2023 r.).

³⁶ Dok. A/CONF.232/2023/4 z 19.06.2023 r.

brzegu” (*the ship has reached the shore*)³⁷. Za duże osiągnięcie należy uznać, że formalnie tekst Porozumienia został przyjęty konsensualnie (bez głosów „przeciw”), aczkolwiek Rosja, w ramach procedury „wyjaśnienia swojego głosu” (*Explanation of Vote*, EoV) odcięła się od konsensusu³⁸.

1.2. OBECNY STATUS POROZUMIENIA BBNJ: ASPEKTY FORMALNO-PRAWNE

Jak wskazano we wstępie niniejszego opracowania, Porozumienie BBNJ ma charakter umowy implementującej UNCLOS, z czego podąża za modelem przyjętym na potrzeby Umowy z 1995 r., a więc możliwe jest stanie się stroną Porozumienia, nie będąc zarazem stroną Konwencji o prawie morza. Zgodnie z art. 65, Porozumienie BBNJ jest otwarte do podpisu w siedzibie ONZ w Nowym Jorku, przez państwa i regionalne organizacje integracji gospodarczej w okresie od dnia 20 września 2023 r. do dnia 20 września 2025 r. Warto odnotować, że już pierwszego dnia, kiedy było to możliwe Porozumienie BBNJ zostało podpisane przez 68 państw (w tym jedną „regionalną organizację integracji gospodarczej”, a więc UE), a obecnie (stan na styczeń 2025 r.) liczba sygnatariuszy sięgnęła 106 podmiotów³⁹. Warto podkreślić, że wywodzą się one ze wszystkich grup regionalnych ONZ⁴⁰; zarówno państwa rozwinięte oraz rozwijające się, a także państwa z dostępem do morza i państwa jego pozbawione.

Naturalnie, jak dla każdej umowy międzynarodowej, kluczowe jest jednak jej wejście w życie. W przypadku Porozumienia BBNJ stanie się to 120 dni od daty złożenia 60 aktu ratyfikacji, zatwierdzenia, przyjęcia lub przystąpienia⁴¹.

³⁷ Zob. ONZ, ‘The Ship Has Reached the Shore’, *President Announces, as Intergovernmental Conference Concludes Historic New Maritime Biodiversity Treaty*, <https://press.un.org/en/2023/sea2175.doc.htm> (dostęp: 12.11.2024 r.).

³⁸ Zob. dok. A/CONF.232/2023/5 z 30.06.2023 r., *Report of the intergovernmental conference on an international legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction at its fifth session*. Stanowisko Rosji: *infra*, ust. 29.

³⁹ Polska podpisała Porozumienie dnia 21 września 2023 r.

⁴⁰ Przykładowo, są to wszystkie państwa UE, ale również Korea, Wielka Brytania, USA, Chiny, Kanada, Australia czy Brazylia. Przyjmując inną optykę: ze stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ Porozumienia nie podpisała tylko Rosja; z członków G7 – Japonia; a z pierwotnego składu BRICS – RPA; z nowoprzyjętych członków BRICS (Egipt, Etiopia, Iran i Zjednoczone Emiraty Arabskie) Porozumienie podpisał jedynie Egipt.

⁴¹ Art. 68 ust. 1 Porozumienia BBNJ. Zgodnie jednak z art. 68 ust. 3: „...żaden dokument złożony przez regionalną organizację integracji gospodarczej nie jest traktowany jako dodatkowy w stosunku do dokumentów złożonych przez państwa członkowskie tej organizacji.” Próg konieczności uzyskania 60 dokumentów ratyfikacyjnych (i analogicznych) jest tożsamy z wymogiem zawartym w art. 308 ust. 1 UNCLOS (aczkolwiek w przypadku Konwencji wejście w życie następowało dopiero 12 miesięcy po tej dacie).

Obecnie, jak sygnalizowano powyżej, uczyniło to piętnaście państw (Bangladesz, Barbados, Belize, Chile, Kuba, Malediwy, Mauritius, Mikronezja, Monako, Palau, Panama, Saint Lucia, Seszele, Singapur oraz Timor Wschodni – są to więc państwa w przeważające mierze rozwijające się). Wydaje się więc, że nawet przy optymistycznych założeniach co do tempa ratyfikacji, uzyskanie „brakujących” 45 aktów wyrażenia zgody na związanie się Porozumieniem (oraz biorąc pod uwagę konieczność upłynięcia terminu 120 dni), Porozumienie miałoby szansę wejść w życie najwcześniej pod koniec 2025 r. lub w pierwszej połowie 2026 r.⁴²

Z perspektywy funkcjonowania przyszłego Porozumienia istotne jest również to, że w ciągu 1 roku od dnia jego wejścia w życie ma zostać zwołane pierwsze spotkanie Konferencji Stron Porozumienia (*Conference of the Parties, COP*)⁴³. Zwłaszcza to pierwsze spotkanie będzie miało rozbudowaną agendę i szereg zadań do wykonania⁴⁴, stąd Przewodnicząca IGC, zgodnie z dominującymi poglądami państw w tej materii, zwróciła się do Przewodniczącego Zgromadzenia Ogólnego ONZ o wszczęcie stosownych procedur przygotowawczych w ramach ONZ⁴⁵. Wiele działań zostało już wdrożonych⁴⁶. Co więcej, Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję ustanawiającą Komisję Przygotowawczą (*Prepa-*

⁴² W istocie, podkreślany przez wiele państw istotny cel mobilizacyjny, jeśli chodzi o zakończenie krajowych procedur ratyfikacyjnych, to konferencja UN Ocean Conference, zaplanowana na czerwiec 2025 r. w Nicei. Można też wskazać, że antycypowany kalendarz spotkań Komisji Przygotowawczej obejmuje także 2026 r., co mogłoby sugerować, że Komisja Przygotowawcza miałaby jeszcze wówczas funkcjonować.

⁴³ Art. 47 ust. 2 Porozumienia.

⁴⁴ W szczególności: przyjęcie zasad proceduralnych (*Rules of Procedure, RoP*) dla siebie oraz organów pomocniczych; przepisów finansowych dla siebie, Sekretariatu, organów pomocniczych (art. 47 ust. 4 Porozumienia); przyjęcie zadań i warunków funkcjonowania organów pomocniczych (art. 46, 49, 55); ustalenie zasad funkcjonowania Sekretariatu i określenie jego siedziby (art. 50 ust. 1); dokonanie niezbędnych uzgodnień (art. 52 ust. 10) z Funduszem na rzecz Globalnego Środowiska (*Global Environment Facility, GEF*); wreszcie – określenie budżetu Porozumienia (art. 47 ust. 6 lit. e).

⁴⁵ Dok. A/77/945 z 30.06.2023 r., *Letter dated 30 June 2023 from the President of the intergovernmental conference on an international legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction to the President of the General Assembly*.

⁴⁶ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/77/321 z 30.08.2023 r., *Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity of Areas beyond National Jurisdiction*. Na jej podstawie Sekretarz Generalny ONZ został m.in. upoważniony do przyjęcia funkcji depozytariusza, a także pełnienia roli tymczasowego sekretariatu, do czasu wybrania przez COP „właściwego” Sekretariatu (por. art. 50 Porozumienia BBNJ). To ostatnie zadanie będzie w praktyce realizowane przez Wydział Spraw Oceanicznych i Prawa Morza Biura Prawnego ONZ (*Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, DOALOS*), którego finansowanie i skład osobowy zostały

ratory Commission)⁴⁷ mającą za zadanie przygotowanie wejścia w życie Porozumienia oraz pierwszego spotkania COP. Spotkanie organizacyjne Komisji już się odbyło (24-26 czerwca 2024), a kolejne, merytoryczne posiedzenia są zaplanowane na rok 2025 (dwa, dwutygodniowe spotkania) i 2026 (jedno takie spotkanie).

Od strony formalnej, Porozumienie składa się z 76 artykułów, zorganizowanych w 12 części i dodatkowo z dwóch załączników, stanowiących jego integralną część⁴⁸. Podobnie jak w przypadku UNCLOS, nie jest możliwe składanie „zastrzeżeń i wyjątków” do Porozumienia BBNJ, o ile nie są wyraźnie dopuszczone⁴⁹. Takim wyjątkiem jest możliwość przewidziana w art. 10 ust. 1 Porozumienia co do temporalnego zakresu stosowania przepisów jej części II w zakresie wykorzystania morskich zasobów genetycznych i informacji cyfrowej o sekwencjach DNA morskich zasobów genetycznych z obszarów znajdujących się poza jurysdykcją krajową⁵⁰. Dopuszczone są również deklaracje czy oświadczenia niemające skutku zastrzeżeń⁵¹. Dodatkowo, w przypadku regionalnych organizacji integracji gospodarczej wymagane jest również złożenie oświadczenia o podziale kompetencji między taką organizację a jej państwa członkowskie⁵². Wreszcie, możliwe jest również złożenie oświadczenia co do preferowanej procedury rozstrzygania sporów wynikających z Porozumienia BBNJ⁵³. Możliwe jest również

zarazem wzmocnione. Wdrożono też program na rzecz promocji i wczesnej ratyfikacji Porozumienia BBNJ. Zob. dane na stronie: <https://www.un.org/Depts/los/bbnj.htm> (dostęp: 25.11.2024 r.).

⁴⁷ Rezolucja ZO ONZ nr A/RES/78/272 z 24.04.2024 r. Pracom Komisji współprzewodniczącą *Janine Coye-Felson* (Belize) oraz *Adam McCarthy* (Australia), wspomagani przez 15-osobowe Biuro, w którego skład wchodzi również Polska.

⁴⁸ Art. 74 ust. 1 Porozumienia.

⁴⁹ Art. 70 Porozumienia. Por. art. 309 UNCLOS.

⁵⁰ Co do zasady, Porozumienie stosuje się do wykorzystania morskich zasobów genetycznych i informacji cyfrowej o sekwencjach DNA pozyskanych lub wygenerowanych *przed wejściem* w życie Porozumienia, *chyba że* dana Strona dokona pisemnego wyłączenia w momencie wyrażania zgody na związanie się Porozumieniem. W polskiej (unijnej) wersji językowej traktatu jest tu istotny błąd merytoryczny odwracający znaczenie tego postanowienia.

⁵¹ Art. 71 Porozumienia. Por. art. 310 UNCLOS. Cztery państwa (Wielka Brytania, Chile, Mikronezja i Turcja) skorzystały z tej możliwości już przy podpisaniu Porozumienia BBNJ. Dwa z nich (Wielkiej Brytanii i Chile) koncentrują się m.in. na jego związku z innymi uregulowaniami – zwłaszcza Układem Antarktycznym (por. zasada niepodważania w art. 5 ust. 2 Porozumienia BBNJ). Oświadczenie Turcji nawiązuje m.in. do jej statusu państwa niezwiązanego UNCLOS, a Mikronezji – do wyzwań związanych ze zmianami klimatu i podnoszącego się poziomu mórz oraz przebiegiem linii podstawowej tego państwa.

⁵² Art. 67 Porozumienia. Por. art. 5 Załącznika IX UNCLOS. Deklaracja kompetencji UE jest dostępna tu: <http://data.europa.eu/eli/declar/2024/1832/oj> (dostęp: 16.11.2024 r.).

⁵³ Art. 60 Porozumienia. Szerzej na ten temat: pkt 9 niniejszego opracowania. Zob. też oświadczenie Chile złożone przy podpisaniu Porozumienia.

tymczasowe stosowanie Porozumienia, o ile państwo lub regionalna organizacja integracji gospodarczej na piśmie wyrazi na to zgodę⁵⁴. Póki co, nie miało to miejsca i, z uwagi na naturę poszczególnych rozwiązań Porozumienia, możliwość skorzystania z tej opcji przez państwa wydaje się mało prawdopodobna.

2. ZAGADNIENIA OGÓLNE: ZAKRES ZASTOSOWANIA POROZUMIENIA BBNJ I GŁÓWNE ZASADY

2.1. ZAKRES TERYTORIALNY, MATERIALNY I TEMPORALNY ORAZ CEL POROZUMIENIA

Najważniejszym celem Porozumienia BBNJ jest ochrona i zrównoważone wykorzystanie morskiej różnorodności biologicznej na obszarach poza jurysdykcją krajową, zarówno obecnie jak i w perspektywie długoterminowej. Co istotne, ma to się dokonać przez wdrażanie odpowiednich postanowień UNCLOS, jak i dalszą współpracę i koordynację międzynarodową⁵⁵. Omawiane postanowienie dość dobrze obrazuje zakres terytorialny zastosowania Porozumienia (obszary poza jurysdykcją krajową – *areas beyond national jurisdiction*, ABNJ – tj. morze otwarte i Obszar)⁵⁶ i *ratione materiae* (ochrona i zrównoważone wykorzystanie BBNJ⁵⁷). Wyraża też ważną zasadę, że działania mają być nastawione na poprawę sytuacji obecnej, ale również z myślą o przyszłych pokoleniach.

Wreszcie, już na przykładzie tego postanowienia można zaobserwować pewne kluczowe (i dość kontrowersyjne podczas negocjacji) założenia dotyczące funkcjonowania Porozumienia. Ma więc ono, z jednej strony, przyczynić się do lepszego wdrażania postanowień UNCLOS oraz, z drugiej, samo przyczynić się do lepszej współpracy i koordynacji działań na płaszczyźnie prawnomiędzynarodowej. W istocie, wiele z postanowień Porozumienia BBNJ ma taki skutek, aczkolwiek niektóre z nich, wydaje się, same w sobie wnoszą dość nowatorskie

⁵⁴ Art. 69 Porozumienia.

⁵⁵ Art. 2 Porozumienia.

⁵⁶ Jest to też wyraźnie wskazane w art. 3 Porozumienia. Definicja legalna pojęcia „ABNJ” znajduje się w art. 1 pkt 2 Porozumienia i musi być odczytywana w kontekście stosownych postanowień UNCLOS zawartych m.in. w Części VII (art. 86 i n.) oraz XI (art. 133 i n.) Konwencji o prawie morza.

⁵⁷ Wydaje się, że przynajmniej na poziomie ogólnego celu oba te zagadnienia są postawione „na jednym poziomie” i żadne nie jest podporządkowane drugiemu. Zob. rozważania na temat tej frazy (z wcześniejszego etapu negocjacji Porozumienia): L. Lijnzaad, *The Conservation and Sustainable Use of Marine Biodiversity: Siamese Twins?*, w: M.H. Nordquist, J.N. Moore, R. Long (red.), *The Marine Environment and United Nations Sustainable Development Goal 14*, Brill 2018, s. 33-49.

rozwiązania merytoryczne (*standard-setting*), wykraczające poza „jedynie” wdrażanie czy rolę w ułatwianiu współpracy i koordynacji. Odnotować też należy, co jest dość nieszablonowym rozwiązaniem z punktu widzenia standardowych rozwiązań traktatowych, że poszczególne „główne” części Porozumienia zawierają własne cele szczegółowe, a nawet odrębne postanowienia dotyczące zakresu stosowania tych części⁵⁸.

2.2. RELACJA POROZUMIENIA Z UNCLOS I INNYMI UMOWAMI. KLAUZULA „NIEPODWAŻANIA”

Jeśli chodzi o relację Porozumienia BBNJ z UNCLOS to, jak wskazano we wstępie niniejszego opracowania, Porozumienie ma charakter umowy implementującej UNCLOS (choć nie wskazuje na to wprost, jak poprzednie takie umowy, w samym swoim tytule). W konsekwencji, ma być interpretowane i stosowane w kontekście i w sposób zgodny z UNCLOS⁵⁹. Bardziej kontrowersyjną⁶⁰ i trudniejszą do uzgodnienia kwestią było uregulowanie relacji Porozumienia BBNJ z innymi umowami i instrumentami, które stosują się lub przyjmują regulacje w obszarach poza granicami jurysdykcji państw (o charakterze globalnym – np. Międzynarodowa Organizacja Morska (IMO), Międzynarodowa Organizacja Dna Morskiego (ISA), Światowa Organizacja ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) czy regionalnym – jak m.in. regionalne organizacje zarządzania rybołówstwem (RFMOs)). Do pewnego stopnia przesądził tę kwestię mandat negocjacyjny⁶¹, którego stosowne rozwiązania stały się postanowieniem traktatowym, zgodnie z którym Porozumienie BBNJ ma być interpretowane i stosowane w sposób niepodważający (*shall be interpreted and applied in a manner that does not undermine*) „odpowiednich instrumentów i ram prawnych ani właściwych organów światowych, regionalnych, subregionalnych i sektorowych”⁶². Rozwiązanie to będzie przywoływane w niniejszym opracowaniu jako klauzula lub zasada niepodważania.

Postanowienie to znajduje swój wyraz także w bardziej szczegółowych rozwiązaniach Porozumienia⁶³. Niemniej jednak, jeszcze podczas negocjacji wysuwano co najmniej dwie możliwe jego interpretacje, zgodnie z którymi na podstawie Porozumienia BBNJ (kompetencji instytucji przez nie utworzo-

⁵⁸ Por. art. 9-10, 17-18, 27 i 40 Porozumienia.

⁵⁹ Art. 5 ust. 1 Porozumienia.

⁶⁰ Przykładowo, cytowany powyżej (por. *supra*, przypis nr 38) „sprzeciw” Rosji wobec Porozumienia dotyczy m.in. właśnie kwestii relacji Porozumienia BBNJ z istniejącymi ramami prawnymi.

⁶¹ Zob. ust. 7 rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/72/249.

⁶² Art. 5 ust. 2 Porozumienia.

⁶³ Zob. art. 22 ust. 2 i 5 i art. 23 Porozumienia (w zakresie ABMTs).

nych)⁶⁴: (a) niemożliwe by było podejmowanie jakichkolwiek działań w zakresie *formalnie objętym* kompetencjami innej umowy międzynarodowej czy instytucji, niezależnie od faktycznych działań takiej umowy czy instytucji; (b) niemożliwe byłoby „podważenie”, a więc *osłabienie efektywności* funkcjonowania takich umów czy instytucji, co bynajmniej nie wyklucza zupełnie działań w ramach Porozumienia BBNJ w zakresie ich kompetencji.

Niewątpliwie, kluczowa w tym zakresie okaże się praktyka państw w wykonywaniu Porozumienia i stosowne decyzje podejmowane przez COP. Właściwe uchwycenie równowagi między zapewnieniem Porozumieniu BBNJ efektywności, a zarazem danie wyrazu zasadzie niepodważania będzie jednym z najważniejszych horyzontalnych aspektów stosowania Porozumienia BBNJ i priorytetowe, jeśli chodzi o doprowadzenie do sytuacji, w której będzie ono mogło realnie osiągać cele przed nim stawiane. Wydaje się, że wyzwania z tym związane dotyczą zwłaszcza ustanawiania ABMTs/MPAs⁶⁵, aczkolwiek mogą również uwidocznić się w kontekście EIAs⁶⁶.

2.3. RELACJA DO OBSZARÓW W GRANICACH JURYSDYKCJI PAŃSTW ORAZ STATUS NIE-STRON UNCLOS

Naturalnym odpowiednikiem rozwiązania, że Porozumienie BBNJ stosuje się poza granicami jurysdykcji państw jest to, że żadne jego postanowienie nie narusza praw, jurysdykcji i obowiązków państw wynikających z UNCLOS, w tym również w relacji do wyłącznej strefy ekonomicznej oraz szelfu kontynentalnego⁶⁷. Porozumienie pozostaje również bez uszczerbku dla wszelkich roszczeń i sporów dotyczących suwerenności i praw suwerennych⁶⁸.

Porozumienie BBNJ stanowi również, że nie wpływa na status prawny państw niebędących stronami UNCLOS⁶⁹, co z jednej strony wyraża dość pod-

⁶⁴ Istnieje dość bogata literatura przedmiotu. Zob. np. Z. Scanlon, *The art of “not undermining”: possibilities within existing architecture to improve environmental protections in areas beyond national jurisdiction*, ICES Journal of Marine Science, vol. 75 (2018), s. 405–416; A. Friedman, *Beyond “not undermining”: possibilities for global cooperation to improve environmental protection in areas beyond national jurisdiction*, ICES Journal of Marine Science, vol. 76 (2019), s. 452–456; A. Langlet, A. Vardot, *Not ‘undermining’ who? Unpacking the emerging BBNJ regime complex*, Marine Policy, vol. 147, 2023, s. 1–10.

⁶⁵ Zob. ostatnio: V. De Lucia, *After the Dust Settles: Selected Considerations about the New Treaty on Marine Biodiversity in Areas beyond National Jurisdiction with Respect to ABMTs and MPAs*, Ocean Development & International Law, 2014, s. 5–14.

⁶⁶ Zob. np. szczegółowe rozwiązania zawarte w art. 29 ust. 4–5 Porozumienia BBNJ.

⁶⁷ Art. 5 ust. 1 zd. 2 Porozumienia BBNJ.

⁶⁸ Art. 6 Porozumienia BBNJ. Zob. też art. 60 ust. 9–10.

⁶⁹ Art. 5 ust. 3 Porozumienia BBNJ. Postanowienie to znajduje interesujące rozwinięcie np. w postanowieniach dotyczących rozstrzygania sporów, które generalnie stosują Część XV UNC-

stawową zasadę prawa traktatów⁷⁰, z drugiej jednak – było konieczne z punktu widzenia prawnych i politycznych dążeń państw nie będących stronami Konwencji o prawie morza⁷¹.

2.4. OKRĘTY WOJENNE

Porozumienie BBNJ generalnie wyklucza z zakresu swojego zastosowania okręty wojenne, samoloty wojskowe i okręty wojenne floty pomocniczej. Jeśli chodzi o inne statki rządowe używane do celów niehandlowych, to – z zastrzeżeniem Części II (dot. MGRs) – postanowienia Porozumienia BBNJ też ich nie obejmują⁷².

2.5. HORYZONTALNE ZASADY POROZUMIENIA

Porozumienie zawiera długą listę czternastu „ogólnych zasad i podejść”, którymi Strony mają się „kierować”, aby osiągać jego cele⁷³. W ramach niniejszego opracowania nie sposób nawet ich wszystkich wymienić, niemniej jednak odnotować można, że wskazana lista zawiera zasady i podejścia o odmiennym statusie prawnym⁷⁴, zapewne o dość różnym potencjale wpływania na działania Stron i w dość niezorganizowanej kolejności. Niemniej jednak, nie można odmawiać temu postanowieniu ważnej roli w kształtowaniu interpretacji poszczególnych postanowień Porozumienia, a także w dookreślaniu jego etyczno-filozoficznych podstaw.

Zwrócić też trzeba uwagę na dwie zasady, które okazały się jednymi z najbardziej kontrowersyjnych i szeroko dyskutowanych zarówno w samych negocjacjach, jak i literaturze przedmiotu, a mianowicie wspólnego dziedzictwa ludzkości oraz wolności morza otwartego. W ostatecznym tekście Porozu-

LOS do Porozumienia BBNJ, zarówno do stron Konwencji, jak i państw i organizacji, które stronami Konwencji nie są. Zob. art. 60 ust. 2 Porozumienia BBNJ oraz część 9 niniejszego opracowania.

⁷⁰ Por. art. 34-36 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów (KWPT), sporządzonej dnia 23.05.1969 r. (Dz.U. 1990 Nr 74, poz. 439).

⁷¹ Np. Turcja, Kolumbia, Wenezuela. Zob. też oświadczenie Turcji złożone przy podpisaniu Porozumienia.

⁷² Zob. art. 4 i art. 10 ust. 3 Porozumienia BBNJ.

⁷³ Art. 7 Porozumienia BBNJ.

⁷⁴ Tytułem przykładu są wymienione zasady/podejścia wynikające z traktatowego lub zwyczajowego prawa międzynarodowego, jak np. zasada zanieczyszczający płaci czy zasada wspólnego dziedzictwa ludzkości, po zasady/podejścia o daleko mniej określonym statusie prawnym i znaczeniu (np. podejście przyczyniające się do budowy odporności ekosystemu, wykorzystanie, w miarę dostępności, stosownej wiedzy tradycyjnej społeczności tubylczych i lokalnych czy pełne uwzględnienie szczególnej sytuacji małych rozwijających się państw wyspiarskich i krajów naj słabiej rozwiniętych).

mienia obie z nich wymienione są „na równi”⁷⁵, bez wskazywania w jaki konkretnie sposób stosują się one do materii Porozumienia, a w szczególności do części II dotyczącej MGRs, w którym to głównie kontekście toczyła się omawiana debata⁷⁶.

3. MORSKIE ZASOBY GENETYCZNE, W TYM UCZCIWY I SPRAWIEDLIWY PODZIAŁ KORZYŚCI

3.1. UWAGI OGÓLNE I ZAKRES ZASTOSOWANIA

Jak już sygnalizowano powyżej w kontekście ICP z 2007 r., kwestia niewystarczającej regulacji w ramach Konwencji morskich zasobów genetycznych była jedną z ważniejszych przyczyn uruchomienia szeregu procesów w ramach ONZ zmierzających do negocjacji nowego porozumienia dotyczącego BBNJ. Geneza tego problemu była już przedmiotem wielu opracowań i nie jest zasadne jej ponowne omawianie w tym miejscu⁷⁷. Należy jednak odnotować kilka kwestii ogólnych i mających znaczenie horyzontalne dla interpretacji Części II Porozumienia (art. 9-16).

3.1.1. Kwestie terminologiczne i definicje

Po pierwsze, należy wskazać na cztery terminy zdefiniowane w art. 1, a więc: „biotechnologia”, „pobieranie *in situ*”, „morskie zasoby genetyczne” oraz „wykorzystanie morskich zasobów genetycznych”⁷⁸. Trzy z nich oparte są na

⁷⁵ Art. 7 lit. b i c Porozumienia BBNJ. W przypadku tej drugiej, została ona wyrażona w następujący sposób: „wolność morskich badań naukowych wraz z innymi wolnościami morza pełnego”. Z kolei anglojęzyczne ujęcie zasady wspólnego dziedzictwa ludzkości znane z UNCLOS (*common heritage of mankind*) zostało wyrażone w bardziej neutralny płciowo sposób, tj. jako „*common heritage of humankind*”.

⁷⁶ Zob. K.J. Marciniak, *Marine Genetic Resources: Do They Form Part of the Common Heritage of Mankind Principle?* w: L. Martin, C. Salonidis and Ch. Hioureas (red.), *Natural Resources and the Law of the Sea: Exploration, Allocation, Exploitation of Natural Resources in Areas under National Jurisdiction and Beyond*, vol 2, Juris Publishing 2017, s. 373-406 i literatura tam cytowana.

⁷⁷ Zob. jedną z pierwszych i świetnie napisanych prac na ten temat: L. Glowka, *The Deepest of Ironies: Genetic Resources, Marine Scientific Research, and the Area*, *Ocean Yearbook*, vol. 12, 1996, s. 154-178. Zob. też: D. Leary, *International Law and the Genetic Resources of the Deep Sea*, Martinus Nijhoff Publishers 2007; Ch. Salpin, *Marine genetic resources of areas beyond national jurisdiction: Soul searching and the art of balance*, w: E. Morgera, K. Kulovesi (red.), *Research Handbook on International Law and Natural Resources*, Edward Elgar 2016, s. 411-431; K.J. Marciniak, *Morskie zasoby genetyczne w prawie międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa 2016.

⁷⁸ Art. 1 pkt. 3, 4, 8 i 14 Porozumienia BBNJ.

definicjach znanych z CBD oraz Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania (dalej: Protokół z Nagoi)⁷⁹. Jest to rezultat dążenia, zwłaszcza przez państwa rozwinięte, do zmieniania istniejących definicji w prawie międzynarodowym tylko w takim stopniu, w jakim jest to konieczne dla Porozumienia. W praktyce oznaczało to ograniczenie, tam gdzie to zasadne, wskazanych definicji do środowiska morskiego⁸⁰.

Z kolei termin „pobieranie *in situ*” ma charakter innowacyjny i właściwy jedynie dla Porozumienia. Choć jest użyty w jego tekście jedynie cztery razy, jest dość istotny, bowiem określa sytuację, kiedy mowa o MGRs pobieranych bezpośrednio z środowiska morskiego (a więc nie obejmuje np. kwestii późniejszego wykorzystania próbek MGRs czy informacji cyfrowej o sekwencjach DNA morskich zasobów genetycznych). Należy odnotować, że mimo tego, że termin „biotechnologii” jest zdefiniowany, to jest w zasadzie niewykorzystywany w samym tekście Porozumienia i stanowi jedynie część innych definicji⁸¹.

Kluczowe dla Części II Porozumienia jest naturalnie rozumienie pojęcia MGRs, zgodnie z którym jest to jakikolwiek materiał *morskich* roślin, zwierząt, *morskiego* pochodzenia mikrobiologicznego lub innego pochodzenia, zawierający DNA i posiadający faktyczną lub potencjalną wartość.

3.1.2. Informacja cyfrowa o sekwencjach DNA morskich zasobów genetycznych (DSI)

To, co jednak stanowi jedną z większych innowacji prawnych Porozumienia – i zarazem istotną część przepisów poświęconych MGRs – bynajmniej nie jest zdefiniowane. Mianowicie, prawie wszystkim odniesieniom do MGRs towarzyszy dodatkowa fraza, zgodnie z którą dane uregulowanie obejmuje również „informację cyfrową o sekwencjach DNA morskich zasobów genetycznych z obszarów znajdujących się poza jurysdykcją krajową” (dalej: DSI, na podstawie anglojęzycznego: *digital sequence information*).

Uwzględnienie DSI w Porozumieniu stanowiło przedmiot długiego sporu między państwami rozwiniętymi (negatywnie nastawione) oraz rozwijającymi

⁷⁹ Dz. Urz. UE z 20.05.2014, L 150/234. Polska podpisała Protokół (20.09.2011 r.), ale nie stała się jego stroną. Natomiast UE zatwierdziła Protokół (16.05.2014 r.).

⁸⁰ Definicja „biotechnologii” w Porozumieniu odpowiada analogicznemu terminowi w art. 2 ust. 3 CBD oraz art. 2 lit. d Protokołu z Nagoi; definicja „morskich zasobów genetycznych” jest wynikiem złączenia definicji „materiału genetycznego” oraz „zasobów genetycznych” (art. 2 ust. 9 i 10 CBD; polskojęzyczna wersja Porozumienia niestety nie uwzględniła polskiego tłumaczenia CBD) oraz ograniczenia ich jedynie do „morskiego” materiału; definicja „wykorzystania morskich zasobów genetycznych” jest oparta na art. 2 lit. c Protokołu z Nagoi.

⁸¹ Zob. definicje „technologii morskiej” (w polskojęzycznej wersji Porozumienia niepoprawnie używa się liczby mnogiej) oraz „wykorzystania morskich zasobów genetycznych” (art. 1 ust. 10 i 14 Porozumienia).

się (popierające) i zarazem istotnie zwiększa materialny zakres zastosowania samego Porozumienia. Przełomowe dla negocjacji było przyjęcie decyzji w tym zakresie przez spotkanie państw stron (COP) CBD⁸², od którego to momentu stanowisko państw rozwijających się zaczęło przeważać.

W rezultacie, Porozumienie obejmuje zarówno kwestie związane z pobieraniem MGRs *in situ*, jak i umieszczaniem i wykorzystywaniem próbek MGRs w laboratoriach (*ex situ*) oraz, wreszcie, pozyskiwania i generowania DSI, w tym kwestii dotyczących umieszczania ich w bazach danych oraz dostępu do tych-
że⁸³. Należy podkreślić, że Porozumienie BBNJ stało się pierwszą umową międzynarodową regulującą DSI.

3.1.3. Cele szczegółowe części II oraz jej zakres stosowania

Część II Porozumienia BBNJ zawiera swój własny zestaw czterech celów szczegółowych (art. 9), z których 3 mają duży związek z kwestią budowania potencjału oraz podziału korzyści, a jeden – z rozwojem wiedzy oraz innowacji technologicznych. Odzwierciedlają też odmienne zapatrywania na kwestie regulacji MGRs przez kraje rozwinięte i rozwijające się. Warto tu jednak wskazać, że cel pierwszy (art. 9 lit. a) dotyczący podziału korzyści (przedmiot zainteresowania państw rozwijających się) łączy się z głównym celem Porozumienia, wskazując, że ma to się odbywać „na potrzeby ochrony i zrównoważonego wykorzystania” BBNJ (na podkreślenie związku między podziałem korzyści a ogólnym celem Porozumienia należały państwa rozwinięte).

Wreszcie, odnotować należy szczególne rozwiązania przyjęte w art. 10 dotyczącym zakresu stosowania Porozumienia BBNJ w relacji do MGRs. Dwie kwestie, biorąc pod uwagę powyższe wyjaśnienia są względnie niekontrowersyjne: (a) *ratione materiae* stosuje się ono do działalności dotyczącej MGRs oraz DSI (jak podkreślono powyżej: to innowacyjne rozwiązanie, któremu przez większą część negocjacji państwa rozwinięte były przeciwnie)⁸⁴; oraz (b) *ratione loci*

⁸² Decyzja CBD COP z 19.12.2022 nr 15/9, *Digital sequence information on genetic resources*. Więcej informacji na stronie: <https://www.cbd.int/dsi-gr/whatdone.shtml> (dostęp: 16.11.2024 r.). Samo pojęcie DSI na forum CBD okazało się sporne, ale tymczasowo zgodzono się na jego wykorzystywanie. Cytowana decyzja ustanowiła specjalną grupę roboczą dot. podziału korzyści wynikających z DSI (*infra*, pkt 18), a także uznała, że śledzenie informacji (*tracking and tracing*) w zakresie DSI nie jest rozwiązaniem praktycznym (*infra*, pkt 5) oraz, że podejście o charakterze multilateralnym w zakresie podziału korzyści wynikających z wykorzystania DSI ma potencjał stworzenia praktycznego i efektywnego systemu w tym zakresie (*infra*, pkt. 6 w zw. z 8 i 9).

⁸³ Zob. np. 10 ust. 1 określający zakres zastosowania Porozumienia.

⁸⁴ Państwa rozwinięte były nie tylko niechętne włączaniu kwestii DSI to zakresu regulacji Porozumienia, ale też, jeśli już, były to bardziej skłonne zrobić w odniesieniu do przepisu dotyczącego podziału korzyści, traktując dostęp do i dzielenie się DSI jako jedną z korzyści. W ostatecznym rozrachunku jednak, w zasadzie cały zakres przedmiotowy Porozumienia/Części II obejmuje „działalność dotyczącą” MGRs i DSI.

stosuje się ono oczywiście do MGRs oraz DSI z obszarów poza granicami jurysdykcji państw (ABNJ). To co jest jednak nietypowe to rozwiązanie, zgodnie z którym, *ratione temporis*, stosowanie Porozumienia (a więc formalnie nie tylko Części II) w zakresie MGRs oraz DSI obejmuje nie tylko MGRs lub DSI pozyskane lub wygenerowane *po* wejściu w życie Porozumienia, ale także wykorzystanie tych, w stosunku do których stało się to *przed* momentem wejścia w życie Porozumienia⁸⁵. Państwa rozwinięte były zdecydowanie przeciwne temu rozwiązaniu, uważając, że jest to nieuprawnione retroaktywne stosowanie Porozumienia⁸⁶ oraz, co więcej, mogące powodować istotne trudności praktyczne – zwłaszcza w zakresie MGRs (mniej co do DSI) – ponieważ istniejące kolekcje próbek MGRs musiałyby być w stanie rozróżnić, czy pochodzą one z obszarów w granicach czy spoza jurysdykcji państw. W ramach kompromisu jednak, rozwiązaniu temu towarzyszy możliwość dokonania „pisemnego wyłączenia”, zgodnie z art. 70, w momencie wyrażania zgody na związanie się Porozumieniem⁸⁷.

3.1.4. Zasady prowadzenia działalności względem MGRs i DSI

Ostatnią kwestią o charakterze horyzontalnym, którą warto wyróżnić w kontekście omawiania Części II Porozumienia jest art. 11 zawierający szereg ogólnych zasad dotyczących prowadzenia działalności w odniesieniu do MGRs oraz DSI. W pewnym uproszczeniu można wskazać, że negocjacje w zakresie wielu z tych zasad dotyczyły nie tyle niuansów poszczególnych sformułowań, ale raczej jakie zasady, znane z UNCLOS, zostaną odzwierciedlone. W szczególności, główna kontrowersja ponownie powiązana była z kwestią zastosowania wolności morza pełnego lub wspólnego dziedzictwa ludzkości, a w konsekwencji, czy poszczególne rozwiązania w art. 11 zostaną zaczerpnięte z Części VII lub XIII UNCLOS (dotyczących, odpowiednio, morza pełnego i morskich badań naukowych, a więc reprezentujących, co do zasady, „wolnościową” perspektywę) bądź z Części XI (dotyczącej Obszaru ucieleśniającego zasadę wspólnego dziedzictwa ludzkości).

⁸⁵ W polskim tłumaczeniu jest tu poważny błąd, który nie pozwala dostrzec omawianego rozwiązania.

⁸⁶ Formalnie rzecz biorąc stosowanie retroaktywne, z perspektywy prawa traktatów, jest dozwolone. Zob. art. 28 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, sporządzonej w Wiedniu dnia 23.05.1969 r. (Dz.U. 1990 Nr 74, poz. 439), która dopuszcza wyrażenie takiego zamiaru w umowie międzynarodowej.

⁸⁷ Art. 70 Porozumienia mówi o „zastrzeżeniach i wyjątkach”. Należy oczekiwać, że zwłaszcza państwa rozwinięte skorzystają z tego rozwiązania. Stosowna decyzja UE o zawarciu Porozumienia już obowiązuje do złożenia takiego dokumentu. Zob. Decyzja Rady (UE) 2024/1830 z dnia 17 czerwca 2024 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Unii Europejskiej, porozumienia w ramach Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, dotyczącego ochrony i zrównoważonego wykorzystania morskiej różnorodności biologicznej na obszarach znajdujących się poza jurysdykcją krajową (dostępna: <http://data.europa.eu/eli/dec/2024/1830/oj>), art. 3.

Biorąc powyższe pod uwagę, można wskazać na trzy główne grupy uregulowań w art. 11 Porozumienia. Po pierwsze, zasady wyrażające wolność prowadzenia działań w relacji do MGRs i DSI, w celach pokojowych⁸⁸. Po drugie, uregulowania odnoszące się do niezawłaszczania MGRs oraz tego, że ich pobieranie *in situ* nie stanowi podstawy dla roszczeń do jakiegokolwiek części środowiska morskiego lub jego zasobów⁸⁹. Po trzecie wreszcie, wobec niechęci państw rozwiniętych względem odwołania się do zasady wspólnego dziedzictwa ludzkości, ale uznając zarazem swojego rodzaju „wspólnotowy” charakter zasobów znajdujących się poza granicami jurysdykcji państw, uzgodniono, że działalność dotycząca MGRs oraz DSI ma się odbywać „w interesie wszystkich państw i przynosi korzyść całej ludzkości” (*in the interests of all States and for the benefit of all humanity*)⁹⁰.

3.2. ISTOTA

Kluczowe i mające największe znaczenie praktycznie uregulowania dotyczące MGRs i DSI znajdują się w art. 12 i 14 Porozumienia poświęcone, odpowiednio, systemowi powiadamiania oraz uczciwemu i sprawiedliwemu podziałowi korzyści. Zostaną one kolejno omówione.

3.2.1. System powiadamiania (notyfikacji)

Art. 12 należy postrzegać z perspektywy, po pierwsze (etap badawczy), organizowania rejsu badawczego i różnych obowiązków notyfikacyjnych przed (tzw. *pre-cruise* lub *pre-collection obligations*), w trakcie i po przeprowadzeniu badań (tzw. *post-cruise* lub *post-collection obligations*) oraz, po drugie (etap wykorzystywania), funkcjonowania repozytoriów oraz baz danych MGRs i DSI. Elementem spajającym i zarazem istotną innowacją (prawną i technologiczną) jest wprowadzony wymóg nadawania znormalizowanego identyfikatora partii „BBNJ” („*BBNJ*” *standardized batch identifier*; dalej: identyfikator „BBNJ”). Generalnie, art. 12 ma się przysłużyć do większej transparentności działań dotyczących MGRs oraz DSI i, w tym sensie, łączy się również z art. 16 Porozumienia poświęconym zagadnieniom monitorowania i przejrzystości.

Zgodnie z powyżej zaprezentowaną logiką omawianego przepisu, art. 12 ust. 2 wprowadza szereg wymogów, których należy dopełnić najpóźniej 6 miesięcy przed pobieraniem *in situ* MGRs (*pre-cruise obligations*). Generalnie, lista ta odzwierciedla wymogi znane z art. 248 UNCLOS poświęconego morskim badaniom naukowym (choć w wyłącznej strefie ekonomicznej, a nie w obszarach

⁸⁸ Art. 11 ust. 1, 2 i 7 Porozumienia. Por. art. 238, 239 i 240(a) UNCLOS (przepisy dot. morskich badań naukowych).

⁸⁹ Art. 11 ust. 4-5 Porozumienia. Por. art. 137(1) oraz 241 UNCLOS, dot. Obszaru i morskich badań naukowych.

⁹⁰ Art. 11 ust. 6 Porozumienia.

poza granicami jurysdykcji państw⁹¹), aczkolwiek jest dłuższa niż w konwencyjnym odpowiedniku⁹², bardziej nakierowana na pobieranie konkretnych zasobów (tj. MGRs)⁹³ oraz w zamierzeniu ma też stanowić element umożliwiający podział korzyści/budowanie potencjału⁹⁴.

Wszystkie te informacje⁹⁵ są przekazywane do, utworzonego na mocy Porozumienia, „systemu wymiany informacji” (*Clearing-House Mechanism*, CHM). W tym momencie, nadawany jest też identyfikator „BBNJ”⁹⁶ – co pozwoli następnie na identyfikowanie próbek MGRs oraz DSI „pochodzących” z danego rejsu, także na późniejszych etapach; pozwoli to zarazem na identyfikowanie próbek pochodzących z obszarów poza granicami jurysdykcji państw⁹⁷. Po zakończeniu rejsu badawczego (*post-cruise obligations*), należy do CHM przekazać kolejną porcję informacji „gdy tylko będą one dostępne, ale nie później niż w terminie jednego roku od czasu pobrania” MGRs⁹⁸. W szczególności, CHM ma zbierać dane o tym, gdzie próbki MGRs lub DSI są przechowywane. Ideą więc nie jest tworzenie nowego repozytorium MGRs czy bazy danych DSI na poziomie globalnym, ale raczej stworzenie platformy, informującej, gdzie (w jakich istniejących już strukturach) te próbki bądź dane są dostępne⁹⁹.

Kolejne zobowiązania łączą się już właśnie z funkcjonowaniem tych baz danych i repozytoriów. Po pierwsze, próbki MGRs oraz DSI mają być identyfi-

⁹¹ W tym sensie, postrzegając działania związane z pobieraniem *in situ* MGRs jako element szerszego (i niezdefiniowanego w UNCLOS) pojęcia „morskich badań naukowych”, to z jednej strony podtrzymana jest wolność ich prowadzenia (art. 11 ust. 1 Porozumienia), z drugiej zaś – poddana ona została dalej idącym ograniczeniom niż te, znane z UNCLOS.

⁹² Są też pewne odstępstwa; np. Porozumienie mówi o wymogu podania „obszarów geograficznych” badań, a UNCLOS wymaga podania „dokładnych” obszarów geograficznych (art. 12 ust. 2 lit. c Porozumienia oraz art. 248 lit. c UNCLOS).

⁹³ Np. art. 12 ust. 2 lit. a-b Porozumienia.

⁹⁴ Zob. zwłaszcza art. 12 ust. 2 lit. h-i Porozumienia.

⁹⁵ W przypadku istotnej zmiany – także informacji o niej: art. 12 ust. 4 Porozumienia.

⁹⁶ Art. 12 ust. 3 Porozumienia.

⁹⁷ Spory, o charakterze prawnym, a także politycznym, dotyczący niesprawiedliwego i nierównego dostępu do MGRs (głównie przez niektóre państwa rozwinięte) i braku podziału korzyści wynikających z wykorzystania takich zasobów częściowo dotyczyły również tego, że w istocie nie ma obecnie żadnego obowiązku prawnego (choć coraz powszechniejsza jest taka praktyka społeczności naukowej) oznaczania pobranych próbek MGRs z ABNJ. Co, w konsekwencji, utrudnia lub uniemożliwia nawet zidentyfikowanie ewentualnych produktów (i dochodów z ich sprzedaży) jako opartych na takich zasobach. Wprowadzenie więc omawianego mechanizmu notyfikacji oraz obowiązku nadawania identyfikatora „BBNJ”, choć może zdawać się dość „techniczne” i proceduralne, stanowi istotną zmianę prawną i ma potencjalnie dalekosiężne skutki.

⁹⁸ Art. 12 ust. 5 Porozumienia.

⁹⁹ Przykładowo, w zakresie DSI, najbardziej znaną bazą danych jest konsorcjum International Nucleotide Sequence Database Collaboration (INSDC). Zob.: <https://www.insdc.org> (dostęp: 25.11.2024 r.).

kowalne, jako pochodzące z obszarów poza granicami jurysdykcji państw¹⁰⁰. Po drugie, wskazane bazy lub repozytoria mają przygotowywać, co dwa lata, na podstawie identyfikatora „BBNJ”, zbiorcze sprawozdanie dotyczące dostępu do MGRs lub DSI¹⁰¹. Po trzecie, w przypadku wykorzystania (*utilization*)¹⁰² MGRs lub DSI aktywowane są kolejne zobowiązania (*utilization obligations*), a mianowicie: (a) obowiązek umieszczenia MGRs lub DSI w publicznie dostępnych repozytoriach i bazach danych prowadzonych na szczeblu krajowym lub międzynarodowym, nie później niż po upływie 3 lat od rozpoczęcia takiego wykorzystywania¹⁰³; (b) obowiązek przekazania kolejnych informacji do CHM, w tym np. gdzie można znaleźć wyniki wykorzystania zasobów (publikacje, patenty) czy gdzie jest przechowywana próbka. Również i tym informacjom towarzyszyć ma znormalizowany identyfikator partii „BBNJ”¹⁰⁴.

W ten sposób, jak wskazano powyżej, cały cykl badawczy – od przygotowania rejsu, przez pobranie próbek MGRs, umieszczenie ich w repozytoriach czy umieszczenie wygenerowanej DSI na ich podstawie w bazach danych, aż po sam dostęp do oraz wykorzystanie (*utilization*) MGRs i DSI – będzie przejrzysty oraz możliwy do sprawdzenia i wyszukiwania – m.in. na podstawie identyfikatora „BBNJ”.

Podkreślić należy, że opisane powyżej zobowiązania spoczywają formalnie na Stronach Porozumienia. Był to świadomy zabieg, aby nie przesądzać, w jaki sposób poszczególne państwa (oraz UE) będą chciały zapewnić wykonanie tych przepisów. Czy za pośrednictwem scentralizowanego systemu przekazywania informacji, czy też obligując do tego poszczególnych użytkowników (naukowców, laboratoria, bazy danych). Państwa muszą to osiągnąć konkretny rezultat, ale zachowują swobodę doboru środków.¹⁰⁵ Niezależnie od wybranej opcji, uwzględniając innowacyjność niektórych rozwiązań Części II Porozumienia, należy domniemywać, że przygotowanie stosownych rozwiązań krajowych (a więc też przygotowanie do ratyfikacji Porozumienia) będzie stanowiło wyzwanie dla wielu państw. Wiąże się to z koniecznością przyjęcia specyficznych regulacji dotyczących zarządzania obszarami (zasobami) poza granicami jurysdykcji państw, ale też pozostającymi w związku z organizacją rejsów naukowych oraz – szerzej – funkcjonowaniem krajowych repozytoriów, baz danych, a więc

¹⁰⁰ Art. 12 ust. 6 Porozumienia.

¹⁰¹ Art. 12 ust. 7 Porozumienia. Sprawozdanie ma być przekazywane, również tworzonemu na mocy Porozumienia, Komitetowi ds. dostępu i podziału korzyści.

¹⁰² Jest to termin wywodzący się z Protokołu z Nagoi i jest też zdefiniowany w art. 2 Porozumienia (w analogiczny sposób jak w Protokole z Nagoi).

¹⁰³ Art. 14 ust. 3 Porozumienia – jest więc to postanowienie, z systemowej perspektywy, traktowane jako element „podziału korzyści”. Zgodnie z art. 14 ust. 4 Porozumienia, dostęp do MGRs i DSI może podlegać pewnym – określonym w tym postanowieniu – warunkom.

¹⁰⁴ Art. 12 ust. 8 Porozumienia.

¹⁰⁵ Zwłaszcza art. 12 ust. 1 Porozumienia. Por. też ogólny przepis: art. 53 Porozumienia.

też postępowaniem naukowców oraz potencjalnie przedsiębiorstw prowadzących badania lub opracowujących produkty na podstawie MGRs czy DSI. Przy najmniej częściowo, jak należy zakładać, możliwe będą do wykorzystania instytucje prawne i doświadczenia wynikające z implementacji istniejących już zobowiązań na mocy CBD oraz Protokołu z Nagoi¹⁰⁶.

3.2.2. Podział korzyści (*benefit-sharing*)

Jeżeli chodzi o kwestie podziału korzyści kluczowe znaczenie ma art. 14 Porozumienia. W tym przedmiocie toczyło się wiele sporów prawno-politycznych dotyczących zwłaszcza tego, czy korzyści o charakterze pieniężnym, finansowym (*monetary benefit-sharing*) w ogóle będą przedmiotem regulacji Porozumienia, a jeśli tak, to w jaki sposób; czy będzie to system przewidujący obowiązkowe płatności oraz czy będą one związane z dochodami pochodzącymi z komercjalizacji produktów opartych na MGRs (DSI). Dopiero w ostatnich godzinach negocjacji udało się osiągnąć kompromis w tym zakresie. W ramach niniejszego opracowania, podkreślone zostaną trzy kwestie.

Po pierwsze, art. 14 ust. 1 Porozumienia zawiera ogólne zobowiązanie zgodne z którym korzyści są dzielone, w sposób uczciwy i sprawiedliwy i przyczyniają się do ochrony i zrównoważonego wykorzystania BBNJ. Przełomowość tego rozwiązania polega na tym, że mówi ono o wszystkich korzyściach (na czym zależało państwom rozwijającym się), bez rozróżnienia na te, o charakterze finansowym i niefinansowym, które w sposób obowiązkowy podlegają podziałowi (anglojęzyczne: *benefits shall be shared*). Dodatkowo jednak, przepis ten wskazuje, że korzyści nie mogą być wykorzystane w dowolny sposób, ale ma to być związane z głównym celem Porozumienia, a więc ochroną i wykorzystaniem morskiej różnorodności biologicznej poza granicami jurysdykcji państw (na co należały państwa rozwinięte).

Po drugie, Porozumienie zawiera przykładową listę korzyści o charakterze niepieniężnym¹⁰⁷, nie wskazując wyraźnie czy wszystkie czy tylko niektóre z nich muszą się każdorazowo aktualizować¹⁰⁸. Warto odnotować, że szereg tych ko-

¹⁰⁶ Polska nie jest stroną Protokołu, aczkolwiek stosuje w tym zakresie przepisy Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów. Zob. też informacje na (archiwalnej) stronie Ministerstwa Środowiska: <https://www.gov.pl/web/srodowisko/protokol-z-nagoi-i-obowiazujace-w-polsce-przepisy-dotyczace-dostepu-do-zasobow-genetycznych-i-podzialu-korzyści-z-ich-wykorzystania> (dostęp: 26.11.2024 r.). Zob. też: ustawa z dnia 19 lipca 2016 r. o dostępie do zasobów genetycznych i podziale korzyści z ich wykorzystania (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1594).

¹⁰⁷ Art. 14 ust. 2 Porozumienia.

¹⁰⁸ Należy domniemywać, że korzyści wskazane w art. 14 ust. 2 lit. a-d są możliwe do każdorazowego zastosowania. Już natomiast np. transfer technologii morskich (lit. f) – zapewne

rzyści polega na samym ustanowieniu dostępu do próbek MGRs czy DSI, który ma opierać się o zasady FAIR, a więc dane naukowe mają być możliwe do znalezienia, dostępne, interoperacyjne i nadające się do ponownego wykorzystania (*findable, accessible, interoperable and reusable*; FAIR)¹⁰⁹. Ma to się też odbywać zgodnie z „aktualną praktyką międzynarodową”, a więc należy interpretować to postanowienie w sposób dynamiczny, w świetle rozwijającej się praktyki naukowej. Państwom rozwiniętym zależało na podkreśleniu w tym kontekście, że sam dostęp do tego typu danych jest korzyścią i choć zakwalifikowana jest ona jako „niepieniężna”, to oczywiście może mieć istotne implikacje finansowe, nie wspominając o fundamentalnej roli dla rozwoju nauki.

Wreszcie, po trzecie, art. 14 Porozumienia określa zobowiązania pieniężne. Jak wskazano, uzgodnienie tego rozwiązania było kluczowym kompromisem, umożliwiającym zakończenie całych negocjacji sukcesem. Analizowany przepis ma innowacyjny charakter, a sam mechanizm finansowania ma charakter dwufazowy.

W fazie pierwszej, państwa *rozwinięte* (tylko) są zobligowane do wpłacania do funduszu specjalnego, utworzonego na mocy art. 52 Porozumienia, dodatkowej składki w wysokości 50% ustalonego wkładu wnoszonego przez tę Stronę do budżetu przyjętego przez Konferencję Stron Porozumienia¹¹⁰. Takie rozwiązanie ma tę zaletę, jak argumentowały państwa rozwinięte, że ma charakter stały i przewidywalny – niezależny od realnych dochodów wynikających z ewentualnej komercjalizacji produktów opartych na MGRs czy DSI. Jest to tzw. *decoupled mechanism*, a więc mechanizm polegający na zapewnieniu podziału korzyści

nie. W tej ostatniej kwestii zresztą przepis odsyła do Części V Porozumienia, a więc dotyczącej budowania potencjału (*capacity-building*), która zawiera pewne ograniczenia w tym zakresie. Na tym też przykładzie można zaobserwować silny związek między „podziałem korzyści” wynikającym z Części II Porozumienia, a właśnie jego Częścią V dot. „budowania potencjału i transferu technologii morskich”.

¹⁰⁹ Art. 14 ust. 4 Porozumienia dozwala na uzależnienie dostępu od spełnienia „rozsądnych warunków”, jak np. potrzeba zachowania fizycznej integralności próbek czy poniesienia uzasadnionych kosztów związanych z zapewnieniem dostępu.

¹¹⁰ Art. 14 ust. 6 Porozumienia. Siłą rzeczy, budżet Porozumienia zostanie dopiero ustalony na pierwszym COP i w tym momencie pozostaje pewną niewiadomą, w tym zapewne zależną np. od tego, gdzie będzie ulokowany Sekretariat (również decyzja do podjęcia podczas pierwszego COP). Nieformalnie jednak, był on wstępnie porównywanego do budżetów CBD, Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego (ISA) oraz Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza (ITLOS). Na tej podstawie (uwzględniono budżety wskazanych instytucji za 2024 r.) można spekulować, że roczna składka państw rozwiniętych wynosiłaby odpowiednio ok. 10 mln USD, 5.7 mln USD lub 5.7 mln EUR. Przykładowo, roczna składka Polski do budżetu za 2024 r. CBD wyniosła ok. 150 tys. USD. Upraszczając, przy zachowaniu tego samego poziomu finansowania Porozumienia (znaczenie ma też liczba państw-stron), polska składka na rzecz Porozumienia wyniosłaby ok. 225 tys. USD (150 tys. „standardowej” składki + 50% na rzecz specjalnego funduszu z art. 14 ust. 6).

pieniężnych bez jakiegokolwiek powiązania z konkretnymi produktami opartymi na MGRs czy DSI. Tym samym, zgodnie ze stanowiskiem wskazanej grupy państw, nie jest konieczne ustanawianie skomplikowanego, „ciężkiego”¹¹¹, systemu monitorowania i „śledzenia” (tzw. *track and trace*) poszczególnych próbek MGS czy wykorzystania DSI, aż do rozwinięcia i komercjalizacji jakiegoś produktu (który to system mógłby być bardziej kosztowny w utrzymaniu niż korzyści pieniężne do niego wpływające). Dodatkowo, jak się wskazuje, takich produktów jest obecnie skrajnie mało i, przynajmniej zgodnie ze stanowiskiem państw rozwiniętych, nie należy się spodziewać, aby w dającej się przewidzieć przyszłości pojawiało się ich wystarczająco dużo, aby generować zyski dające się rozsądnie podzielić w trybie Porozumienia¹¹².

Te same argumenty, które przemawiały za przyjęciem – wedle państw rozwiniętych – takiego właśnie systemu dzielenia korzyści pieniężnych, oderwanego od zysków z konkretnych produktów (tj. *decoupled mechanism*) dla państw rozwijających się stanowiły w istocie mankamenty. Było to zapewne, przynajmniej częściowo, podyktowane brakiem obiektywnych i weryfikowalnych danych o takich produktach i pewnym brakiem zaufania krajów „Południa” względem państw rozwiniętych¹¹³. W tej więc kwestii argumenty prawne (związane m.in. z koncepcją wspólnego dziedzictwa ludzkości), przeplatały się z tymi o charakterze słusnościowym (niesprawiedliwość sytuacji, gdzie tylko państwa rozwinięte mają realny dostęp do zasobów „wspólnych”) i politycznym (wpisujące postępowanie państw bogatej „Północy” w chęć ukrycia realnych dochodów i niechęć dzielenia się ewentualnymi korzyściami, a nawet w szerszy kontekst postkolonialny¹¹⁴).

¹¹¹ G. Voigt-Hanssen, *Current “Light” and “Heavy” Options for Benefit-Sharing in the Context of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, *International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 33 (2018), s. 1.

¹¹² W istocie, jest niewiele badań dotyczących *stricto* tej kwestii, tj. dochodów produktów opartych na MGRs czy DSI z obszarów poza granicami jurysdykcji państw. Do pewnego stopnia jest to problem prawny i metodologiczny: brak zobowiązania prawnego do identyfikacji próbek jako pochodzących z ABNJ czy mechanizmów „śledzenia” komercjalizacji produktów czy wyjawiania we wnioskach patentowych państwa lub obszaru pochodzenia materiału genetycznego próbki, na której oparto wnioski. Do ostatnich studiów w omawianym zakresie należy: T. Krusberg *et al.*, *A Review of Marine Genetic Resource Valuations*, npj Ocean Sustainability, vol. 3 (2024), s. 46. Wcześniej, brytyjski rząd zlecił opracowanie stosownej analizy: P. Oldham *et al.*, *Valuing the Deep: Marine Genetic Resources in Areas Beyond National Jurisdiction*, DEFRA Contract MB0128 (2014). Niedługo ma być opublikowana analogiczna analiza przeprowadzona na zlecenie UE (DG MARE): *Study on ‘Marine Genetic Resources’ Market Value and State of the Art of Commercialisation of Related Products in the Context of the BBNJ Negotiations*, CINEA/2022/OP/0017.

¹¹³ Wpływowa okazała się np. publikacja R. Blasiak *et al.*, *Corporate Control and Global Governance of Marine Genetic Resources*, *Science Advances*, vol. 4, issue 6, 2018, s. 1.

¹¹⁴ E.L. Enyew, *Governance of MGRs in ABNJ and Interests of Developing States: A Move Away from Scientific Colonialism?*, blog *Opinio Juris* z 29.03.2024 dostępny: <http://opiniojuris.org/2024/>

Stąd, Porozumienie przewiduje także możliwość uruchomienia drugiej fazy podziału korzyści pieniężnych. Decydować ma o tym Konferencja Stron, uwzględniając zalecenia komitetu ds. dostępu i podziału korzyści (Komitet ABS, *access and benefit sharing committee*)¹¹⁵, z czego może to się odbyć w rezultacie głosowania większościowego¹¹⁶. Wprawdzie art. 14 ust. 7 Porozumienia przewiduje pewne formy podziału korzyści, ale jest to jedynie przykładowa lista. Warto wskazać, że system jest pomyślany jako „rozłączny” – tj. państwa płacić będą albo na podstawie fazy pierwszej albo – w przypadku podjęcia decyzji COP w tym przedmiocie na podstawie art. 14 ust. 7 – drugiej¹¹⁷. Możliwe jest też zgłoszenie przez każde państwo, w momencie podejmowania takiej decyzji, deklaracji (*opt out*) zgodnie z którą nie będzie ono objęte „nowym” systemem płatności przez okres maksymalnie 4 lat¹¹⁸. Istotne jest również to, że druga faza płatności ustanowiona w wyniku ewentualnej decyzji COP na mocy art. 14 ust. 7 ma uwzględniać i być możliwie komplementarna względem innych analogicznych systemów¹¹⁹. Wprawdzie przepis ten nie wskazuje na to wprost, ale mowa tu w szczególności o mechanizmie dostępu i podziału korzyści utworzonego na mocy CBD i Protokołu z Nagoi, uwzględniając nowe formy płatności, które mogą być tam rozwinięte w zakresie DSI¹²⁰.

3.2.3. Wymiar instytucjonalny oraz monitoring i przejrzystość działań

Na zakończenie tej części rozważań wskazać należy, że Część II Porozumienia ustanawia także specjalną instytucję, tj. wskazany już powyżej Komitet ABS¹²¹ oraz zawiera regulacje służące monitorowaniu oraz zapewnieniu przejrzystości działań związanych z MGRs oraz DSI¹²². W tym pierwszym zakresie

[03/29/governance-of-mgrs-in-abnj-and-interests-of-developing-states-a-move-away-from-scientific-colonialism/](#) (dostęp: 10.11.2024 r.)

¹¹⁵ Wprawdzie Porozumienie używa w omawianym kontekście zobowiązaniowego języka „Konferencja Stron podejmuje decyzję (...)” (*Conference of Parties shall decide (...)*), ale szerszy kontekst przepisu, w tym fakt, że ma to czynić na podstawie zalecenia Komitetu ABS, każe myśleć, że decyzja ta może nie być podjęta, może być podjęta i potwierdzić system finansowania oparty na fazie pierwszej lub, wreszcie, może przywidywać nowy system finansowania.

¹¹⁶ Art. 14 ust. 7 Porozumienia przewiduje, że należy dążyć do osiągnięcia konsensusu, a jak wszystkie możliwości jego osiągnięcia zostaną wyczerpane, możliwe jest głosowanie większością $\frac{3}{4}$ głosów państw obecnych i głosujących. Przy osiągnięciu więc wystarczająco dużego pułapu ratyfikacji (w tym przez państwa rozwijające się), państwa rozwinięte mogą zostać przegłosowane.

¹¹⁷ Zob. art. 14 ust. 6 zd. 2 Porozumienia.

¹¹⁸ Art. 14 ust. 8 Porozumienia.

¹¹⁹ Art. 14 ust. 9 Porozumienia.

¹²⁰ Por. decyzja CBD COP z 19.12.2022 nr 15/9, *Digital sequence information on genetic resources*.

¹²¹ Art. 15 Porozumienia.

¹²² Art. 16 Porozumienia.

zwrócić należy uwagę, że ma on szereg funkcji związanych z implementacją i oceną skuteczności Części II Porozumienia¹²³. Warto wskazać, że działalność Komitetu ABS obejmuje także przygotowanie zaleceń w zakresie „wytycznych lub kodeksu postępowania w odniesieniu do działalności związanej z [MGRs] i [DSI]”¹²⁴. Na tym polu jego funkcjonowanie może się łączyć z mandatem innej instytucji, tj. Organu naukowo technicznego (*Scientific and technical body*, STB)¹²⁵. Stąd, istotne będzie ustanowienie przez COP odpowiednich zasad funkcjonowania oraz współpracy obu instytucji.

Jak wskazano powyżej, art. 16 Porozumienia, służyć ma zapewnieniu transparentności działań związanych z MGRs i DSI¹²⁶. Był on przedmiotem wielu sporów podczas negocjacji, w szczególności dlatego, że państwa rozwijające się dążyły do ujęcia w nim przepisów związanych z ustanowieniem „ciężkiego” systemu monitorowania (*track and trace*). Ostateczna wersja ma charakter kompromisowy i niewątpliwie kluczową rolę odgrywać będzie identyfikator BBNJ oraz funkcjonowanie CHM, co w zamierzeniu ma umożliwić kompleksową informację o skali działań odnośnie MGRs oraz DSI¹²⁷. Dodatkowo, państwa mają przedstawiać Komitetowi ABS okresowe sprawozdania z wdrażania Porozumienia¹²⁸, a ten z kolei – ma przedstawiać sprawozdania i zalecenia COP¹²⁹.

3.3. UWAGI KOŃCOWE

Część II Porozumienia była kluczowa dla osiągnięcia końcowego kompromisu w zakresie całego Porozumienia. Kwestia regulacji MGRs oraz podziału korzyści w tym zakresie stanowiła zarówno początek całego procesu BBNJ, ale też była przedmiotem ostatnich wysiłków negocjacyjnych. W ostatecznym rozrachunku, wprowadza ona wiele innowacji i rozwiązań w porównaniu do „konwencyjnego” modelu. Mamy tu do czynienia nie tylko z nowościami na poziomie terminologicznym (definicja MGRs) czy „technicznym” (identyfikator „BBNJ”), ale przede wszystkim na polu rozwiązań materialnych. Sam fakt regulacji MGRs oraz, co może jeszcze bardziej znaczące DSI, jest przełomowy, a znaczenie tego kroku może wykraczać poza klasyczne ramy regulacyjne prawa morza.

Dla transparentności i monitoringu działań w zakresie MGRs i DSI, a także ich ewentualnego późniejszego wykorzystania, kluczowe znaczenie ma utworzony

¹²³ Art. 15 ust. 3-4 Porozumienia.

¹²⁴ Art. 15 ust. 3, lit. a Porozumienia.

¹²⁵ Por. art. 49 Porozumienia.

¹²⁶ Warto podkreślić, że Porozumienie zawiera też odrębne i horyzontalne uregulowania dotyczące jego wdrażania (art. 53), monitorowania wdrażania (art. 54) oraz ustanawia specjalną instytucję w tym zakresie: Komitet ds. wdrażania i zgodności (art. 55).

¹²⁷ Art. 16 ust. 1 Porozumienia.

¹²⁸ Art. 16 ust. 2 Porozumienia.

¹²⁹ Art. 16 ust. 3 Porozumienia.

system notyfikacji oraz funkcje, jakie pełni CHM (wraz z identyfikatorem „BBNJ”) w tym zakresie. Interesujące będzie obserwowanie praktycznego rozwoju tego mechanizmu, ale także zrozumienie, na ile wpływa on, czy wręcz modyfikuje, istniejący, konwencyjny reżim prawny morskich badań naukowych. Jak podkreślono, przełomowe znaczenie ma utworzenie mechanizmu podziału korzyści obejmującego te, o charakterze niepieniężnym, ale także pieniężnym – początkowo w formule oderwanej od ewentualnych zysków generowanych na podstawie MGRs czy DSI (*decoupled mechanism*), lecz może to ulec zmianie.

Biorąc pod uwagę innowacyjność prawnotechnologiczną wielu rozwiązań przyjętych na potrzeby Części II Porozumienia, nie ulega wątpliwości, że jej wdrażanie na poziomie krajowym (regionalnym) będzie napotykało wyzwania.

4. ŚRODKI, TAKIE JAK NARZĘDZIA ZARZĄDZANIA OBSZAROWEGO, W TYM CHRONIONE OBSZARY MORSKIE

4.1. UWAGI OGÓLNE I ZAKRES ZASTOSOWANIA

4.1.1. Tworzenie obszarów chronionych a globalne cele polityczne w zakresie ochrony bioróżnorodności morskiej

Potrzeba tworzenia morskich obszarów chronionych oraz, szerzej rzecz ujmując, wykorzystania narzędzi zarządzania obszarowego jest już od dłuższego czasu rozpoznana i popierana na szczeblu politycznym. Dość przypomnieć, że przyjęte w ramach CBD tzw. Cele z Aichi (*Aichi Biodiversity Targets*) wskazywały na potrzebę ochrony w ten sposób co najmniej 10% obszarów morskich do 2020 r.¹³⁰ Analogiczne założenia przyświecały przyjętym na poziomie ONZ Celom Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Development Goals*, SDGs)¹³¹. Z kolei obecnie obowiązujące Globalne Ramy Bioróżnorodności (*Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework*) przewidują już cel „30 x 30”, a więc zapewnienia takiej ochrony 30% obszarów morskich do roku 2030¹³².

Niemniej jednak, efektywna implementacja tych celów¹³³, pomijając wątek istnienia rzeczywistej woli politycznej do ich realizacji, wymaga także odpowiednich ram prawnych. Konstatacja ta jest szczególnie aktualna w kontekście

¹³⁰ Cel 11. Zob. <https://www.cbd.int/aichi-targets/target/11> (dostęp: 25.11.2024 r.).

¹³¹ Cel 14.5. Zob. https://sdgs.un.org/goals/goal14#targets_and_indicators (dostęp: 26.11.2024 r.).

¹³² Cel 2. Zob. <https://www.cbd.int/gbf/targets/2> (dostęp: 26.11.2024 r.).

¹³³ Przykładowo, Marine Conservation Institute szacuje, że obecnie ok. 9.3% wszechoceanu jest chronione (w tym jedynie 3% obszarów poza granicami jurysdykcji państw), z czego jedynie 2.9% – w sposób efektywny. Zob. <https://mpatlas.org/mpaguide/> (dostęp: 26.11.2024 r.). Zob. też:

obszarów poza granicami jurysdykcji państw¹³⁴, gdzie nie ma ani centralnej instytucji, ani uzgodnionego zestawu kryteriów identyfikacji obszarów do ochrony, ani wreszcie wyraźnych podstaw prawnych i kompleksowych narzędzi w samej Konwencji NZ o prawie morza umożliwiających tworzenie i zarządzanie ABMTs czy MPAs¹³⁵.

4.1.2. UNCLOS, współczesna praktyka tworzenia obszarów chronionych i rozwiązania w porozumieniu

Rozwijając powyższe uwagi, podkreślić należy, że fakt, iż UNCLOS nie zawiera jednoznacznych i kompleksowych uregulowań w zakresie tworzenia ABMTs czy MPAs w obszarach poza granicami jurysdykcji państw¹³⁶, nie oznacza bynajmniej, że nie są one w ogóle tworzone¹³⁷. W istocie, takie obszary chronione czy narzędzia zarządzania obszarowego są stosowane, przykładowo w ramach działalności Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego (ISA)¹³⁸, Międzynarodo-

E. Sala *et al.*, *Assessing Real Progress towards Effective Ocean Protection*, Marine Policy, vol. 91 (2018), s. 11.

¹³⁴ Ogólnie na ten temat: P. Drankier, *Marine Protected Areas in Areas beyond National Jurisdiction*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 27 (2012), s. 291; K.M. Gjerde and A. Rulska-Domino, *Marine Protected Areas beyond National Jurisdiction: Some Practical Perspectives for Moving Ahead*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 27 (2012), s. 351.

¹³⁵ W granicach jurysdykcji państw, możliwość tworzenia MPAs generalnie nie budzi wątpliwości, choć zależnie od strefy morskiej (m.in. morze terytorialne, szelf kontynentalny, wyłączna strefa ekonomiczna) – zakres kompetencji państwa nadbrzeżnego będzie odmienny i każdorazowo musi uwzględniać uprawnienia innych państw. Ogólnie na ten temat: R.R. Churchill, A.V. Lowe i A. Sander, *The Law of the Sea* (4 wyd.), Manchester University Press 2022, s. 743–745. Zob. decyzja trybunału arbitrażowego ustanowionego na mocy Aneksu VII UNCLOS z 18.03.2015 r. w sprawie *Chagos Marine Protected Area*, ust. 516–536, gdzie generalna kompetencja do tworzenia MPAs w granicach jurysdykcji państw nie była kwestionowana, ale już obowiązek zastosowania zasady dobrej wiary i uwzględnienia w należyty sposób praw i obowiązków innych państw w procesie ich ustanawiania w tym konkretnym przypadku, przez Wielką Brytanię – już tak.

¹³⁶ Wskazuje się czasami w tym kontekście na ogólne zobowiązanie wynikające z art. 194 ust. 5 UNCLOS mówiące o możliwości podejmowania przez państwa środków „koniecznych dla ochrony i zachowania rzadkich lub wrażliwych ekosystemów, jak również środowiska ginących, zagrożonych lub narażonych na niebezpieczeństwo gatunków ryb i innych form życia w morzu”. Zob. też art. 194 ust. 1, art. 117 (w kontekście morza otwartego) oraz 162 ust. 2 lit. x UNCLOS (w kontekście działalności w Obszarze).

¹³⁷ Zob. też: ITLOS, *Opinia doradcza w sprawie zmian klimatu*, ust. 439.

¹³⁸ W szczególności za pośrednictwem tzw. APEIs – *areas of particular environmental interest*, ustanawianych jako element regionalnych planów zarządzania środowiskowego (*regional environment management plans*, REMPs), z czego został już przygotowany taki plan dla obszaru Clarion Clipperon, wraz z APEIs. Zob. <https://www.isa.org.jm/protection-of-the-marine-environment/regional-environmental-management-plans/ccz/> (dostęp: 16.11.2024 r.).

wej Organizacji Morskiej (IMO)¹³⁹, Konwencji o zachowaniu żywych zasobów morskich Antarktyki z 1980 r. (tzw. CCAMLR)¹⁴⁰ czy w ramach układów regionalnych¹⁴¹. Z natury rzeczy, obszary te mają charakter sektorowy (dotyczą jedynie środków, których przyjęcie jest możliwe w ramach danej organizacji/umowy – np. środki w zakresie transportu morskiego), nie są między sobą skorelowane (kwestia zapewnienia „dobrze połączonych sieci” MPAs) oraz – zwłaszcza w przypadku obszarów chronionych tworzonych przez organizacje regionalne o ograniczonym uczestnictwie – stosują się jedynie do nielicznej grupy państw.

Ujmując powyższe zagadnienia z perspektywy teoretycznej, można wskazać, że podczas negocjacji Porozumienia pojawiały się trzy główne „modele”, w jaki sposób Porozumienie (w części III) miałyby funkcjonować *vis-à-vis* istniejące instrumenty i ramy prawne. Model regionalny zakładał, że główną rolę w stosowaniu ABMTs, w tym MPAs odgrywałyby właściwe organizacje regionalne czy sektorowe. W tym sensie, byłby to model zdecentralizowany, najbardziej zbliżony do realnie już funkcjonującego, w pewnej mierze, w oparciu o UNCLOS. Model globalny zakładałby centralną rolę Porozumienia (czy raczej COP – jako organu podejmującego decyzje), ustanawiającego globalne standardy i kryteria tworzenia ABMTs, w tym MPAs, a także tworzącego nowe lub „uznającego” te już funkcjonujące. Wreszcie, model hybrydowy zakładał różne formy połączenia obu tych podejść¹⁴². W rezultacie, należy uznać, że właśnie ten ostatni został realnie przyjęty w ostatecznej wersji Porozumienia.

¹³⁹ M.in. za pomocą ustanawiania szczególnie wrażliwych obszarów morskich, tzw. PSSAs (*particularly sensitive sea areas*), implementowanych m.in. za pośrednictwem konwencji MARPOL. Zob. <https://www.imo.org/en/ourwork/environment/pages/pssas.aspx> (dostęp: 10.11.2024 r.). Niektóre z 16 utworzonych PSSAs (z czego 1 obszar był dwa razy rozszerzany) obejmują obszary poza granicami jurysdykcji państw.

¹⁴⁰ Konwencja o zachowaniu żywych zasobów morskich Antarktyki, sporządzona w Canberze dnia 20.05.1980 r. (Dz.U. z 2017 r., poz. 2165). W ramach tej umowy zostały utworzone dwa obszary chronione: na Morzu Rossa oraz w rejonie Orkad Południowych. Inne propozycje nie znalazły konsensusu. Zob.: <https://cmir.ccamlr.org>.

¹⁴¹ Najbardziej znany przykład dotyczy współpracy OSPAR oraz NEAFC w obszarze środkowo-wschodniego Atlantyku, z czego niektóre utworzone MPAs znajdują się całkowicie, a niektóre częściowo w obszarach poza granicami jurysdykcji państw. Zob.: <https://www.ospar.org/work-areas/bdc/marine-protected-areas/mpas-in-areas-beyond-national-jurisdiction> (dostęp: 14.11.2024 r.). Szerzej: E. Hey, *The OSPAR NEAFC Collective Arrangement and Ocean Governance: Regional Seas Organisations as the Setters of Conservation Standards in ABNJ?*, *International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 37, 2022, s. 610. Na temat relacji prawnych między Porozumieniem i OSPAR w kontekście klauzuli niepodważania zob.: B.E. Klerk, *From Undermining to Strengthening: Implications of the Forthcoming Agreement on Biodiversity beyond National Jurisdiction for MPA Governance in the North-East Atlantic*, *International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 38, 2023, s. 107-139.

¹⁴² Uwagi na temat rozwoju tych modeli podczas negocjacji: K.D. Kraabel, *The BBNJ Prep-Com and institutional arrangements: The hype about the hybrid approach*, w: M.H. Nordquist,

4.1.3. Cele porozumienia oraz definicje

Porozumieniu przyświeca cel stworzenia kompleksowych uregulowań prawnych w zakresie tworzenia ABMTs, w tym MPAs¹⁴³, co wyraźnie stwierdza art. 17 lit. a, podkreślając zarazem dążenie do stworzenia reprezentatywnych ekologicznie i dobrze połączonych sieci obszarów chronionych. Wątek „dobrze połączonych” sieci był odnotowywany także w wyżej przytoczonych celach politycznych. Jest też, na co zwracają uwagę naukowcy, równie ważny jak samo tworzenie MPAs, dla osiągnięcia celu w postaci „ochrony, zachowania, przywracania i utrzymania różnorodności biologicznej i ekosystemów, w tym w celu podniesienia ich produktywności i poprawy ich zdrowia”¹⁴⁴. Zarazem, uwzględniając klauzulę mówiącą o „niepodważaniu” (*not undermine*) istniejących instrumentów prawnych¹⁴⁵, postanowienie to pomaga unaocznic inny cel Części III Porozumienia, a więc „zacieśnienie współpracy i poprawa koordynacji” między państwami oraz innymi instrumentami¹⁴⁶. Konieczne więc będzie uwzględnienie już istniejących ABMTs i MPAs.

Na zakończenie tej części rozważań warto wskazać, że Porozumienie używa każdorazowo obu pojęć (ABMTs i MPAs) łącznie oraz, że zawiera – co jest pierwszą międzynarodowoprawną regulacją w tym przedmiocie¹⁴⁷ – definicję legalną obu terminów¹⁴⁸. Zgodnie z nią pojęcie ABMTs jest szersze i zawiera w sobie także MPAs. To pierwsze jest narzędziem, dla „określonego geograficznie obszaru, za pośrednictwem którego zarządza się co najmniej jednym sektorem lub działaniem w celu osiągnięcia (...) określonych celów *ochrony i zrównoważonego wykorzystywania zasobów*”. Z kolei pojęcie morskiego obszaru chronionego obejmuje obszar geograficzny „wyznaczony i zarządzany w celu osiągnięcia określonych *długoterminowych celów ochrony różnorodności biologicznej i którego zrównoważone wykorzystywanie może być dopuszczalne* w stosownych przypadkach pod warunkiem, że jest ono zgodne z celami ochrony.”

J.N. Moore, R. Long (red.), *The Marine Environment and United Nations Sustainable Development Goal 14: Life below Water*, Brill-Nijhoff 2019, zwłaszcza s. 156 i n.

¹⁴³ Szerzej na ten temat: V. De Lucia, *After the Dust Settles: Selected Considerations about the New Treaty on Marine Biodiversity in Areas beyond National Jurisdiction with Respect to ABMTs and MPAs*, *Ocean Development & International Law*, vol. 55, 2024, s. 117 i n.

¹⁴⁴ Art. 17 lit. c Porozumienia.

¹⁴⁵ Jak wskazano powyżej, zasada ta przenika całe Porozumienie, ale była szczególnie istotna w negocjacjach Części III, która zawiera dodatkowe postanowienia w tym zakresie; zob. art. 22 ust. 2 i 5 Porozumienia.

¹⁴⁶ Art. 17 lit. b Porozumienia.

¹⁴⁷ Aczkolwiek art. 2 CBD zawiera definicję „obszaru chronionego”, na której definicja „morskiego” obszaru chronionego Porozumienia się opiera. CBD nie zawiera żadnego „prekursora” dla definicji ABMTs.

¹⁴⁸ Art. 1 pkt. 1 i 9 Porozumienia.

(zaznacz. dodane). Jak można zaobserwować, jedną z głównych różnic między ABMTs oraz MPAs jest to, że te drugie nakierowane są na długotrwałą ochronę, gdzie zrównoważone wykorzystanie zasobów „może” być dopuszczone¹⁴⁹.

4.2. ISTOTA

Część III Porozumienia wprowadza materialne i proceduralne podstawy prawne umożliwiające podejmowanie decyzji dotyczących ABMTs oraz MPAs w obszarach poza granicami jurysdykcji państw; ustanawia też globalne, standaryzowane kryteria dotyczące identyfikacji obszarów geograficznych wymagających ochrony. Jeśli chodzi o sam proces ustanawiania ABMTs w tym MPAs, kluczowe są art. 19-22 Porozumienia poświęcone, kolejno, wnioskowi, ich przeglądowi, konsultacjom i, wreszcie, podejmowaniu decyzji w sprawie ich utworzenia. Zostaną one pokrótce omówione. Generalnie jednak warto podkreślić, że cały proces jest pomyślany jako transparentny, oparty na współpracy i mający nie prowadzić do sporów (a jeśli takie wystąpią – powinny się one ujawnić na wczesnych etapach całej procedury).

4.2.1. Procedura tworzenia ABMTs, w tym MPAs

W pierwszej kolejności Strona lub Strony Porozumienia (możliwe jest wspólne składanie wniosków) składają do Sekretariatu, już skonsultowany wniosek, przygotowany „na podstawie najlepszych dostępnych badań i informacji naukowych”¹⁵⁰. Porozumienie identyfikuje również minimalne standardy w zakresie tego, co wniosek powinien zawierać. W pewnym uproszczeniu, można podsumować, że kryteria te dotyczą tego jaki obszar ma być chroniony (z wykorzystaniem kryteriów zawartych w Załączniku I Porozumienia¹⁵¹), dlaczego (jakie są zagrożenia, w tym jaka działalność człowieka), jaki ma być pożądaný rezultat wprowadzenia ABMTs w tym MPAs, w jaki sposób i jak długo ma trwać ochrona (jakie środki zostaną w nim przyjęte, w tym zwłaszcza zaproponowanie planu zarządzania) oraz jakie ewentualne środki ochronne już są stosowane¹⁵². Następnie, wniosek jest udostępniany publicznie, a zarazem STB ma za zadanie

¹⁴⁹ Szersze refleksje w tym zakresie, aczkolwiek na podstawie nieostatecznego tekstu Porozumienia: A. Oude Elferink, *Protecting the Environment of ABNJ through Marine Protected Areas and Area-based Management Tools. Is the Glass Half Empty or Half Full and Whose Glass Is It Anyway?*, (w:) V. De Lucia, A. Oude Elferink i L.N. Nguyen (red.), *International Law and Marine Areas beyond National Jurisdiction: Reflections on Justice, Space, Knowledge and Power* (Brill-Nijhoff 2022), s. 205 i n.

¹⁵⁰ Art. 19 ust. 1-3 Porozumienia.

¹⁵¹ Kryteria te do pewnego stopnia oparte są na tych, stosowanych w ramach CBD do ustanawiania tzw. EBSAs (*Ecologically or biologically sensitive sea areas*). Zob. <https://www.cbd.int/ebsa/about> (dostęp: 16.11.2024 r.)

¹⁵² Art. 19 ust. 4 Porozumienia.

zweryfikować czy wszystkie wymagane elementy wniosku, zgodnie z art. 19 oraz Załącznikiem I, zostały w nim zawarte¹⁵³. Na trzecią fazę składają się konsultacje, które z założenia mają charakter inkluzywny, obejmują zarówno państwa i organizacje międzynarodowe, ale też społeczeństwo obywatelskie oraz społeczności tubylcze i lokalne¹⁵⁴.

Niektóre jednak sytuacje są uwzględnione w procesie w sposób szczególny. Po pierwsze, dotyczy to tzw. „sąsiadujących państw nadbrzeżnych” (*adjacent coastal States*)¹⁵⁵. Sama koncepcja wyszczególniania takiej grupy państw budziła niemałe kontrowersje z uwagi na fakt, że z czysto teoretycznej perspektywy wszystkie państwa w obszarach poza granicami jurysdykcji państw mają takie same prawa i obowiązki¹⁵⁶. Z drugiej jednak strony, szereg państw wskazywało, że w praktyce, gdy proponowany MPA będzie tuż za granicą ich wyłącznej strefy ekonomicznej (lub wręcz morza terytorialnego – w przypadku nieutworzenia EEZ) lub nad szelfem kontynentalnym (w tym tzw. „przedłużonym”, tj. rozciągającym się poza 200 mil morskich od linii podstawowej), konsultacja z takim państwem nadbrzeżnym jest szczególnie zasadna (czy nawet obowiązkowa – jak argumentowały niektóre państwa), w tym w celu uwzględnienia ewentualnych środków ochronnych już przyjętych przez to państwo¹⁵⁷. Porozumienie, w analizowanym postanowieniu, wskazuje na tę grupę państw w kontekście grupy podmiotów konsultowanych, ale nie przyznaje im dalej idących uprawnień¹⁵⁸. Drugą „szczególną” sytuacją rozpoznaną w procesie ustanawiania ABMTs, w tym MPAs jest ustanawianie takich środków w obszarach poza granicami jurysdykcji państw w całości otoczonych przez wyłączne strefy ekonomiczne państw nadbrzeżnych (tzw. *high seas pockets*)¹⁵⁹. Wówczas, konsultacje powinny być „proaktywne” i „ukierunkowane”, a uwagi takich państw do wniosku powinny być „rozważone”, a także być przedmiotem pisemnych odpowiedzi¹⁶⁰.

Generalnie jednak, uwagi wszystkich uczestników konsultacji powinny być „uwzględnione”, czy raczej „rozważone” (*considered*)¹⁶¹, a więc – o co toczyło się

¹⁵³ Art. 20 Porozumienia.

¹⁵⁴ Art. 21 ust. 1 Porozumienia.

¹⁵⁵ Art. 21 ust. 2, lit. a Porozumienia.

¹⁵⁶ Zob. szerszą analizę: A.G Oude Elferink, *Coastal States and MPAs in ABNJ: Ensuring Consistency with the LOSC*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 33, 2018, s. 437.

¹⁵⁷ Zob. art. 21 ust. 2, lit. b (iii) Porozumienia.

¹⁵⁸ Szerzej na temat tego zagadnienia: J. Mossop, C. Schofield, *Adjacency and Due Regard: The Role of Coastal States in the BBNJ Treaty*, Marine Policy, vol. 122, 2020, s. 103877.

¹⁵⁹ Obszary takie istnieją w rejonie arktycznym (np. tzw. „Banana Hole” na Morzu Norweskim, tzw. „Loophole” na Morzu Barentsa, „Donut Hole” na Morzu Beringa oraz cały obszar „Centralnego Oceanu Arktycznego”). Inne takie obszary są np. na południowym Pacyfiku.

¹⁶⁰ Art. 21 ust. 4 Porozumienia.

¹⁶¹ Wydaje się, że polskie tłumaczenie Porozumienia nie odzwierciedla w pełni anglojęzycznego „*considered*”.

wiele sporów –niekoniecznie skutkiem musi być właśnie ich (pozytywne) uwzględnienie w samym wniosku. Wynikiem tego procesu może być bowiem, istotnie, albo zmiana wniosku, ale też udzielenie odpowiedzi pisemnej na „istotne” uwagi – jak należy rozumieć – zwłaszcza w przypadku negatywnego rozważenia danej uwagi¹⁶². Cały też proces ma być ograniczony czasowo (choć Porozumienie nie określa precyzyjnie, jak krótki bądź długi ma on być)¹⁶³.

4.2.2. Kategorie decyzji i tworzonych ABMTs, w tym MPAs. Relacja Porozumienia z innymi organami

Sam sposób podejmowania decyzji co do ustanowienia ABMTs, w tym MPAs jest istotnym *novum* Porozumienia, a zarazem odzwierciedla on klauzulę niepodważania¹⁶⁴. Art. 22 Porozumienia przewiduje bowiem trzy możliwe scenariusze, zgodnie z którymi COP: (a) *podejmuje* decyzję w sprawie ustanowienia ABMTs, w tym MPAs; (b) *może* podjąć decyzję dotyczące środków *zgodnych* (*compatible*) ze środkami przyjętymi na podstawie odpowiednich instrumentów i ram prawnych; oraz (c) w przypadku gdy proponowane środki wchodzą w zakres kompetencji innych organów światowych, regionalnych lub sektorowych *może kierować zalecenia* do Stron niniejszego porozumienia oraz do takich organów, *aby za pośrednictwem* takich instrumentów, ram i organów propagować przyjmowanie odpowiednich środków zgodnie ze swoimi stosownymi uprawnieniami.

Można tu zaobserwować swoistą „gradację” kompetencji COP Porozumienia, zależnie od tego, czy proponowane środki/obszary ochrony byłyby w obszarze nieregulowanym (opcja (a)), czy wprowadzić jakieś środki już zostały ustanowione na danym obszarze, ale COP Porozumienia chce ustanowić inne środki o charakterze komplementarnym (opcja (b)) czy, wreszcie, środki które planuje ustanowić COP Porozumienia mieszczą się w kompetencjach istniejących organów (opcja (c)) i wówczas może on realnie apelować do państw stron właściwej umowy lub organu tej umowy, aby te przyjęły właściwe środki.

Jeśli chodzi o relację AMBTs, w tym MPAs z obszarami w granicach jurysdykcji państw, art. 22 ust. 5 Porozumienia podkreśla, że w tym przypadku środki podejmowane na mocy Porozumienia nie podważają skuteczności środków przyjętych w odniesieniu do obszarów podlegających jurysdykcji krajowej oraz są podejmowane i przedstawiane z należyтым uwzględnieniem praw i obowiąz-

¹⁶² Art. 21 ust. 5 Porozumienia.

¹⁶³ Art. 21 ust. 6 Porozumienia.

¹⁶⁴ Art. 22 ust. 2 Porozumienia nakazuje, że proces ustanawiania ABMTs, w tym MPAs ma „nie podważać” oraz „zapewniać poszanowanie” kompetencji istniejących instrumentów. Wysuwane są różne interpretacje, jakie dokładnie znaczenie oraz implikacje mają obie te frazy, a w szczególności czy druga z nich jest jedynie doprecyzowaniem pierwszej, czy ma być interpretowana w sposób autonomiczny i samodzielny. Szerzej: V. De Lucia, *After the Dust...*, s. 122-128.

ków wszystkich państw wynikających z UNCLOS. Niewątpliwie, zgodnie z ogólnym celem Porozumienia oraz szczegółowymi celami Części III¹⁶⁵, intencją jest tu wzmocnienie współpracy i koordynacji z oraz między odpowiednimi instrumentami i ramami prawnymi. Stąd, nie zaskakuje obowiązek COP zapewnienia regularnych konsultacji w tym zakresie¹⁶⁶.

Interesującym rozwiązaniem jest natomiast możliwość (nie obowiązek) COP „opracowania mechanizmu w zakresie istniejących narzędzi zarządzania obszaruowego, w tym chronionych obszarów morskich”¹⁶⁷. Jest to odzwierciedlenie szerszego zagadnienia, żywo dyskutowanego podczas negocjacji, związanego z tzw. mechanizmem „uznania” (*recognition*)¹⁶⁸. Z jednej strony, część państw argumentowała, że Porozumienie powinno zawierać mechanizm pozwalający na uznanie, na szczeblu globalnym (tj. COP Porozumienia) istniejących już ABMTs, w tym MPAs, przy założeniu, że spełniają one standardy Porozumienia. W zamierzeniu, miałyby to prowadzić do tego, że istniejące, zwłaszcza regionalne czy sektorowe środki, zyskiwałyby walor uniwersalnego stosowania i „przeciwstawialności” (*opposability*), a więc mogłyby się stosować do wszystkich państw (Stron Porozumienia), a nie jedynie np. regionalnie – do stron danego regionalnego lub sektorowego instrumentu¹⁶⁹.

Z drugiej jednak strony, państwa będące zwolennikami daleko idącej interpretacji klauzuli niepodważania wskazywały, że takie rozwiązanie stanowiłoby jej naruszenie i prowadziło do nieuprawnionego utworzenia hierarchii między różnymi środkami, z czego na jej „szczycie” znajdowałoby się Porozumienie. W ostatecznym rozrachunku kompromisowy tekst omawianego przepisu zawiera wiele klauzul zabezpieczających. Począwszy od tego, że COP jedynie „może” rozważyć i ewentualnie zdecydować o utworzeniu takiego mechanizmu, przez podkreślenie, że może to zrobić jedynie, gdy „jest to wymagane do osiągnięcia celów i wdrożenia niniejszej części”, aż wreszcie po wskazanie, że ma się to odbyć zgodnie z art. 22 ust. 1 i 2 Porozumienia – a więc m.in. uwzględniając fakt, że COP „zapewnia poszanowanie i nie podważa kompetencji wynikających z odpowiednich instrumentów i ram prawnych ani kompetencji właściwych organów światowych, regionalnych, subregionalnych i sektorowych”.

¹⁶⁵ Zob. odpowiednio art. 2 oraz art. 17 lit. b Porozumienia.

¹⁶⁶ Art. 22 ust. 3 Porozumienia.

¹⁶⁷ Art. 22 ust. 4 Porozumienia.

¹⁶⁸ Szerzej na ten temat: V. de Lucia, *After the Dust...*, s. 128-130.

¹⁶⁹ W pewnym więc sensie, byłby to mechanizm częściowo podobny do tego, jaki zapewnia Umowa z 1995 r. w relacji do regionalnych organizacji zarządzania rybołówstwem (tzw. RFMOs). Zob. zwłaszcza art. 8 i 17 Umowy z 1995 r.

4.2.3. Sposób podejmowania decyzji

Z uwagi na wiele kontrowersji dotyczących funkcjonowania Części III Porozumienia, zwłaszcza w zakresie ustanowienia właściwej relacji do innych instrumentów i ram prawnych, nie zaskakuje fakt, że równie dużo dyskusji wzbudzało uzgodnienie sposobu podejmowania decyzji. Z jednej strony, państwa-zwolennicy efektywnych mechanizmów tworzenia ABMTs, w tym MPAs nie chciały dopuścić do konsensualnego podejmowania decyzji, mając choćby w pamięci długotrwałe (i póki co nieudane) próby tworzenia kolejnych MPAs w ramach np. CCAMLR. Z drugiej strony, szereg państw było niechętnych rozwiązaniu dopuszczającym możliwość ich „przegłosowania” i tworzenia ABMTs, w tym MPAs w interesujących je (z przyczyn gospodarczych, politycznych czy strategicznych) regionach. W rezultacie, Porozumienie wskazuje, że choć konsensus jest podstawą podejmowania decyzji, to w przypadku wyczerpania wszystkich możliwości jego osiągnięcia (co należy stwierdzić większością 2/3 głosów), przewidziane jest podjęcie decyzji większością kwalifikowaną $\frac{3}{4}$ głosów¹⁷⁰.

Co równie istotne, decyzje COP w omawianym zakresie są „wiążące” (*binding*) dla Stron, nie są więc „jedynie” zaleceniami. Ponownie jednak, aby zrównoważyć sprzeczne opinie państw w tym zakresie, Porozumienie dopuszcza mechanizm *opt-out*, zgodnie z którym każde państwo może zgłosić zastrzeżenie w przeciągu 120 dni od podjęcia stosownej decyzji przez COP¹⁷¹. Żeby jednak ograniczyć wykorzystywanie tej opcji¹⁷², możliwość zastosowania mechanizmu *opt-out* została obwarowana dodatkowymi warunkami, a mianowicie: (a) konieczne jest pisemne wyjaśnienie podstaw zgłoszenia zastrzeżenia; (b) podstawy te muszą się mieścić w jednej z trzech kategorii określonych w Porozumieniu¹⁷³; (c) zastrzeżenie jest skuteczne przez 3 lata i w przypadku braku jego ponowienia – uznaje się, że zostało wycofane¹⁷⁴; (d) Strona zgłaszająca zastrzeżenie, w zakresie w jakim jest to wykonalne, powinna przyjąć alternatywne środki

¹⁷⁰ Art. 23 ust. 1-2 Porozumienia.

¹⁷¹ Art. 23 ust. 4 Porozumienia. Okres 120 dni jest związany z tym, że decyzje wchodzą w życie po upływie 120 dni od ich podjęcia przez COP.

¹⁷² Należy pamiętać, że zarówno decyzje COP o ustanowieniu ABMTs, w tym MPAs, jak i zastrzeżenia w tym zakresie będą publicznie dostępne (art. 23 ust. 10). Szereg proceduralnych i temporalnych wymogów zawartych w analizowanym przepisie ma sprzyjać wytworzeniu presji społeczeństwa obywatelskiego oraz innych państw na państwo sprzeciwiające się, a także generalnie zwiększyć wizerunkowy i polityczny koszt zgłoszenia i utrzymywania zastrzeżenia w mocy.

¹⁷³ Art. 23 ust. 5 Porozumienia. Rozwiązanie to zdaje się nawiązywać do podobnego uregulowania w ramach jednej z RFMOs, tj. SPRFMO (*Convention on the Conservation and Management of High Seas Fishery Resources in the South Pacific Ocean*, art. 17). Zob. <https://www.sprfmo.int/about/docs/> (dostęp: 16.11.2024 r.).

¹⁷⁴ Art. 23 ust. 8-9 Porozumienia.

lub podejścia o równoważnym skutku do decyzji COP oraz „nie przyjmuje środków ani nie podejmuje działań, które mogłyby podważać skuteczność decyzji” COP¹⁷⁵.

4.2.4. Środki nadzwyczajne i wdrażanie

Na osobną wzmiankę zasługuje fakt, że Porozumienie wprowadza także możliwość przyjmowania środków nadzwyczajnych w sytuacji, gdy „zjawisko naturalne lub katastrofa spowodowana przez człowieka niesie ze sobą, lub może spowodować poważne lub nieodwracalne szkody w morskiej różnorodności biologicznej na obszarach znajdujących się poza jurysdykcją krajową”, w celu zapobieżenia powiększeniu się poważnych lub nieodwracalnych szkód¹⁷⁶. Porozumienie ogranicza możliwość podejmowania takich działań do sytuacji „niezbędnych”¹⁷⁷, a także obliguje także do wykorzystania w takiej sytuacji najlepszych dostępnych badań i informacji naukowych. Analizowane środki mają charakter tymczasowy i co do zasady mogą obowiązywać 2 lata¹⁷⁸, choć COP może zadecydować o ustanowieniu „właściwych” ABMTs, w tym MPAs w ich miejsce.

Wreszcie, Część III Porozumienia zawiera „własny” przepis poświęcony jej wdrażaniu¹⁷⁹, obligując państwa do zapewnienia, aby działalność prowadzona w ABNJ i podlegająca ich jurysdykcji lub kontroli była zgodna z wymogami tej części. Państwa mogą naturalnie przyjąć bardziej rygorystyczne środki, niż te określone w Porozumieniu¹⁸⁰, a – jako wyraz kompromisu – małe państwa wyspiarskie i najsłabiej rozwinięte, choć są z jednej strony tak samo zobowiązane do wykonywania Części III, to z drugiej strony nie może ona prowadzić do nałożenia na nie „nieproporcjonalnego obciążenia”¹⁸¹.

¹⁷⁵ Art. 23 ust. 6 Porozumienia. Por. częściowo analogiczne rozwiązanie w art. 7 ust. 2 UNFSA mówiące o konieczności przyjmowania „zgodnych środków” (*compatible measures*) przez państwa nadbrzeżne i państwa prowadzące połowy na pełnym morzu.

¹⁷⁶ Art. 24 ust. 1 Porozumienia.

¹⁷⁷ Art. 24 ust. 2 Porozumienia opisuje, jak należy to rozumieć.

¹⁷⁸ Art. 24 ust. 4 Porozumienia.

¹⁷⁹ Art. 25 Porozumienia. Dodatkowo, Część III zawiera też przepis poświęcony monitorowaniu i przeglądowi (art. 26), ale nie będzie on tu szerzej omawiany.

¹⁸⁰ Art. 25 ust. 2 Porozumienia.

¹⁸¹ Art. 25 ust. 3 Porozumienia. Debata w tym zakresie dotyczy, z ogólnej perspektywy, problematyki stosowania zasady „wspólnej, lecz zróżnicowanej odpowiedzialności” (*common but differentiated responsibilities*, CBDR), znanej np. z reżimu klimatycznego. W kontekście ochrony środowiska morskiego jednak, ITLOS uznał, że UNCLOS (a w szczególności art. 194, 202-203) nie odwołuje się do tej zasady. Wprawdzie nie oznacza to, że sposób i zakres wykonania zobowiązań wynikających z UNCLOS jest równy dla wszystkich państw (państwa rozwijające mogą podejmować innego rodzaju działania), to jednak wszystkie państwa muszą podejmować jakieś działania. Zob. ITLOS, *Opinia doradcza w sprawie zmian klimatu*, ust. 229 i 326. Szerzej na

4.2.5. Uwagi końcowe

W ogólnym rozrachunku za największą wartość dodaną Części III Porozumienia należy uznać to, że udało się, stosując wprawdzie model hybrydowy, doprowadzić do stworzenia globalnych kryteriów, standardów i procedury tworzenia ABMTs, w tym MPAs, gdzie COP ma możliwość podejmowania wiążących decyzji, nawet w trybie większościowym. W praktyce, kluczowe będzie naturalnie uchwycenie właściwej relacji do już istniejących instrumentów i organów (a więc operacjonalizacja klauzuli niepodważania), zwłaszcza uwzględniając szacunki, że takich instytucji jest obecnie ponad 190¹⁸².

5. OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

5.1. UWAGI OGÓLNE I ZAKRES ZASTOSOWANIA

Negocjacje dotyczące Części IV (art. 27-39 Porozumienia) poświęconej ocenie oddziaływania na środowisko¹⁸³ charakteryzowały się tym, że w tym przypadku istnieje dość jednoznaczna podstawa prawna w UNCLOS do ich przeprowadzania (choć bez odwoływania się do terminu „EIAs”)¹⁸⁴. To czego jednak z pewnością w Konwencji nie ma, to szczegółowe procedury i wymogi związane z przeprowadzaniem EIAs, czy to w granicach czy poza granicami jurysdykcji państw. Do pewnego stopnia (co będzie przedmiotem dalszych uwag) UNCLOS przesądza też próg, od którego przekroczenia zależy zasadność przeprowadzenia procedury EIAs. Jest to mianowicie sytuacja, gdy dana działalność może spowodować „istotne zanieczyszczenie lub znaczące i szkodliwe zmiany w środowisku morskim”¹⁸⁵. Generalnie rzecz biorąc, uwzględniając powyższe uwagi, nie powinno zaskakiwać, że Część IV Porozumienia jest najdłuższa i najbardziej „techniczna” – jej rolą jest właśnie m.in. wdrażanie postanowień Konwencji

temat zasady CBDR: R. Barnes, *Global Solidarity, Differentiated Responsibilities and the Law of the Sea*, w: in M.D. Heijer, H. Van Der Wilt (red.), *Netherlands Yearbook of International Law* 2020, vol. 51, 2020, s. 107-146.

¹⁸² B.E. Klerk, *op. cit.*, s. 126.

¹⁸³ Wcześniejsze prace dotyczące przebiegu negocjacji Porozumienia w omawianym zakresie to np.: K. Hassanali, *Internationalization of EIA in a New Marine Biodiversity Agreement under the Law of the Sea Convention: A Proposal for a Tiered Approach to Review and Decision-Making*, *Environmental Impact Assessment Review*, vol. 87, 2021, s. 106554; M. Doelle, G. Sander, *Next Generation Environmental Assessment in the Emerging High Seas Regime? An Evaluation of the State of the Negotiations*, *International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 35, 2020, s. 498.

¹⁸⁴ Zob. art. 204 i, zwłaszcza, 206 UNCLOS.

¹⁸⁵ Art. 206 UNCLOS.

w zakresie „procesów, progów i innych wymogów” dotyczących przeprowadzania EIAs¹⁸⁶.

Warto też wskazać, że przynajmniej dla państw z szeroko rozumianego regionu europejskiego, naturalnym punktem wyjścia była tzw. Konwencja z Espoo poświęcona właśnie ustanowieniu takich procedur¹⁸⁷. Z szerszej perspektywy¹⁸⁸, znaczenie miał niewątpliwie wyrok Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) w sprawie *Pulp Mills*, który – choć nie dotyczył *stricto* obszarów morskich, w tym zwłaszcza poza granicami jurysdykcji państw – to jednak sformułował ogólny wniosek mówiący o obowiązku, wynikającym ze zwyczajowego prawa międzynarodowego, przeprowadzania oceny oddziaływania na środowisko w sytuacji, gdy istnieje ryzyko, że proponowana działalność przemysłowa (*industrial activity*) może mieć znaczące niekorzystne skutki transgraniczne¹⁸⁹. Konstatacja ta została potwierdzona już w kontekście morskim oraz działalności w Obszarze (a więc poza granicami jurysdykcji państw) w rok późniejszej opinii doradczej ITLOS¹⁹⁰.

Wśród innych celów Części IV Porozumienia wskazano m.in. również chęć wspierania analizy „skumulowanego oddziaływania” (*cumulative impacts*)¹⁹¹ i oddziaływania na obszarach podlegających jurysdykcji krajowej oraz zapewnienie strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (*strategic environmental assessment, SEA*)¹⁹². Ta pierwsza kwestia była postrzegana jako istotny wkład w zapewnienie holistycznych ocen oddziaływania na środowisko w kontekście

¹⁸⁶ Art. 27 lit. a Porozumienia.

¹⁸⁷ Konwencja o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym, sporządzona w Espoo dnia 25 lutego 1991 r. (Dz.U. 1999 nr 96 poz. 1110). Konwencja była wynegocjowana pod auspicjami Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ (United Nations Economic Commission for Europe; UNECE). Aktualny stan ratyfikacji tej umowy: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-4&chapter=27&clang=_en (dostęp: 16.11.2024 r.). Z kolei dla państw UE wzorcem normatywnym była rzecz jasna dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13.12.2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.U. UE z 2012 r., L26, s. 1).

¹⁸⁸ Zob. też: A.G. Oude Elferink, *Environmental Impact Assessment in Areas beyond National Jurisdiction*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 27, 2012, s. 449 i n.

¹⁸⁹ Wyrok MTS z dnia 20.04.2010 w sprawie *Pulp Mills on the River Uruguay* (Argentyna p. Urugwaj), ICJ Reports 2010, ust. 204.

¹⁹⁰ Opinia doradcza Izby Sporów Dna Morskiego ITLOS z dnia 1.02.2011 r. w sprawie *Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area*, ITLOS Reports 2011, ust. 148.

¹⁹¹ Jest to pojęcie zdefiniowane w art. 1 pkt 6 Porozumienia. Jest to szeroka definicja obejmująca działania prowadzone równolegle, w sposób powtarzalny, ale także działania przeszłe, obecne i racjonalnie przewidywalne przyszłe, aż wreszcie – także nakazujące uwzględnić konsekwencje globalnych procesów, jak m.in. zmiany klimatu.

¹⁹² Art. 27 lit. c) i d) Porozumienia.

morskim¹⁹³ i, zarazem, uzupełnienie UNCLOS, która *explicite* takiego wymogu sposobu oceny nie zawiera. Ta druga – ponownie dość już utrwalona w europejskim kręgu prawnym¹⁹⁴ – postrzegana jednak jako nowość na szczeblu globalnym stąd rozwiązania Porozumienia w tym zakresie są względnie ogólne i sformułowane w mniej zobowiązujący sposób¹⁹⁵.

Porozumienie definiuje EIA jako „proces mający na celu wskazanie i oszacowanie – na potrzeby podjęcia decyzji – potencjalnego oddziaływania danego rodzaju działalności”¹⁹⁶. Definicja ta oddaje jeden z ważniejszych elementów (intensywnie debatowanych) rozumienia EIAs – a więc jej roli w procesie podejmowania „ostatecznej” decyzji. W tym zakresie przyjęto¹⁹⁷, zgodnie choćby z rozwiązaniami znanymi z Konwencji z Espoo, że EIA jest narzędziem, procedurą pozwalającą na identyfikację ewentualnych zagrożeń dla środowiska, jednak ostateczna decyzja czy dane przedsięwzięcie realizować nadal spoczywa na danym państwie¹⁹⁸. Nawet więc „negatywny” wynik procedury EIA nie obliguje *per se* Strony Porozumienia do rezygnacji z realizacji danego przedsięwzięcia.

Warto wskazać, że Część IV – uwzględniając klauzulę niepodważania – przewiduje trzy możliwe scenariusze dla zastosowania zobowiązań z niej wynikających. Po pierwsze, dana działalność może być planowana w granicach jurysdykcji państw, ale jej potencjalnie negatywne oddziaływanie mogłoby mieć miejsce poza nimi. W takiej sytuacji państwo ma możliwość wyboru albo procedur wynikających z Części IV Porozumienia albo – swoich krajowych procedur (co zapewne będzie regułą w wielu państwach, z pewnością unijnych lub związanych Konwencją z Espoo)¹⁹⁹. Wynik takiego procesu krajowego powinien być jednak zakomunikowany do CHM, a STB może zgłosić w tym zakresie swoje

¹⁹³ W konsekwencji, jest szereg wymogów Porozumienia operacjonalizujących to dążenie. Zob. m.in.: art. 30 ust. 1, lit. a(ii) oraz ust. 2 lit. e, art. 31 ust. 1 lit. b-c, art. 33 ust. 2. Obowiązek uwzględnienia skumulowanych oddziaływań przenika więc wszystkie fazy procesu EIA.

¹⁹⁴ Zob. Protokół w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko do Konwencji o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym, sporządzony w Kijowie dnia 21 maja 2003 r. (Dz.U. 2011 nr 180 poz. 1074) oraz dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27.06.2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko (Dz.U. UE 2001, L197, s. 30).

¹⁹⁵ Zob. zwłaszcza art. 39 Porozumienia wskazujący, że Strony „rozważą przeprowadzenie”, indywidualnie lub wspólnie, SEA. Co ciekawe, także COP ma kompetencje co do przeprowadzania SEAs oraz wydania wytycznych w tym zakresie (*infra*, ust. 2 i 4).

¹⁹⁶ Art. 1 pkt 7 Porozumienia.

¹⁹⁷ Kwestia ta była przedmiotem intensywnych negocjacji i grupa państw preferowała rozwiązanie uniemożliwiające kontynuowanie działalności, jeżeli wynik procedur EIA ujawni ryzyko istotnego zanieczyszczenia środowiska morskiego (względnie: „przenoszące” kompetencję do podjęcia decyzji w tym zakresie na poziom globalny, tj. COP Porozumienia).

¹⁹⁸ Stwierdza to wyraźnie art. 34 ust. 1 Porozumienia.

¹⁹⁹ Art. 28 ust. 2 Porozumienia.

uwagi²⁰⁰. Kolejne dwa scenariusze dotyczą już sytuacji, gdy planowana działalność ma się odbyć poza granicami jurysdykcji państw (i wywoływać potencjalne skutki tamże). Wówczas, po drugie, zgodnie z ogólną regułą Porozumienia – konieczne jest albo przeprowadzenie procedury EIA zgodnie z wymogami Części IV²⁰¹ albo, po trzecie, w określonych sytuacjach możliwe jest odstąpienie od nich. Ta ostatnia sytuacja dotyczy okoliczności, gdy potencjalne oddziaływanie zostało ocenione zgodnie z wymogami zawartymi w innych instrumentach oraz, jednocześnie, ocena ta ma charakter równoważny do tej wynikającej z Porozumienia²⁰².

5.2. ISTOTA

5.2.1. Określenie progu dla przeprowadzenia EIA

Jak wskazano, gros postanowień Części IV Porozumienia ma charakter proceduralny, opisujący kolejne etapy EIA. Zostaną one poniżej pokrótce scharakteryzowane. Natomiast punktem wyjścia dla procedury EIA jest kwestia określenia „progu”, a więc poziomu zagrożenia dla środowiska, po przekroczeniu którego aktualizuje się wymóg przeprowadzenia EIA.

Jak wskazano powyżej, art. 206 UNCLOS obliguje państwo do oceny potencjalnych skutków planowanych działań, gdy ma ono „uzasadnione podstawy”, że mogą one spowodować „istotne zanieczyszczenie lub znaczące i szkodliwe zmiany w środowisku morskim”²⁰³. Po pewnych debatach, konwencyjny próg został w Porozumieniu utrzymany, aczkolwiek towarzyszy mu próg dodatkowy (*dual threshold*), znany z tzw. Protokołu madryckiego do Układu Antarktycznego²⁰⁴. Mianowicie, zgodnie z art. 30 Porozumienia, jeżeli planowana działalność może mieć „większy niż znikomy lub przejściowy” (*more than a minor or transitory*) wpływ na środowisko morskie lub wpływ działalności jest nieznany lub mało

²⁰⁰ *Ibidem*, art. 28 ust. 3.

²⁰¹ Art. 28 ust. 1 Porozumienia.

²⁰² Art. 29 ust. 4 Porozumienia.

²⁰³ Zob. też: ITLOS, *Opinia doradcza w sprawie zmian klimatu*, ust. 352-366, gdzie zawarta jest interpretacja art. 206 UNCLOS, wraz z odnotowaniem przyjęcia Porozumienia dotyczącego także tej kwestii.

²⁰⁴ Układ Antarktyczny, podpisany w Waszyngtonie dnia 1.12.1959 r. (Dz.U. 2017 poz. 1915) oraz Protokół o ochronie środowiska do Układu Antarktycznego, sporządzony w Madrycie dnia 4.10.1991 r. (Dz. U. z 2001 r. nr 6, poz. 52; Dz. U. z 2017 r., poz. 1982, Załącznik). Ogólne omówienie: K.J. Marciniak, *System Układu Antarktycznego: Uwagi z Perspektywy Prawa Międzynarodowego*, w: Departament Prawno-Traktatowy MSZ (red.), *Układ Antarktyczny. Wybór dokumentów z wprowadzeniem*, Warszawa 2017, s. 17-61 (zwłaszcza s. 56-57). Stricte na temat EIAs w obszarze antarktycznym: K. Bastmeijer, R. Roura, *Environmental Impact Assessment in Antarctica*, w: K. Bastmeijer, T. Koivurova (red.), *Theory and Practice of Transboundary Environmental Impact Assessment*, Brill-Nijhoff 2008, s. 175-219.

znany, Strona dokonuje jej *wstępnej kontroli*, na podstawie art. 31. Ta faza postępowania określana jest mianem właśnie wstępnej kontroli („screeningu”)²⁰⁵. Ma ona za zadanie określić minimalny poziom, powyżej którego państwo musi rozważyć, czy przeprowadzenie „właściwej” procedury EIA jest zasadne. Taka wstępna kontrola musi być wystarczająco szczegółowa – a Porozumienie określa podstawowe jej elementy²⁰⁶ – aby w ostatecznym rozrachunku państwo miało wystarczające dane, żeby ocenić, czy planowana działalność może spowodować „istotne zanieczyszczenie lub znaczące i szkodliwe zmiany w środowisku morskim”. Jeśli na podstawie wstępnej kontroli okaże się, że są uzasadnione podstawy by tak sądzić²⁰⁷; należy przeprowadzić procedurę EIA zgodnie z Porozumieniem²⁰⁸. Co więcej, dokonane ustalenia mają być podane do wiadomości publicznej²⁰⁹.

5.2.2. Kolejne etapy procedury EIA

Następna faza procedury to tzw. *scoping* czyli ustalanie zakresu oceny. Porozumienie wymaga, aby państwo uwzględniło w procesie przygotowywania EIA „najważniejszy wpływ na środowisko i oddziaływania powiązane”. Są one rozumiane szeroko bowiem zawierają m.in. skutki ekonomiczne, społeczne, kulturalne oraz wpływ na zdrowie ludzi. Co więcej, należy na tym etapie uwzględnić potencjalne skumulowane oddziaływanie oraz oddziaływanie na obszarach podlegających jurysdykcji krajowej, jak również ewentualne rozwiązania alternatywne dla planowanej działalności²¹⁰.

W trzeciej kolejności, uwzględniając ustalony na poprzednim etapie jej zakres, dochodzi do właściwej oceny i oszacowania skutków działalności, na podstawie najlepszej wiedzy naukowej²¹¹. Musi ona, po czwarte, zawierać również analizę środków służących zapobieganiu potencjalnym negatywnym skutkom, ich łagodzeniu i zarządzaniu nimi, aby uniknąć „znaczącego niekorzystnego oddziaływania”²¹². W następnej kolejności, jako ważny etap tworzenia trans-

²⁰⁵ Art. 31 ust. 1 lit. a Porozumienia.

²⁰⁶ Art. 30 ust. 1-2 Porozumienia.

²⁰⁷ Porozumienie – poszukując równowagi między uprawnieniami państwa planującego daną działalność a szerszym interesem innych państw – dopuszcza możliwość zgłoszenia swoich uwag przez inne państwa, już na etapie screeningu. Jeżeli wyrażą one zastrzeżenia, państwo oceniające „rozpatruje je” i może zmienić swoje ustalenia. Art. 31 ust. 1, lit. a (ii)-(iii) Porozumienia. Całość podlega jeszcze analizie przez STB, które może sformułować zalecenia, które to zainteresowane państwo musi rozważyć (*infra*, (iv)-(v)). Jest to tzw. mechanizm *call-in*.

²⁰⁸ Art. 30 ust. 1 lit. b Porozumienia.

²⁰⁹ Art. 31 ust. 1 lit. a *in fine* Porozumienia.

²¹⁰ Art. 31 ust. 1 lit. b Porozumienia.

²¹¹ Art. 31 ust. 1 lit. c Porozumienia.

²¹² Art. 31 ust. 1 lit. d Porozumienia.

parenacji i zapewnienia powszechnego uczestnictwa²¹³, konieczne jest podanie, za pośrednictwem Sekretariatu oraz CHM, planowanej działalności do wiadomości publicznej oraz zapewnienie konsultacji²¹⁴. W istocie, faza publicznych konsultacji ma mieć miejsce, „w razie potrzeby” (*as appropriate*) podczas całego przebiegu procedury, w tym m.in. na etapie *scopingu*²¹⁵. Nie rozwijając tu szerzej tego zagadnienia, należy podkreślić, że Porozumienie wiele uwagi i miejsca poświęca przeprowadzeniu takich publicznych konsultacji oraz określeniu kategorii podmiotów, które powinny być uwzględnione²¹⁶, a także temu, aby ich ewentualne uwagi były przeanalizowane²¹⁷.

Na zakończenie całej procedury, państwo jest zobowiązane do publikacji sprawozdania z oceny oddziaływania na środowisko²¹⁸. W uproszczeniu, powinna ona uwzględniać informacje z wszystkich poprzednich etapów procedury, a także – co jest standardem współczesnych EIAs – podsumowanie o charakterze nietechnicznym²¹⁹. Z perspektywy praktycznych uwarunkowań, istotnym elementem tego sprawozdania jest opis działań następnych, w tym plan zarządzania środowiskowego. Sprawozdanie podlega analizie przez STB²²⁰ i ma również charakter publiczny (CHM)²²¹.

5.2.3. Decyzja w sprawie planowanej działalności

Cały proces wienczy oczywiście podjęcie decyzji. Jak podkreślono powyżej, właściwe pozostaje tu państwo zainteresowane – tj. państwo, której jurysdykcji lub kontroli planowana działalność podlega²²². Powinno ono „w pełni uwzględnić” (*full account shall be taken*) przeprowadzoną procedurę EIA. Rozwiązanie to jest wynikiem kompromisu, zgodnie z którym kompetencja do podjęcia ostatecznej decyzji pozostawiona została zainteresowanemu państwu, lecz – aby maksymalizować wpływ i praktyczny rezultat całej procedury – uzgodniono

²¹³ Zob. też art. 48 ust. 3 Porozumienia.

²¹⁴ Art. 31 ust. 1 lit. e oraz art. 32 Porozumienia.

²¹⁵ Art. 32 ust. 1 Porozumienia.

²¹⁶ Są to m.in. państwa, na które planowana działalność wywiera potencjalnie największy wpływ, państwa sąsiadujące, społeczności tubylcze i lokalne oraz, wreszcie, „właściwe organy światowe, regionalne, subregionalne i sektorowe, społeczeństwo obywatelskie, środowisko naukowe oraz ogół społeczeństwa” (art. 32 ust. 2-4 Porozumienia).

²¹⁷ *Ibidem*, ust. 5-6. Także w tym zakresie (podobnie jak w przypadku ABMTs, w tym MPAs) szczególnie uwzględniono sytuację tzw. *high seas pockets*.

²¹⁸ Art. 31 ust. 1 lit. f oraz art. 33 Porozumienia.

²¹⁹ Szczegółowy wykaz minimalnych elementów sprawozdania: art. 33 ust. 2 Porozumienia. Można zauważyć, że powinien on także zawierać „opis przypadków niepewności oraz luk w wiedzy”.

²²⁰ Art. 33 ust. 6 Porozumienia.

²²¹ *Ibidem*, ust. 5.

²²² Art. 34 ust. 1 Porozumienia.

rozwiązanie, że ma być ona „w pełni” uwzględniona. Dodatkowo, decyzja o zezwoleniu na prowadzenie planowanej działalności może być podjęta jedynie, gdy Strona Porozumienia stwierdzi, że „podjęła wszelkie uzasadnione działania w celu zapewnienia, aby działalność prowadzono w sposób gwarantujący zapobieganie znaczącemu niekorzystnemu oddziaływaniu na środowisko morskie.”²²³

5.2.4. Nadzór, monitoring i rola STB w zakresie wydawania standardów i wytycznych

Obrazu dopełnia zobowiązanie, zgodnie z którym państwa sprawują nadzór nad wpływem działalności, na którą zezwoliły, w tym zwłaszcza monitorują wpływ na środowisko i wszelkie oddziaływania powiązane²²⁴. Jednak zobowiązania państwa zezwalającego się tu nie kończą, bowiem musi ono – w ramach takiego monitoringu – dokonać przeglądu wydanej decyzji w sytuacji, gdy wystąpiło nieprzewidziane znaczące oddziaływanie na środowisko pod względem charakteru lub wagi lub gdy takie oddziaływanie jest wynikiem naruszenia decyzji zezwalającej²²⁵. Ponownie, procedura w tym zakresie ma charakter publiczny i umożliwia zgłoszenie uwag przez inne zainteresowane podmioty oraz STB²²⁶.

Na zakończenie warto odnotować, że istotną rolę w całej procedurze ma STB, które ocenia i wydaje zalecenia na praktycznie wszystkich jej etapach. Dodatkowo, Porozumienie przewiduje wydanie przez ten organ szeregu standardów i wytycznych doprecyzowujących wiele elementów EIA²²⁷. Wobec tego, że Porozumienie ostatecznie (kwestia była przedmiotem negocjacji, ale nie osiągnięto ostatecznej zgody w tym zakresie) nie zawiera przykładowego wykazu działalności, dla których jest lub nie jest wymagana EIA²²⁸, kompetencję do przygotowania takiego wykazu przyznano STB²²⁹.

Z perspektywy traktatowej warto zauważyć, że standardy opracowane przez STB podlegają procedurze zmiany załączników Porozumienia określonej w jego art. 74²³⁰. Przepis ten przewiduje jednak w istocie dwie różne procedury: (a) dla nowych załączników stosuje się „klasyczna” procedura ratyfikacji określona w art. 72²³¹; (b) dla zmiany istniejących załączników – procedura uproszczona

²²³ Art. 34 ust. 2 *in fine* Porozumienia.

²²⁴ Art. 35 Porozumienia.

²²⁵ Art. 37 ust. 1 Porozumienia.

²²⁶ Art. 37 ust. 2-6 Porozumienia.

²²⁷ Art. 38 ust. 1 Porozumienia.

²²⁸ Takie rozwiązanie przewidziano m.in. w Konwencji z Espoo – Załącznik I.

²²⁹ Art. 38 ust. 2 Porozumienia.

²³⁰ W tym zakresie polskie tłumaczenie art. 38 ust. 3 Porozumienia nie oddaje istoty tego rozwiązania, ponieważ sugeruje, że standardy te są już określone w załączniku Porozumienia, podczas gdy istotą rzeczy jest to, że to ma się dopiero stać w przyszłości.

²³¹ Art. 74 ust. 2 Porozumienia.

cichej zgody (*tacit acceptance*)²³². Z uwagi na to, że obecnie Porozumienie nie zawiera żadnych załączników związanych z EIAs, konieczne byłoby w pierwszej kolejności przyjęcie nowego, po stosownej rekomendacji STB, który ewentualnie mógłby podlegać procedurze uproszczonej zmiany w przyszłości.

5.2.5. Uwagi końcowe

Część IV Porozumienia wprowadza szczegółowe rozwiązania, których brakuje w UNCLOS, w zakresie przeprowadzania procedury EIA. Określa m.in. próg (czy w zasadzie: progi), obligujące państwa rozważające autoryzowanie planowanej działalności do najpierw dokonania wstępnej kontroli (*screening*) i, w zależności od rezultatów – do pełnej procedury EIA. Choć ostateczna decyzja czy na działalność zezwolić pozostaje przy danym państwie, to jednak należy podkreślić, że cała procedura ma charakter publiczny i transparentny, a także uwzględniający wszystkie zainteresowane podmioty (rozumiane szeroko, tj. nie tylko klasyczne podmioty prawa międzynarodowego) oraz dodatkowo przewidujący „ekspercką” rolę STB. Stąd, nawet jeśli z czysto prawnego punktu widzenia kompetencja do podjęcia ostatecznej decyzji należy do danego zainteresowanego państwa, to jednak w wypadku woli przeprowadzenia danej działalności mimo tego, że EIA wykazała znaczące negatywne oddziaływanie środowiskowe, koszty polityczno-wizerunkowe takiego postępowania będą zapewne wysokie.

Wartością dodaną jest też na pewno fakt, że procedura EIA musi uwzględniać kumulatywne oddziaływania wielu aktywności, w tym także w granicach jurysdykcji państw. Porozumienie wprowadza też na poziom globalny, choć w dość „łagodnej” formie, możliwość przeprowadzania SEAs. Pozostaje oczywiście pytanie, zadawane też na początku negocjacji przez sceptyków procesu BBNJ, do jakich realnie działań Część IV Porozumienia, biorąc pod uwagę, że dotyczy ono obszarów poza granicami jurysdykcji państw i klauzule niepodważania, może się w praktyce stosować. Biorąc pod uwagę przegląd najnowszej literatury przedmiotu, rozważany jest na pewno wpływ Porozumienia na działalność w Obszarze (a więc i pośrednio na ISA) oraz powstawanie farm wiatrowych poza granicami jurysdykcji państw²³³. Interesujące z tej perspektywy mogą

²³² Art. 74 ust. 3 porozumienia. Procedura ta zakłada propozycję zmiany zainicjowaną przez Stronę Porozumienia, a nie STB. Szerzej na temat procedury milczącej zgody: K.J. Marciniak, *Procedura milczącej zgody (tacit acceptance) w umowach zawieranych pod auspicjami Międzynarodowej Organizacji Morskiej – aspekty prawa międzynarodowego oraz krajowego*, Gdańskie Studia Prawnicze, nr 3(55) z 2022 r., s. 21-48.

²³³ M. Seta, *Environmental Impact Assessment of Offshore Windfarms in Areas beyond National Jurisdiction: Who Should Have Obligations?*, The Australian Year Book of International Law, vol. 41 (2024), s. 74; V. Becker-Weinberg, Tracy Shimmield, *Strengthening Environmental Impact Assessment Obligations of Deep Seabed Mining in Areas beyond National Jurisdiction*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 39 (2024), s. 602; S. Robb, A. Jaeckel,

być też projekty naukowe o dużej skali (jak np. kiedyś nawożenie oceanów żelazem²³⁴) czy, szerzej, przedsięwzięcia związane z łagodzeniem skutków zmian klimatu, w tym geoinżynierię²³⁵ (np. składowanie czy sekwestracja CO₂, choć póki co takie projekty rozważane są raczej w granicach jurysdykcji państw).

6. BUDOWANIE POTENCJAŁU I TRANSFER TECHNOLOGII MORSKIEJ (CBTMT)

6.1. UWAGI OGÓLNE I ZAKRES ZASTOSOWANIA

6.1.1. Kwestia CBTMT a szerszy kontekst dostępu do wyników badań i możliwości uprawiania oceanografii

Już Preambuła Porozumienia wskazuje, że „wspieranie Państw-Stron będących krajami rozwijającymi się w zakresie budowania potencjału oraz rozwoju i transferu technologii morskich stanowią podstawowe czynniki umożliwiające osiągnięcie celów ochrony i zrównoważonego wykorzystywania” BBNJ. Wskazuje ona na funkcjonalne powiązanie, bardzo często podkreślane podczas negocjacji przez państwa rozwijające się, że zapewnienie odpowiedniego poziomu wsparcia dla tej grupy państw jest konieczne dla realizacji celu Porozumienia, określonego w jego art. 2.

Z teoretycznej perspektywy, wskazuje się na dwa dodatkowe cele przyświecające Części V (art. 40-46) Porozumienia, a mianowicie²³⁶: (a) odzwierciedlenie zasad słuszności czy sprawiedliwości (*equity*) poprzez dążenie do wyrównania nierówności między globalnym Południem a Północą w dostępie do bioróżnorodności morskiej poza granicami jurysdykcji państw, a także w możliwości jej

C. Blanchard, *How could the BBNJ Agreement affect the International Seabed Authority's Mining Code?*, EJIL, 13.04.2023 r., <https://www.ejiltalk.org/how-could-the-bbnj-agreement-affect-the-international-seabed-authoritys-mining-code/> (dostęp: 16.11.2024 r.)

²³⁴ Choć ta akurat aktywność przynajmniej częściowo jest obecnie regulowana w ramach Konwencji o zapobieganiu zanieczyszczania mórz przez zatapianie odpadów i innych substancji z 1972 r. (tzw. konwencja londyńska; (Dz.U. z 1984 r., Nr 11, poz. 46) oraz z protokół z 1996 r. do tej konwencji. Szerzej: K. Marciniak, *Nawożenie Oceanów Żelazem*, Prawo Morskie, nr XXVII (2011), s. 205 i n. Zob. też informacje na stronie IMO: <https://www.imo.org/en/OurWork/Environment/Pages/OceanFertilization-default.aspx>

²³⁵ Zob. np. informacje na stronie: <https://illuminem.com/illuminemvoices/the-biodiversity-beyond-national-jurisdiction-treaty-and-its-implications-for-marinebased-carbon-dioxide-removal> (dostęp: 16.11.2024 r.) oraz <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/geologiczne-magazynowanie-co2> (dostęp: 16.11.2024 r.). (dostęp: 26.11.2024 r.).

²³⁶ Na podstawie: H. Harden-Davies et al., *First to Finish, What Comes next? Putting Capacity Building and the Transfer of Marine Technology under the BBNJ Agreement into Practice*, Ocean Sustainability, vol. 3, 2024, s. 1-2.

zrównoważonego wykorzystania oraz ochrony²³⁷; (b) zapewnienie wsparcia już w obecnej fazie (tj. przed wejściem Porozumienia w życie), aby zapewnić/umożliwić złożenie wymaganej liczby dokumentów ratyfikacyjnych, a zarazem umożliwić przygotowanie właściwych środków krajowych wymaganych do ratyfikacji i wdrażania Porozumienia²³⁸.

Zasygnalizowane powyżej zagadnienie nierówności można zaobserwować np. na podstawie raportu Międzyrządowej Komisji Oceanograficznej (*Intergovernmental Oceanographic Commission*, IOC) UNESCO ukazującego różnice – jeśli chodzi o dostęp do nauki o oceanach (*ocean science*) – w posiadanych zasobach infrastrukturalnych i wyposażeniu, w posiadanych zasobach ludzkich (m.in. naukowcy o odpowiednich kwalifikacjach i profilu naukowym), finansowaniu nauki w tym zakresie, a także możliwości korzystania z rezultatów badań naukowych²³⁹. Warto zaznaczyć, że zagadnienie wyrównywania takich nierówności wpisuje się w szersze działania związane z trwającą (lata 2021-2030) tzw. „Dekadą Oceanów”, ze znamioną wizją: „Nauka, której potrzebujemy dla oceanu, którego chcemy” (*„The science we need for the ocean we want”*)²⁴⁰, która z kolei związana jest z implementacją jednego z odnotowanych powyżej Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDG14).

6.1.2. Związek z UNCLOS oraz kwestie definicyjne

Niewątpliwie, analizowana część Porozumienia ma charakter horyzontalny i przenika funkcjonowanie całego Porozumienia. Widać to zarówno na podstawie przywołanego powyżej postanowienia łączącego wykonanie Części V z osiągnięciem celu Porozumienia jako całości, jak i w dalszych postanowieniach wiążących CBTMT z wdrażaniem poszczególnych części Porozumienia, tj. w za-

²³⁷ Opis możliwości małych rozwijających się wyspiarskich państw pacyficznych (P-SIDS) w: Ch. Salpin *et al.*, *Marine Scientific Research in Pacific Small Island Developing States*, Marine Policy, vol. 95 (2018), s. 363. Także drugi z celów Części V wskazuje na umożliwienie „włączającej, sprawiedliwej (*equitable*) i skutecznej współpracy i uczestnictwa” w działaniach podejmowanych na mocy Porozumienia. Zob. art. 40 lit. b.

²³⁸ Zob. też: K.M. Gjerde *et al.*, *Getting beyond Yes: Fast-Tracking Implementation of the United Nations Agreement for Marine Biodiversity beyond National Jurisdiction*, npj Ocean Sustainability, vol. 1, 2022, s. 1-2. Zob. też oświadczenie prasowe UE o udostępnieniu znaczących nakładów finansowych związanych z ochroną oceanów, w tym przygotowaniem do ratyfikacji oraz implementacji Porozumienia: „EU announces €3.5 billion worth of commitments to protect the ocean and promote sustainability at Our Ocean Conference in Greece” (16.04.2024), dostępne na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_2049 (dostęp: 14.11.2024 r.).

²³⁹ IOC UNESCO, *Global ocean science report 2020: charting capacity for ocean sustainability*, Paryż 2020, dostępny na stronie: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375147> (dostęp: 10.11.2024 r.).

²⁴⁰ Działanie to zostało ustanowione na mocy rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/72/73 z 4.01.2018, „Oceans and the law of the Sea”, ust. 292.

kresie ABMTs, w tym MPAs, EIAs oraz MGRs²⁴¹. Ponadto, jak też zaznaczono powyżej, Część II poświęcona morskim zasobom genetycznym zawiera istotne uregulowania dotyczące podziału korzyści, które z kolei związane są również z CBTMT.

Charakterystyczne dla Części V Porozumienia jest również to, że ma ona w zamierzeniu rozwinąć już istniejące rozwiązania konwencyjne. Warto tu przypomnieć, że UNCLOS również zawiera część – przez niektórych określaną jako najslabiej implementowaną²⁴² – poświęconą rozwijaniu i przekazywaniu technologii morskiej²⁴³. Jest ona jednak względnie ogólna, raczej o charakterze deklaratorywnym i zawierająca niewiele szczegółowych zobowiązań. Co więcej, takie terminy jak „budowanie potencjału” czy „przekazywanie technologii morskiej”, podobnie jak „morskie badania naukowe” (którym poświęcona jest Część XIII UNCLOS), pozostały w UNCLOS niezdefiniowane.

W tym zakresie Porozumienie istotnie rozwija wzorzec konwencyjny. Należy w pierwszej kolejności wskazać, że choć posługuje się ono oboma pojęciami w sposób niemal zawsze łączny²⁴⁴, to definiuje tylko jedno z nich, a mianowicie „technologii morskich”²⁴⁵. Jest to definicja dość rozbudowana i obejmuje zarówno informacje i dane, jak i wiedzę, *know-how*, metodologie, podręczniki, ale także sprzęt i urządzenia²⁴⁶. Po drugie, mimo, że „budowanie potencjału” pozostaje niezdefiniowane w Porozumieniu, to należy uznać, że jest to pojęcie szersze od transferu technologii²⁴⁷. Tak niewątpliwie wynika z kontekstu w jakim używane są te pojęcia, zwłaszcza w art. 44 ust. 1 Porozumienia (zob. uwagi poniżej).

²⁴¹ Zob. odpowiednio art. 40 lit. a oraz lit. e Porozumienia.

²⁴² H. Harden-Davies *et al.*, *First to Finish...*, s. 2; R. Long, *Striking an Equitable Balance under the Biodiversity Agreement: The Elusive Case of New Technologies, Marine Genetic Resources and the Global South*, w: J. Kraska, Y.-K. Park (red.), *Emerging Technology and the Law of the Sea*, Cambridge University Press 2022, s. 74-75.

²⁴³ Część XIV UNCLOS (art. 266-278). Zawiera ona trzy główne kategorie przepisów: zobowiązania ogólne w zakresie TMT, współpraca międzynarodowa oraz tworzenie krajowych i regionalnych ośrodków naukowo-technicznych.

²⁴⁴ Jedynie art. 43 poświęcony jest *stricto* TMT.

²⁴⁵ Art. 1 pkt 10 Porozumienia. Polskie tłumaczenie używa liczby mnogiej („technologie morskie”), choć angielszczyzny tekst autentyczny odwołuje się do „*technology*”, w liczbie pojedynczej. Polskojęzyczna wersja UNCLOS również używa liczby pojedynczej w tym zakresie.

²⁴⁶ Punktem wyjścia dla rozumienia TMT, zarówno podczas negocjacji Porozumienia, jak i szerzej, w praktyce wykonywania UNCLOS w tym zakresie są wytyczne przygotowane przez IOC UNESCO w 2005 r., Zob. IOC UNESCO, *IOC Criteria and Guidelines on the Transfer of Marine Technology (CGTMT)*, Paryż 2005, s. 9-10; dostępne na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000139193.locale=en> (dostęp: 16.11.2024 r.).

²⁴⁷ M.K. Vierros, H. Harden-Davies, *Capacity Building and Technology Transfer for Improving Governance of Marine Areas Both beyond and within National Jurisdiction*, Marine Policy, vol. 122 (2020), s. 104158.

6.2. ISTOTA

6.2.1. Zobowiązania dotyczące CBTMT: obowiązkowe czy fakultatywne?

Jedną z głównych osi sporu podczas negocjacji Części V Porozumienia była kwestia statusu zobowiązań dotyczących budowania potencjału oraz transferu technologii morskiej, tj. czy będą one miały charakter fakultatywny czy obowiązkowy. Można tu wskazać, że przepis otwierający Część XIV UNCLOS wskazuje na zobowiązanie państw „*stosownie do swoich możliwości, w celu aktywnego popierania rozwijania i przekazywania wiedzy naukowej o morzu i technologii morskiej na sprawiedliwych i rozsądnych warunkach*” (zaznacz. dodane)²⁴⁸. Można na tym przykładzie zaobserwować zarówno „międko” sformułowane zobowiązane, które dodatkowo kwalifikowane jest odwołaniem do „możliwości” państw oraz „sprawiedliwych i rozsądnych warunków”. Kolejny przepis konwencyjny wprowadził ważną zasadę, zgodnie z którą współpraca w zakresie TMT ma uwzględniać „prawnie uzasadnione interesy, obejmujące między innymi prawa i obowiązki posiadaczy, dostawców i odbiorców technologii morskiej”²⁴⁹ (co jest nawiązaniem w szczególności do prawa własności intelektualnej, w tym ochrony patentowej).

Na tym tle przepisy Porozumienia w omawianym zakresie idą krok dalej. Wprawdzie wiele zobowiązań jest kwalifikowanych sformułowaniem „w miarę możliwości”²⁵⁰, to jednak wydaje się to zrozumiałe w kontekście CBTMT. W szczególności jednak, zawiera postanowienia zgodnie z którymi: Strony „zapewniają” (*shall ensure*) budowanie potencjału²⁵¹ oraz „współpracują w celu dokonywania” (*shall cooperate to achieve*)²⁵² TMT, a generalnie „współpracują” (*shall cooperate*) „w osiągnięciu celów” (*in achieving the objectives*) Porozumienia²⁵³. W tym wypadku granica między zobowiązaniem starannego działania a osiągnięcia konkretnego rezultatu zaciera się do pewnego stopnia. Niewątpliwie, wyraźny akcent został postawiony na chęć osiągnięcia pewnego rezultatu, co współgra z innym postanowieniem (dotyczącym *stricte* TMT), zgodnie z którym strony „podzielają” (*share*) długofalową wizję pełnej realizacji rozwoju technologii i transferu w celu zapewnienia włączającej, sprawiedliwej i skutecznej współpracy oraz uczestnictwa, w działaniach podejmowanych na podstawie Porozumienia²⁵⁴.

²⁴⁸ Art. 266 ust. 1 UNCLOS.

²⁴⁹ Art. 267 UNCLOS.

²⁵⁰ Art. 42 (wszystkie ustępy), art. 43 ust. 5 Porozumienia.

²⁵¹ Art. 42 ust. 1 Porozumienia.

²⁵² *Ibidem*. Wydaje się, że polskie sformułowanie mówiące o „dokonywaniu” transferu technologii morskiej może nie oddawać tu w pełni anglojęzycznego: *shall cooperate to achieve the transfer of marine technology*.

²⁵³ Art. 41 ust. 1 Porozumienia.

²⁵⁴ Art. 43 ust. 1 Porozumienia. Polskie tłumaczenie wydaje się nie w pełni oddawać anglojęzyczne sformułowanie: *Parties share a long-term vision of the importance of fully realizing*

6.2.2. Sposób osiągnięcia celów w zakresie CBTMT

Porozumienie zawiera wiele uszczegóławiających (w relacji do UNCLOS) przepisów w zakresie tego, jak współpraca dotycząca CBTMT ma przebiegać. Może to w szczególności odbywać się bezpośrednio lub „za pośrednictwem właściwych instrumentów i ram prawnych oraz właściwych organów światowych, regionalnych, subregionalnych i sektorowych”²⁵⁵, a także „na wszystkich szczeblach i we wszystkich formach” (w tym w ramach partnerstwa, włączając w to sektor prywatny, społeczeństwo obywatelskie itp.)²⁵⁶.

Ponadto proces CBTMT ma być oparty na procesach „prowadzonych przez dany kraj (*country-driven*), przejrzystych, skutecznych i iteracyjnych, o charakterze partycypacyjnym, przekrojowym i ukierunkowanym na aspekt równości płci.”²⁵⁷ Wreszcie, procesy te mają „być oparte na potrzebach i priorytetach rozwijających się Państw-Stron oraz odpowiadać na te potrzeby i priorytety”²⁵⁸.

Wprawdzie zobowiązania te są sformułowane w może nieoczywisty traktatowy sposób, ale ich istota sprowadza się do tego, że państwa są zobowiązane do współpracy na wszystkich szczeblach, we wszystkich formach, z czego kluczowe są potrzeby państw rozwijających się oraz fakt, że te potrzeby zostaną przez nie zidentyfikowane. Wśród tej ostatniej grupy państw, co pominięto w powyższych rozważaniach, jest też podkreślona „szczególna sytuacja małych rozwijających się państw wyspiarskich oraz krajów najsłabiej rozwiniętych”²⁵⁹.

Transfer technologii morskiej jest bardziej wrażliwą prawnie i politycznie płaszczyzną współpracy, stąd temu konkretnemu zagadnieniu poświęcony jest odrębny przepis zawierający dodatkowe warunki (art. 43). Z jednej strony wskazuje on, że transfer takich technologii „odbywa się na sprawiedliwych i najkorzystniejszych warunkach, w tym na warunkach preferencyjnych”²⁶⁰, z drugiej jednak – podobnie jak w zasygnalizowanym powyżej postanowieniu UNCLOS,

technology development and transfer, stąd w niniejszym artykule zastosowano odmienną terminologię.

²⁵⁵ Art. 41 ust. 1 Porozumienia.

²⁵⁶ Art. 41 ust. 2 Porozumienia.

²⁵⁷ Art. 42 ust. 3 Porozumienia.

²⁵⁸ Art. 44 ust. 4 Porozumienia. Kwestia potrzeb i priorytetów państw rozwijających się w procesie CBTMT widoczna jest też w innym postanowieniu wskazującym na „rozwijające się Państwa-Strony, które tego potrzebują i wnioskuje o to”. Art. 42 ust. 1 Porozumienia.

²⁵⁹ Sformułowanie to widoczne jest w m.in. art. 42 ust. 1 i 4, art. 43 ust. 3 i 5 Porozumienia. Z kolei art. 40 lit. e, określający cele Części V, zawiera jeszcze bardziej rozbudowaną listę, a mianowicie mówi o wspieraniu „rozwijających się Państw-Stron, zwłaszcza krajów najsłabiej rozwiniętych, rozwijających się państw śródlądowych, państw o niekorzystnym położeniu geograficznym, małych rozwijających się państw wyspiarskich, nadbrzeżnych państw afrykańskich, państw archipelagowych oraz krajów rozwijających się o średnim dochodzie”.

²⁶⁰ Art. 43 ust. 2 Porozumienia.

obliguje on do uwzględnienia „wszystkie praw do takich technologii i dokonuje się go [tj. transfer TMT – przyp. KJM] z należyтым poszanowaniem wszystkich prawnie uzasadnionych interesów”²⁶¹.

6.2.3. Zakres przedmiotowy CBTMT, monitorowanie oraz wymiar instytucjonalny

Zakres przedmiotowy Części V Porozumienia jest szeroki. Rodzaje CBTMT są wymienione w art. 44 wskazującym, że obejmują one w szczególności „wsparcie dla tworzenia lub zwiększenia zdolności Stron w dziedzinie zasobów ludzkich, zasobów z zakresu zarządzania finansami, zasobów naukowych, technicznych, organizacyjnych, instytucjonalnych i innych”. To przykładowe wyliczenie jest uzupełnione przez listę działań²⁶², a ta z kolei jest dalej rozwinięta przez informacje zawarte w Załączniku II Porozumienia²⁶³. Nie jest tu zasadne przywoływanie wszystkich rodzajów i form budowania potencjału oraz transferu technologii morskiej, o których mówi Porozumienie. Dość podkreślić, że jest to katalog szeroki, niezamknięty i obejmujący m.in. środki „materialne” (rozwój i wzmacnianie właściwej infrastruktury), rozwój „miękkich” umiejętności (jak np. rozwój i poprawa zdolności osób i zasobów zarządzania finansami oraz specjalistycznej wiedzy technicznej), a także instytucjonalnych oraz infrastrukturalnych zdolności państw.

Z założenia katalog ten jest niezamknięty i dynamiczny – podlegający zmianom (w tym w trybie traktatowej modyfikacji Załącznika II). Porozumienie nie poprzestaje jednak na tym i zawiera mechanizmy, które – w założeniu – mają sprzyjać ocenie efektywności i, generalnie, poprawnemu funkcjonowaniu Części V. W pierwszej więc kolejności działania w wykonaniu analizowanej części Porozumienia podlegają regularnemu monitoringowi i przeglądowi²⁶⁴. Te procesy z kolei, z upoważnienia COP, prowadzi nowoutworzona instytucja, tj. komitet ds. budowania potencjału i transferu technologii morskich (Komitet CBTMT)²⁶⁵. Ma on szereg szczegółowych zadań, ale w uproszczeniu dotyczą one oceny jakie są potrzeby i priorytety państw rozwijających się, jakiej pomocy CBTMT faktycznie udzielono, jakie są braki, a także jakie są możliwości mobi-

²⁶¹ Art. 43 ust. 4 Porozumienia. Nawiązanie do konieczności poszanowania poufności informacji zawiera także przepis regulujący funkcjonowanie CHM: art. 51 ust. 6 Porozumienia.

²⁶² Art. 44 ust. 2 Porozumienia.

²⁶³ Zob. art. 44 ust. 2 oraz Załącznik II Porozumienia. Wraz z m.in. postępem technologicznym, lista w Załączniku II może być przez COP zmieniana i uzupełniana (art. 44 ust. 3 Porozumienia). Stosowałyby się tu procedura milczącej zgody zmiany załącznika Porozumienia, zgodnie z art. 74 ust. 3 Porozumienia.

²⁶⁴ Art. 45 ust. 1 Porozumienia.

²⁶⁵ Art. 45 ust. 2 Porozumienia. Art. 46 Porozumienia rozwija postanowienia instytucjonalne dot. Komitetu CBTMT, a jego mandat ma być ustanowiony przez COP na jego pierwszym posiedzeniu (*infra*, ust. 2).

lizacji środków finansowych, ocena efektywności systemu CBTMT Porozumienia i wydawanie zaleceń²⁶⁶. Aby umożliwić te działania Komitetu, Strony Porozumienia są zobowiązane do składania regularnych sprawozdań²⁶⁷.

6.3. UWAGI KOŃCOWE

Negocjacje Części V Porozumienia zostały zakończone jako pierwsze, co być może w symboliczny sposób ukazuje rodzaj „zgody ponad podziałami” (między państwami rozwiniętymi i rozwijającymi się), uznającej wagę CBTMT, zarówno z perspektywy słuszności czy sprawiedliwości, jak i chęci zapewnienia, że *wszystkie* części Porozumienia będą implementowane przez *wszystkich* jego uczestników²⁶⁸.

Przepisy Porozumienia rozwijają istniejące rozwiązania UNCLOS w zakresie TMT, uzupełniając je o szerszy aspekt „budowania potencjału” i dodając szczegółowe uregulowania określające „co” i „jak” ma być wykonywane.

Porozumienie zawiera również infrastrukturę instytucjonalną wspierającą wykonywanie Części V. W szczególności jest to dedykowana instytucja (Komitet CBTMT), ale pewne funkcje pełnił też będzie mechanizm CHM²⁶⁹. Dla zapewnienia odpowiedniego poziomu CBTMT bardzo ważne będzie znalezienie wystarczających źródeł finansowania. Stosowny mechanizm zostanie utworzony na mocy Porozumienia, który obejmował będzie różne kategorie źródeł, m.in. na cele CBTMT, w tym też ze strony *Global Environment Facility* (GEF)²⁷⁰.

Na zakończenie warto wskazać, że za istotną kwestię uznano rolę budowania potencjału już na etapie przed wejściem Porozumienia w życie. W konsekwencji, wspomniana powyżej rezolucja ZO ONZ tworząca Komisję Przygotowawczą (pkt 2.2. niniejszego opracowania) ustanowiła również program pomocy i budowania potencjału państw chcących stać się Stronami Porozumienia²⁷¹.

²⁶⁶ Art. 45 ust. 2 Porozumienia.

²⁶⁷ *Ibidem*, ust. 3.

²⁶⁸ H. Harden-Davies *et al.*, *First to Finish...*, s. 1.

²⁶⁹ Zob. art. 42 ust. 4 i art. 51 ust. 3 lit. a(iv) Porozumienia.

²⁷⁰ Art. 52 ust. 3, 4 i 6 lit. a i b Porozumienia. GEF jest wyspecjalizowaną instytucją finansową, „obsługującą” wiele umów dot. ochrony środowiska i już zatwierdziła pierwszą transzę na potrzeby BBNJ. Zob. <https://www.thegef.org/newsroom/news/gef-approves-first-funding-related-bbnj-agreement> (dostęp: 16.11.2024 r.).

²⁷¹ Rezolucja ZO ONZ nr A/RES/78/272, pkt 16. Zob. też informacje na stronie DOALOS: <https://www.un.org/bbnjagreement/en/capacity-building-and-technical-assistance/overview>. (dostęp: 25.11.2024 r.).

7. WYMIAR INSTYTUCJONALNY I FINANSOWANIE

7.1. INSTYTUCJE UTWORZONE NA MOCY POROZUMIENIA

Porozumienie ustanawia osiem podstawowych instytucji. W ramach niniejszego opracowania nie jest możliwe ich kompleksowe omówienie. Warto jednak choć pokrótce je odnotować i wskazać na podstawy prawne ich funkcjonowania. W pierwszej kolejności podkreślenia wymaga jednak fakt, że struktura instytucjonalna Porozumienia jest daleko bardziej rozbudowana niż ta, ustanowiona na potrzeby UNCLOS²⁷². Konwencja ustanowiła trzy stałe instytucje, tj. Międzynarodową Organizację Dna Morskiego (ISA), Komisję Granic Szelfu Kontynentalnego (CLCS) oraz Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza (ITLOS). Nie posiada natomiast dedykowanego sekretariatu (choć pewne funkcje w tym zakresie w praktyce pełni DOALOS²⁷³) oraz „pełnowymiarowego” COP (choć pewne funkcje pełni spotkanie państw-Stron Konwencji, tzw. SPLOS²⁷⁴), zwłaszcza w porównaniu z współczesnymi wielostronnymi umowami dot. środowiska (tzw. MEAs - *multilateral environmental agreements*)²⁷⁵.

W pewnym uproszczeniu można przyjąć, że Porozumienie ustanawia instytucje trzech rodzajów. Po pierwsze te, o charakterze ogólnym, o horyzontalnym znaczeniu dla całego Porozumienia; po drugie, instytucje wyspecjalizowane, ustanowione na potrzeby poszczególnych części Porozumienia oraz, po trzecie, mechanizm finansowy. W tej pierwszej kategorii umieścić należy: Konferencję Stron (czyli COP)²⁷⁶, Organ naukowo-techniczny (wspomniane już powyżej STB)²⁷⁷, Sekretariat²⁷⁸, Komitet ds. wdrażania i zgodności (*Implementation and Compliance Committee*)²⁷⁹, a także wspomniany w niniejszym opracowaniu

²⁷² Omówienie instytucji UNCLOS w: K.J. Marciniak, *Organizacja Narodów Zjednoczonych a prawnomiędzynarodowa regulacja mórz...*, s. 307-315; J. Harrison, *The Law of the Sea Institutions*, w: D. Rothwell, A.O. Elferink, K. Scott, T. Stephens (red.), *The Oxford Handbook of the Law of the Sea*, OUP 2016, s. 373-393; D.R. Rothwell, T. Stephens, *The International Law of the Sea*, Hart 2010, s. 478-485 (w szerszym kontekście „ocean governance”).

²⁷³ Wydział ds. Spraw Oceanicznych i Prawa Morza (*Division of Ocean Affairs and the Law of the Sea*); stanowi on część Biura Prawnego ONZ. Zob. https://www.un.org/depts/los/doalos_activities/about_doalos.htm. (dostęp: 25.11.2024 r.).

²⁷⁴ Spotkanie państw-Stron Konwencji o prawie morza (*Meeting of States Parties to the Convention*) zwoływane na podstawie art. 319 ust. 2 lit. e UNCLOS. Zob. https://www.un.org/depts/los/meeting_states_parties/meeting_states_parties.htm. (dostęp: 25.11.2024 r.).

²⁷⁵ Klasyczna pozycja na ten temat to: R.R. Churchill, G. Ulfstein, *Autonomous Institutional Arrangements in Multilateral Environmental Agreements: A Little-Noticed Phenomenon in International Law*, *American Journal of International Law*, vol. 94 (2000), s. 623.

²⁷⁶ Art. 47 Porozumienia.

²⁷⁷ Art. 49 Porozumienia.

²⁷⁸ Art. 50 Porozumienia.

²⁷⁹ Art. 55 Porozumienia.

już wielokrotnie CHM²⁸⁰. W tej drugiej: Komitet ABS²⁸¹ i Komitet CBTMT²⁸². Na kategorię trzecią składa się mechanizm finansowy, który zostanie omówiony poniżej.

7.1.1. Instytucje o charakterze ogólnym

Utworzenie COP istotnie wzmacnia strukturę instytucjonalną Porozumienia, zwłaszcza w porównaniu z UNCLOS. W ramach konwencji, SPLOS ma w przeważającej mierze charakter administracyjno-wyborczy i w zasadzie nie ma kompetencji, aby podejmować czy wręcz dyskutować kwestie merytoryczne²⁸³. Na tym tle, COP Porozumienia ma szeroko zakrojony mandat. Powyższe rozważania już też wielokrotnie się do COP odwoływały. W tym miejscu należy się ograniczyć do następujących uwag.

Po pierwsze, COP jest najwyższym organem Porozumienia; ustanawia regulaminy oraz przepisy finansowe dla siebie oraz dla pozostałych organów (nazywanych „pomocniczymi”)²⁸⁴. Po drugie, COP nie tylko dokonuje przeglądu wdrażania Porozumienia, ale także może podejmować decyzje i zalecenia w tym zakresie²⁸⁵. Po trzecie, ma uprawnienia kreacyjne i może tworzyć nowe organy pomocnicze²⁸⁶. Po czwarte, ma możliwość zwrócenia się o opinię doradcą do ITLOS²⁸⁷. Po piątę, ma też rolę koordynacyjną, zarówno w ramach Porozumienia, jak i w relacjach między Porozumieniem a innymi instytucjami i organami²⁸⁸.

Katalog kompetencji COP nie jest zamknięty, ponieważ może ona realizować zarówno inne funkcje określone w Porozumieniu, jak i takie, które są „niezbędne do jego wdrożenia”²⁸⁹. Na odrębną wzmiankę zasługuje sposób podejmowania decyzji przez COP. Jest on zależny od materii danej sprawy. Zasada została określona w ten sposób, że należy dążyć do osiągnięcia konsensusu, a w przypadku, gdy okaże się to niemożliwe, to decyzje w sprawach merytorycznych zapadają większością 2/3 głosów, a w kwestiach proceduralnych – zwykłą więk-

²⁸⁰ Art. 51 Porozumienia.

²⁸¹ Art. 15 Porozumienia.

²⁸² Art. 46 Porozumienia.

²⁸³ W tym zakresie poszczególne państwa wyrażają odmienne stanowiska. Jednak nawet analiza agend i dokumentów corocznych spotkań SPLOS (dostępne tu: https://www.un.org/depts/los/meeting_states_parties/thirtythirdmeetingstatesparties.htm) pokazuje, że ogólne zagadnienia stosowania czy interpretacji Konwencji w zasadzie nie są w ich trakcie poruszane.

²⁸⁴ Art. 47 ust. 4 Porozumienia.

²⁸⁵ Art. 47 ust. 6 lit. a-b Porozumienia. Zob. też art. 47 ust. 8 Porozumienia obligujący do przeprowadzenia „oceny i przeglądu adekwatności i skuteczności postanowień niniejszego porozumienia”, początkowo po 5 latach od jego wejścia w życie, a później w regularnych odstępach.

²⁸⁶ Art. 47 ust. 6 lit. d Porozumienia.

²⁸⁷ Art. 47 ust. 7 Porozumienia.

²⁸⁸ Art. 47 ust. 6 lit. c Porozumienia.

²⁸⁹ Art. 47 ust. 6 lit. f Porozumienia.

szością²⁹⁰. Jeśli jednak chodzi o m.in. kwestie budżetowe²⁹¹, uruchomienie drugiej fazy podziału korzyści wynikających z wykorzystania MGRs²⁹² (pkt 4.2.2. niniejszego opracowania) i ustanawianie ABMTs²⁹³ (pkt 5.2.3. niniejszego opracowania), próg ilości wymaganych głosów do podjęcia decyzji został określony odmiennie.

Jeśli chodzi o Sekretariat, to warto jedynie wskazać, że nie zdecydowano się na stałe powierzenie tej funkcji DOALOS (choć było to dyskutowane)²⁹⁴, a na utworzenie odrębnej instytucji. Jego lokalizacja nie jest jeszcze znana i będzie to ustalone na pierwszym posiedzeniu COP²⁹⁵. Wedle wiedzy autora niniejszego opracowania, obecnie Belgia i Chile ubiegają się o ustanowienie Sekretariatu na ich terytorium.

Komitet ds. wdrażania i zgodności jest ciekawą innowacją instytucjonalną w reżimie prawa morza. UNCLOS nie tylko takiej nie ustanowił, ale generalnie brakuje w konwencji tego typu mechanizmu analizy zgodności działań państw z UNCLOS. Ustanowienie Komitetu ds. wdrażania i zgodności wiąże się z dążeniem państw rozwijających się, inspirowanych MEAs²⁹⁶ oraz funkcjonowaniem reżimu klimatycznego²⁹⁷, do ustanowienia instytucji, która będzie właściwa do analizy i oceny wdrażania Porozumienia. Choć rola Komitetu może być pewnego stopnia zbliżona do mechanizmów rozstrzygania sporów²⁹⁸, jej funkcja jest generalnie odmienna. Podkreśla to samo Porozumienie wskazując, że Komitet ten ma ułatwiać wdrażanie, oraz działać w sposób „przejrzysty, niesporny i bezsankcyjny” (*transparent, non-adversarial and non-punitive*)²⁹⁹. Celem nie jest

²⁹⁰ Art. 47 ust. 5 Porozumienia.

²⁹¹ Art. 47 ust. 6 lit. e Porozumienia. Wymagana większość: $\frac{3}{4}$ głosów.

²⁹² Art. 14 ust. 7 Porozumienia. Wymagana większość: $\frac{3}{4}$ głosów.

²⁹³ Art. 23 Porozumienia. Wymagana większość: $\frac{3}{4}$ głosów, ale wcześniej wymagana większość $\frac{2}{3}$, aby stwierdzić, czy wyczerpano wszelkie możliwości osiągnięcia kompromisu.

²⁹⁴ DOALOS pełni funkcje tymczasowego sekretariatu, do czasu ustanowienia tego „właściwego”. Por. art. 46 ust. 2 Porozumienia oraz *supra*, przypis nr 46 i tekst mu towarzyszący.

²⁹⁵ Art. 50 ust. 1 Porozumienia.

²⁹⁶ G. Loibl, *Compliance Procedures and Mechanisms*, w: M. Fitzmaurice et al. (red.), *Research Handbook on International Environmental Law*, Edward Elgar 2021, s. 293.

²⁹⁷ Por. art. 15 Porozumienia paryskiego do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku 9.05.1992 r., przyjętego w Paryżu 12.12.2015 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 36) i art. 12-13 Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9.05.1992 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238).

²⁹⁸ Teoretycznie, kwestia, która początkowo jest analizowana z perspektywy „wdrażania” przez Komitet, może potencjalnie przerodzić się w dwustronną kwestię sporną i dać asumpt do wykorzystania mechanizmu rozstrzygania sporów Porozumienia. Nie jest to jednak reguła. Podniesienie danego zagadnienia na forum Komitetu ds. wdrażania nie wydaje się także wymagane jako warunek wstępny dla zastosowania ww. mechanizmu.

²⁹⁹ Art. 55 ust. 1 Porozumienia.

więc tu „ukaranie” danego państwa, ustalenie powstania jego odpowiedzialności międzynarodowej czy, szerzej, toczenie bilateralnego sporu na forum Komitetu. Wprawdzie ma on kompetencje do analizy kwestii „indywidualnych”, ale także tych, o charakterze „systemowym”³⁰⁰.

Warto podkreślić w tym kontekście, że wykonanie zobowiązań wynikających z Porozumienia jest obowiązkiem wynikającym zarówno z ogólnej zasady prawa międzynarodowego, wyrażonej w KWPT (*pacta sunt servanda*)³⁰¹, jak i ogólnego postanowienia Porozumienia³⁰², które obliguje także do składania przez Strony, na rzecz COP, regularnych sprawozdań dotyczących przyjętych środków z zakresu wdrażania³⁰³. Dodatkowo, zwłaszcza część II Porozumienia dot. MGRs zawiera szereg dodatkowych uregulowań³⁰⁴ obligujących do przyjęcia działań ustawodawczych, administracyjnych czy z zakresu sposobu postępowania³⁰⁵.

Jak już wynika z powyższych uwag, System wymiany informacji (CHM) pełni wielorakie funkcje. Jest on pomyślany jako scentralizowana platforma wymiany informacji w zakresie funkcjonowania każdej z poszczególnych części Porozumienia³⁰⁶. Dodatkowo, ma wspierać współpracę międzynarodową³⁰⁷, a także ma bardziej ogólną funkcję budowania zaufania i zapewnienia transparentności działań w zakresie regulowanym Porozumieniem³⁰⁸. Katalog zadań CHM nie jest zamknięty i COP może mu zlecić dodatkowe działania³⁰⁹.

7.1.2. Instytucje wyspecjalizowane

Do instytucji wyspecjalizowanych zaliczono w niniejszym opracowaniu Komitet ABS oraz Komitet CBTMT. Zostały one ustanowione na potrzeby, odpowiednio, Części II (dot. MGRs) oraz Części V (dot. CBTMT). Nie powtarzając tu wcześniejszych analiz, można zwrócić uwagę na następujące kwestie z ogólniejszej perspektywy instytucjonalnej.

³⁰⁰ Art. 55 ust. 3 Porozumienia.

³⁰¹ Art. 26 KWPT.

³⁰² Art. 53 Porozumienia.

³⁰³ Art. 54 Porozumienia.

³⁰⁴ Zob. art. 12 ust. 1, art. 13, art. 14 ust. 3 i 11 Porozumienia. W świetle istnienia bardziej ogólnych zobowiązań w zakresie obowiązku przyjęcia właściwych środków w celu wykonania Porozumienia, to bardziej szczegółowe przepisy nie wydają się, z teoretycznej perspektywy, konieczne. Zapewne są one raczej odzwierciedleniem szeregu kontrowersyjnych materii regulowanych w Części II i chęci „zapewnienia” (przez państwa rozwijające się), że poszczególne zobowiązania dot. MGRs zostaną wykonane.

³⁰⁵ Formalnie, polskie tłumaczenie tłumaczy anglojęzyczne *policy measures* jako „środki z zakresu polityki”.

³⁰⁶ Art. 51 ust. 3 lit. a Porozumienia.

³⁰⁷ Art. 51 ust. 3 lit. c oraz f Porozumienia.

³⁰⁸ Art. 51 ust. 3 lit. e Porozumienia.

³⁰⁹ Art. 51 ust. 3 lit. g Porozumienia.

W obu przypadkach członkowie komitetów są nominowani przez Strony, a wybierani przez COP (aczkolwiek liczba członków Komitetu ABS została określona w Porozumieniu, a Komitetu CBTMT – nie³¹⁰). W obu przypadkach członkowie muszą posiadać odpowiednie kwalifikacje, zapewniać sprawiedliwą reprezentację geograficzną oraz płciową³¹¹. Tylko jednak w przypadku Komitetu CBTMT Porozumienie wymaga, aby członkowie pełnili swoje funkcje „bezsronnie w najlepszym interesie porozumienia”³¹². Wreszcie, w obu też przypadkach COP ustala (na swoim pierwszym posiedzeniu) zakres zadań i warunki funkcjonowania (*terms of reference and modalities*)³¹³ komitetów.

7.1.3. Mechanizm finansowy

Finansowanie Porozumienia i działań podejmowanych na jego podstawie było ważnym elementem negocjacji. Kwestia ta wykraczała poza debaty na temat, skądinąd istotny, zapewnienia źródeł finansowania na potrzeby (wielu) ustanawianych instytucji. Jak już sygnalizowano w kontekście CBTMT oraz MGRs, aspekty finansowe mają pełnić funkcje słusznościowe, dostarczając mechanizmów podziału korzyści (MGRs), a także budowania potencjału w zakresie zarówno samej możliwości wykonywania zobowiązań wynikających z Porozumienia, ale też – szerzej – zdolności prowadzenia działań w zakresie ochrony i zrównoważonego wykorzystania morskiej różnorodności biologicznej poza granicami jurysdykcji państw (zwłaszcza CBTMT). Jest to też kwestia odróżniająca mechanizm finansowy Porozumienia od systemu ustanowionego w UNCLOS, przewidującego w zasadzie jedynie finansowanie instytucji ustanowionych na podstawie Konwencji.

W zakresie tej pierwszej wskazanej kwestii należy podkreślić, że podstawową sprawą będzie zapewnienie finansowania poszczególnych instytucji Porozumienia³¹⁴. Zarówno z uwagi na ich ilość oraz charakter (stały Sekretariat) będą to zapewne środki znaczne, choć trudno na tym etapie przesądzać dokładną ich wysokość³¹⁵. Niewątpliwie będzie to jedna z poważniejszych kwestii do ustalenia na pierwszym posiedzeniu COP. Na obecnym, przedratyfikacyjnym, etapie nie można jednak precyzyjnie określić poziomu wymaganego finansowania Poro-

³¹⁰ Art. 15 ust. 2 oraz art. 46 ust. 2 Porozumienia.

³¹¹ *Ibidem*.

³¹² Art. 46 ust. 2 Porozumienia.

³¹³ Art. 15 ust. 2 oraz art. 46 ust. 2 Porozumienia.

³¹⁴ Art. 52 ust. 2 Porozumienia.

³¹⁵ Por. jednak uwagi dot. pierwszej fazy podziału korzyści wynikających z MGRs: *supra*, pkt 4.2.2., w tym zwłaszcza przypis nr 110 i tekst mu towarzyszący. Jak tam wskazano docelowy budżet Porozumienia przyrównuje się obecnie do budżetu ISA oraz CBD. Z uwagi jednak na fakt, że pierwsza faza podziału korzyści MGRs jest uzależniona od właśnie „podstawowego” budżetu Porozumienia, zwłaszcza państwa rozwijające się mogą mieć tendencje do maksymalnego zwiększenia tegoż.

zumienia; choćby takie kwestie jak liczebność poszczególnych instytucji (generalnie określana przez COP na pierwszym posiedzeniu) oraz umiejscowienie siedziby Sekretariatu wpłyną na ostateczną kwotę.

Art. 52 ust. 3 ustanawia mechanizm finansowy, który ma zapewnić „odpowiednie, dostępne, nowe, dodatkowe i przewidywalne zasoby finansowe” na potrzeby Porozumienia. Składa się on, przynajmniej początkowo³¹⁶, z trzech podstawowych komponentów (i należy go odróżniać od Komitetu ds. finansowych, który będzie omówiony poniżej), a mianowicie z: (a) dobrowolnego funduszu powierniczego; (b) funduszu specjalnego; oraz (c) funduszu powierniczego Funduszu na rzecz Globalnego Środowiska (wzmiankowany już powyżej GEF)³¹⁷. Zwyczajowy i podstawowy element w takich sytuacjach – składki Stron Porozumienia – stanowią część funduszu specjalnego³¹⁸.

Dobrowolny fundusz powierniczy ma na celu zapewnienie możliwości udziału przedstawicieli państw rozwijających się w posiedzeniach organów ustanowionych na mocy Porozumienia³¹⁹. Fundusz specjalny i fundusz powierniczy są do pewnego stopnia regulowane wspólnie i Porozumienie określa ich główne cele, wyznaczone głównie z myślą o państwach rozwijających się³²⁰. Co istotne, COP (jako generalnie organ określający strategię, polityki i priorytety programowe mechanizmu finansowego³²¹) ma traktatowo ustalony cel mobilizacji środków finansowych do 2030 r.³²²

Z kolei Komitet finansowy ds. zasobów finansowych ma być odrębną, wyspecjalizowaną instytucją, która ma być ustanowiona przez COP³²³. Ma

³¹⁶ COP może zdecydować o ustanowieniu dodatkowych funduszy: art. 52 ust. 5 Porozumienia. Przepis ten częściowo ogranicza dowolność COP w zakresie celu takiego ewentualnego dodatkowego funduszu.

³¹⁷ Art. 52 ust. 4 Porozumienia.

³¹⁸ Obejmuje on w szczególności roczne składki Stron oraz płatności państw rozwiniętych związanych ze specjalną składką dot. MGRs. Zob. art. 52 ust. 4 lit. b w zw. z art. 14 ust. 6-7 Porozumienia. Dodatkowo, obejmuje on również „dodatkowe wkłady Stron i podmiotów prywatnych”. Pierwsze dwa elementy mają charakter obowiązkowy; element trzeci jest fakultatywny.

³¹⁹ Art. 52 ust. 4 lit. a Porozumienia. W tym sensie jest to rozwinięcie istniejących, choć bez tak wyraźnej podstawy traktatowej, funduszy powierniczych w ramach UNCLOS. Zob.: <https://www.un.org/oceancapacity/tf>. Są one administrowane przez DOALOS.

³²⁰ Art. 52 ust. 6 Porozumienia.

³²¹ Art. 52 ust. 9 Porozumienia.

³²² Art. 52 ust. 11 Porozumienia. Data ta nie jest naturalnie przypadkowa i współgra z horyzontem czasowym ustalonym w Celu 14 Agendy zrównoważonego rozwoju ONZ do 2030 oraz Celami Globalnej Strategii Bioróżnorodności z Kunming-Montrealu. Por. *supra*, przypisy 10-11 i tekst im towarzyszący.

³²³ Art. 52 ust. 14 Porozumienia. Wiele z cech tego komitetu jest analogicznych do tych, wskazanych powyżej w kontekście wyspecjalizowanych instytucji (pkt 8.1.2.). W szczególności: specjalistyczne kwalifikacje członków, ich sprawiedliwa geograficzna reprezentacja oraz zapewnie-

on w szczególności „składać okresowe sprawozdania i przedstawiać zalecenia dotyczące określania i uruchamiania funduszy w ramach mechanizmu”³²⁴.

8. PROCEDURY ROZSTRZYGANIA SPORÓW

Część IX Porozumienia (art. 56-61³²⁵) zawiera ważne regulacje z zakresu rozstrzygania sporów. Zostaną one poniżej pokrótce scharakteryzowane, ale w pierwszej kolejności warto odnotować kilka kwestii ogólnych. Po pierwsze, zasadniczą wartością dodaną Porozumienia – i sukcesem – jest fakt, że w ogóle zawiera ono system rozstrzygania sporów, generalnie stosując system ustanowiony w ramach UNCLOS. Nie było to bynajmniej rozwiązaniem oczywiste: ani w momencie rozpoczęcia negocjacji, ani też w ostatnich ich fazach³²⁶. Jeśli przyjąć, a wydaje się to ze wszech miar zasadne, że konwencyjny system rozstrzygania sporów jest bardzo istotnym elementem porządku prawnego mórz i oceanów ustanowionego przez UNCLOS³²⁷, to system rozstrzygania sporów Porozumienia ma potencjał pełnienia równie istotnej roli.

Po drugie, system ten zawiera szereg ogólnych zobowiązań związanych z pokojowym rozstrzyganiem sporów (art. 56-59), który jest częściowo oparty o UNCLOS, a częściowo nawiązuje do rozwiązań przyjętych na potrzeby Umowy z 1995 r., a także zobowiązania szczególne w zakresie wykorzystania prawnie wiążących metod rozstrzygania sporów (art. 60). Co istotne, po trzecie, system ten stosuje się zarówno do państw-stron UNCLOS, a także do Stron Porozumienia nie będących Stronami UNCLOS³²⁸. W tym sensie, Porozumienie ma

nie równowagi płci. W przeciwieństwie jednak do Komitetu ABS i CBTMT, Komitet finansowy ma być dopiero ustanowiony przez COP (nie istnieje więc *ex lege* na mocy Porozumienia).

³²⁴ *Ibidem*.

³²⁵ Znaczenie ma również art. 47 ust. 7 w zakresie opinii doradczych ITLOS.

³²⁶ Zob. uwagi J. Mossop, *Dispute Settlement Provisions in the Agreement for Biodiversity beyond National Jurisdiction*, Portugese Yearbook of International Law, vol. 1 (2024), s. 102-104.

³²⁷ Jak określił to H.S. Amerasinghe, Przewodniczący III Konferencji o prawie morza, w swoich słynnych uwagach z 1976 r. wprowadzających tzw. *Informal single negotiating text*, system rozstrzygania sporów konwencji stanie się osią, na której równoważone będą delikatne kompromisy w niej osiągnięte (*„Dispute settlement procedures will be the pivot upon which the delicate equilibrium of the compromise must be balanced.”*). Dok. A/CONF.62/WP.9/Add.1 (31.03.1976), ust. 6. Z kolei A. Boyle określił system rozstrzygania sporów UNCLOS „cementem” spajającym strukturę całej konwencji: A. Boyle, *Dispute Settlement and the Law of the Sea Convention: Problems of Fragmentation and Jurisdiction*, International & Comparative Law Quarterly, vol. 46 (1997), s. 38.

³²⁸ Zobowiązania ogólne stosują się po prostu do Stron Porozumienia, natomiast mechanizmy prawnie wiążące „powielają” system UNCLOS (art. 60 ust. 2 Porozumienia).

potencjał uniwersalizacji systemu rozstrzygania sporów ustanowionego na mocy UNCLOS.

Po czwarte, Porozumienie zawiera wyraźne postanowienie umożliwiające COP zwrócenie się z wnioskiem do ITLOS o wydanie opinii doradczej. W świetle uprzednich kontrowersji dotyczących tego, czy ITLOS jako całość³²⁹ ma kompetencje do wydawania opinii doradczych³³⁰, Porozumienie zdaje się ostatecznie „przesądzać” tę kwestię³³¹.

8.1. OGÓLNE ZOBOWIĄZANIA W ZAKRESIE ROZSTRZYGANIA SPORÓW

Jeśli chodzi o ogólne zobowiązania w zakresie rozstrzygania sporów dotyczących Porozumienia należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na trzy pierwsze postanowienia Części IX: (a) zobowiązanie Stron do współpracy w celu zapobiegania sporom³³²; (b) zobowiązanie stron do rozstrzygania sporów środkami pokojowymi³³³; oraz (c) prawo Stron do wyrażenia zgody w dowolnym czasie na rozstrzygnięcie sporu dowolnymi środkami pokojowymi³³⁴. Są to ogólne choć bez wątpienia istotne postanowienia, podkreślające zarazem tradycyjne metody rozstrzygania sporów międzynarodowych, a także fundamentalną zasadę zgody stron sporu (i fakt, że w dowolnym momencie mogą one wyrazić taką zgodę na dowolny, pokojowy środek rozstrzygnięcia sporu)³³⁵.

³²⁹ Sformułowanie „jako całość” jest tu użyte z tego powodu, że kompetencja Izby Sporów Dna Morskiego ITLOS do wydawania opinii doradczych nie budzi wątpliwości i jest jasno wyrażona w Konwencji (art. 191 UNCLOS).

³³⁰ Trybunał uznał, że takową kompetencję ma w swojej Opinii doradczej z 2.04.2015 r., *Request for an advisory opinion submitted by the Sub-Regional Fisheries Commission (SRFC)*, dostępna na stronie <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-21/>, ust. 37-69. Trybunał potwierdził to rozumowanie w ITLOS, *Opinia doradcza w sprawie zmian klimatu*, ust. 84-109. Ogólnie na ten temat zob. K.J. Marciniak, *Settlement of Disputes before the International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS)*, w: J. Gomula, S. Wittich i M. Stemeseder (red.), *Research Handbook on International Procedural Law*, Edward Elgar Publishing 2024, s. 100-101 i 110-111 oraz T. Ruys, A. Soete, „Creeping” *Advisory Jurisdiction of International Courts and Tribunals? The Case of the International Tribunal for the Law of the Sea*, *Leiden Journal of International Law*, vol. 29 (2016), s. 155; J.E. Noyes, *The International Tribunal for the Law of the Sea*, *Cornell International Law Journal*, vol. 32 (1999), s. 137.

³³¹ Odnotował to również ITLOS w swojej ostatniej Opinii doradczej: ITLOS, *Opinia doradcza w sprawie zmian klimatu*, ust. 92.

³³² Art. 56 Porozumienia. Postanowienie nie ma bezpośredniego odpowiednika w UNCLOS, lecz bazuje na art. 28 Umowy z 1995 r.

³³³ Art. 57 Porozumienia; por. art. 279 UNCLOS. Zob. też art. 27 Umowy z 1995 r.

³³⁴ Art. 58 Porozumienia; por. art. 280 UNCLOS.

³³⁵ Podobne uwagi, w relacji do analogicznych postanowień UNCLOS zob: N. Klein, *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press 2005, s. 31.

Warto też wskazać, że art. 60 Porozumienia odwołuje się do Części XV UNCLOS jako całości. Należałoby więc rozumieć, że – przynajmniej w zakresie, w jakim dana Strona Porozumienia dążyłaby do uruchomienia wiążącej procedury rozstrzygania sporów na podstawie Porozumienia – powinna się ona kierować wymogiem, że musi spróbować rozwiązać spór zgodnie z rozdziałem 1 Części XV Konwencji, zawierającym właśnie zobowiązania ogólne. Są wśród nich także te, które nie zostały wprost wymienione w Porozumieniu, jak w szczególności: (a) poszanowanie obowiązków wynikających z umów powszechnych, regionalnych lub dwustronnych³³⁶; oraz (b) obowiązek wymiany opinii dotyczących załatwienia sporu w drodze rokowań lub innymi środkami pokojowymi³³⁷.

8.2. SPORY O CHARAKTERZE TECHNICZNYM

Porozumienie przejmując z Umowy z 1995 r.³³⁸ rozwiązanie polegające na możliwości (nie jest to obowiązek a jedynie uprawnienie stron) skierowania sporu do panelu ekspertów powołanych *ad hoc*³³⁹. Spór w takiej sytuacji ma dotyczyć „kwestii o charakterze technicznym”. W takiej sytuacji panel ma dążyć do „bezzwłocznego” rozstrzygnięcia sporu, aczkolwiek „bez odwoływania się do wiążących procedur rozstrzygania sporów” na mocy art. 60 Porozumienia. Należy więc uznać, że rezultat rozstrzygnięcia panelu nie ma charakteru prawnie wiążącego³⁴⁰.

Idea przyświecająca temu rozwiązaniu sprowadza się do tego, że skoro spór dotyczy kwestii „technicznych” to panel ekspertów mógłby je wyjaśnić oraz rozwiązać, a strony sporu – przyjęłyby eksperckie rozumienie danej kwestii. Bez wątpienia, w Porozumieniu jest wiele kwestii, które można by charaktery-

³³⁶ Art. 282 UNCLOS. Zob. ITLOS, decyzja w sprawie środków tymczasowych z 3.12.2001 r., *sprawa „Mox Plant”* (Irlandia p. Wielka Brytania), ust. 48-53; Trybunał arbitrażowy ustanowiony na podstawie Załącznika VII Konwencji, decyzja nr 3 z 24.06.2003 r., *sprawa „Mox Plant”* (Irlandia p. Wielka Brytania), ust. 18-28.

³³⁷ Art. 283 UNCLOS. Wymóg ten ma ważne znaczenie proceduralne. Zob. ostatnio ITLOS, decyzja w sprawie środków tymczasowych z 27.07.2024 r., *sprawa „Zheng He”* (Luksemburg p. Meksyk), ust. 86-101 i przytoczone tam orzecznictwo.

³³⁸ Art. 29 Umowy z 1995 r. Por. też art. 289 UNCLOS mówiący o sporze „dotyczącym zagadnień naukowych lub technicznych”. Konwencja jednak nie przewiduje tu odrębnego panelu *ad hoc*, a możliwość wykorzystania ekspertów w postępowaniu przed sądem lub trybunałem mającym jurysdykcję w danym sporze.

³³⁹ Art. 59 Porozumienia.

³⁴⁰ W zakresie Umowy z 1995 r. taką konkluzję formuluje też: T. Treves, *The Settlement of Disputes According to the Straddling Stocks Agreement of 1995*, w: A. Boyle, D. Freestone (red.), *International Law and Sustainable Development: Past Achievements and Future Challenges*, Oxford University Press 1999, s. 254-255.

zować jako „techniczne”, aczkolwiek spór ich dotyczący mógłby zapewne z łatwością być interpretowany jako tyleż techniczny, co „merytoryczny” czy „polityczny”. Mimo, że analizowane rozwiązanie znane jest z Umowy z 1995 r., to brakuje praktyki jego stosowania, stąd trudno przewidzieć, na ile ma ono potencjał realnego przyczynienia się do pokojowego rozstrzygania sporów na mocy Porozumienia.

8.3. WIĄŻĄCE METODY ROZSTRZYGANIA SPORÓW

Kluczowym przepisem dla prawnie wiążącej metody rozstrzygania sporów na mocy Porozumienia jest jego art. 60. Przewiduje on, jako zasadę ogólną, że „spory dotyczące wykładni lub stosowania niniejszego porozumienia rozstrzyga się zgodnie z postanowieniami dotyczącymi rozstrzygania sporów przewidzianymi w części XV konwencji”³⁴¹. Wprawdzie późniejsze postanowienia niuanują tę zasadę, ale nie zmieniają jej istoty. Jest to, jak wspomniano powyżej, duże osiągnięcie podtrzymujące spójność systemu rozstrzygania sporów morskich w ramach Konwencji oraz jej porozumień wykonawczych. Oznacza to zarazem, że słynna „formuła z Montreaux” zawarta w art. 287 UNCLOS (możliwość wyboru następujących sposobów rozstrzygnięcia sporu: MTS, ITLOS, trybunał arbitrażowy ustanowiony zgodnie z aneksem VII oraz specjalny trybunał arbitrażowy ustanowiony zgodnie z aneksem VIII Konwencji) ma zastosowanie także w ramach Porozumienia.

Podczas negocjacji analizowanego postanowienia na pierwszy plan wysunęły się dwie powiązane ze sobą kwestie, a mianowicie: (a) czy w Porozumieniu zastosować konwencyjny system rozstrzygania sporów czy ustanowić nowy³⁴²; (b) jeśli Porozumienie ma stosować Część XV UNCLOS – w jaki dokładnie sposób należy to ująć. Obu kwestiom towarzyszyły kontrowersje, a czynnikiem

³⁴¹ Art. 60 ust. 1 Porozumienia. W ramach niniejszego opracowania nie jest możliwe omówienie systemu rozstrzygania sporów UNCLOS. W tym zakresie zob. np. N. Klein, *op. cit.*; A. Boyle, *Dispute Settlement and the Law of the Sea Convention...*; A.O. Adede, *The Basic Structure of the Disputes Settlement Part of the Law of the Sea Convention*, Ocean Development and International Law, vol. 11 (1982), s. 125.

³⁴² To zagadnienie nie będzie szerzej omówione. Dość jednak wskazać, że m.in. Chiny proponowały rozwiązania zastępujące system rozstrzygania sporów z Konwencji mechanizmami opartymi o konieczność wyrażenia dodatkowej i każdorazowej zgody przez oba państwa dotyczące dany spór o akceptacji (lub nie) jakiegokolwiek wiążącej procedury. Zob. np. dok. A/CONF.232/2023/2 (12.12.2022 r.), *Further refreshed draft text of an agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction*, art. 55 Opcja II; dok. A/CONF.232/2023/CRP.1 (25.02.2023 r.), *Updated draft text of an agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction as of 25 February 2023*, art. 55 Opcje II i III.

komplikującym był fakt, że stronami Porozumienia mogą być państwa nie będące stronami Konwencji, które z różnych pobudek nie chciały dopuścić do sytuacji, w której można by uznać, że „za pośrednictwem” Porozumienia w jakikolwiek sposób stosuje się do nich UNCLOS³⁴³. W konsekwencji, art. 60 Porozumienia należy interpretować m.in. przez pryzmat zobowiązań Stron Porozumienia będących zarazem Stronami Konwencji oraz Stron Porozumienia nie będących Stronami UNCLOS.

Jeżeli chodzi o tę pierwszą grupę państw bezpośrednie znaczenie ma przytoczony powyżej art. 60 ust. 1, a więc spory rozstrzyga się zgodnie z Częścią XV UNCLOS. Oznacza to w szczególności, że stosuje się art. 287 UNCLOS umożliwiający wybór jednego z czterech forów rozstrzygania sporów, a w braku (tożsamego) wyboru – kompetencję do jego rozstrzygnięcia ma trybunał arbitrażowy ustanowiony na mocy aneksu VII Konwencji³⁴⁴. Porozumienie przyjmuje jako rozwiązanie domyślne, że wybór sposobu załatwienia sporu na mocy art. 287 UNCLOS stosuje się także na potrzeby Porozumienia, aczkolwiek dopuszcza możliwość złożenia przez państwo odmiennej deklaracji³⁴⁵. Analogiczne rozwiązanie – domniemanie utrzymania w mocy, chyba, że dane państwo oświadczy odmiennie – przyjęto na potrzeby deklaracji złożonych na mocy art. 298 UNCLOS. W tym więc przypadku chodzi o fakultatywne wyłączenia stosowania rozdziału 2 części XV UNCLOS (ograniczenie kategorii sporów, do których stosują się wiążące procedury rozstrzygania sporów)³⁴⁶.

Jeżeli zaś chodzi o Strony Porozumienia nie będące Stronami UNCLOS zdecydowano się na opcję, zgodnie z którą „postanowienia części XV oraz załączników V, VI, VII i VIII do konwencji uznaje się za powielone” (*shall be deemed to be replicated*) na potrzeby rozstrzygania sporów dotyczących interpretacji lub stosowania Porozumienia³⁴⁷. Rozwiązanie to (w zamierzeniu) ma umożliwić zastosowanie Części XV UNCLOS, ale zarazem uniknąć argumentu (zarzutu), że to sama Konwencja bezpośrednio stosuje się do państw nie będących jej Stronami. Podstawą rozstrzygania sporów z udziałem takich państw będzie bowiem samo Porozumienie „powielające” (kopiujące) rozwiązania UNCLOS. Oznacza to w konsekwencji, że państwa te mogą dokonać wyboru preferowanego sposobu załatwienia sporu zgodnie z art. 287 UNCLOS, a także

³⁴³ W pewnym sensie jest to analogiczny problem jak w przypadku Umowy z 1995 r., której stronami mogą być (i są) państwa nie będące stronami UNCLOS. Dodatkowo, warto przypomnieć, że Porozumienie zawiera klauzulę „chroniącą” państwa nie będące stronami UNCLOS. Zob. art. 5 ust. 3 Porozumienia.

³⁴⁴ Art. 287 ust. 4 UNCLOS. Podczas negocjacji pojawiał się pomysł, aby to ITLOS był „domyślną” opcją rozstrzygania sporów. Wymagałoby to jednak zmiany formuły znanej z art. 287 UNCLOS i w ostatecznym rozrachunku rozwiązanie to nie zostało zaakceptowane.

³⁴⁵ Art. 60 ust. 3 Porozumienia.

³⁴⁶ Art. 60 ust. 4 Porozumienia.

³⁴⁷ Art. 60 ust. 2 Porozumienia.

złożyć fakultatywną deklarację wyłączającą pewne kategorie sporów zgodnie z art. 298 UNCLOS³⁴⁸.

Warto zwrócić uwagę, że podczas negocjacji pojawiały się różne rozwiązania w zakresie zastosowania części XV UNCLOS na potrzeby sporów dotyczących Porozumienia z udziałem państw nie będących Stronami UNCLOS. W szczególności, pierwsze projekty Porozumienia odwoływały się do rozwiązania znanego z Umowy z 1995 r., mówiącego o zastosowaniu Części XV UNCLOS „*mutatis mutandis*”³⁴⁹. Niemniej jednak, w świetle odnotowanych powyżej problemów z takim ujęciem sprawy przez państwa nie będące stronami UNCLOS, a także być może krytyki pod adresem takiego rozwiązania ze strony przedstawicieli nauki³⁵⁰, nie zostało ono przyjęte.

Pomijając już ewentualne różnice w zastosowaniu formuły „*mutatis mutandis*” lub „powielenia”, należy założyć, że przyszła interpretacja systemu rozstrzygania sporów Porozumienia oraz UNCLOS może nie być wolna od wyzwań. Przykładowo, wyłączenia pewnych kategorii sporów na mocy art. 298 UNCLOS są ewidentnie dostosowane do systemu konwencyjnego i jest kwestią otwartą czy i jak będą one interpretowane w kontekście Porozumienia i jego innej materii regulacyjnej (oraz terminologii). Dodatkowo, co jest wzmiankowane poniżej, Porozumienie zawiera własny „zestaw” ograniczeń jurysdykcyjnych.

Dla pełniejszego obrazu systemu rozstrzygania sporów Porozumienia należy podkreślić dwie dodatkowe kwestie³⁵¹. Po pierwsze, Porozumienie stanowi, że pozostaje ono bez uszczerbku dla mechanizmów rozstrzygania sporów, jakie zostały przyjęte przez strony innych umów bądź organów, w zakresie interpre-

³⁴⁸ Art. 60 ust. 5 i 7 Porozumienia. Znów, analogicznie jak w systemie konwencyjnym, w przypadku braku (tożsamego) wyboru sposobu rozstrzygnięcia sporu, właściwy będzie trybunał arbitrażowy ustanowiony na mocy aneksu VII Konwencji. *Infra*, ust. 6.

³⁴⁹ Tak m.in. w pierwszym projekcie Porozumienia zaproponowanym przez Przewodniczącą IGC: dok. A/CONF.232/2019/6 (17.05.2019), *Draft text of an agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction*, art. 55. Inne sformułowania w tym zakresie zaczęły się pojawiać w późniejszej fazie negocjacji. Zob. m.in. dok. A/CONF.232/2023/2 (12.12.2022 r.), *op. cit.*, art. 55, Opcja I.

³⁵⁰ Zob. J. Mossop, *Dispute Settlement in Areas beyond National Jurisdiction*, (w:) V. De Lucia, A. Oude Elferink i L. Ngoc Nguyen (red.), *International Law and Marine Areas beyond National Jurisdiction: Reflections on Justice, Space, Knowledge and Power*, Brill-Nijhoff 2022, s. 408-409; L. Lijnzaad, *Dispute Settlement for Marine Biodiversity beyond National Jurisdiction: Not an Afterthought*, w: E. Franckx, M. Benatar i H. Ruiz-Fabry (red.), *A Bridge Over Troubled Waters: Dispute Resolution in the Law of International Watercourses and the Law of the Sea*, Brill-Nijhoff 2020, s. 153-154.

³⁵¹ Zob. L. Ngoc Nguyen, D. Georgoula i A. Oude Elferink, *Dispute Settlement Under the BBNJ Agreement: Accepting Part XV of the UNCLOS with a Twist*, EJIL, 15.05.2023 r., <https://www.ejiltalk.org/dispute-settlement-under-the-bbnj-agreement-accepting-part-xv-of-the-unclos-with-a-twist/>

tacji lub stosowania takich instrumentów prawnych³⁵². Po drugie, niewątpliwie przynajmniej częściowo w świetle znanych, wcześniejszych orzeczeń arbitrażowych i doświadczeń niektórych państw z nimi związanych³⁵³, analizowany przepis zawiera aż dwie dodatkowe klauzule podkreślające, że żadne postanowienie Porozumienia nie może być interpretowane jako przyznające jurysdykcję jakiegokolwiek sądowi lub trybunałowi w zakresie rozstrzygania sporów (a) wymagających „równoczesnego rozpatrzenia statusu prawnego obszaru podlegającego jurysdykcji krajowej”³⁵⁴ bądź (b) dotyczących „suwerenności lub innych praw do kontynentalnego lub wyspiarskiego terytorium lądowego”³⁵⁵.

8.4. POROZUMIENIA TYMCZASOWE O CHARAKTERZE PRAKTYCZNYM

W ramach Części IX dotyczącej rozstrzygania sporów Porozumienie zawiera postanowienie obligujące do zawierania „porozumień tymczasowych” (*provisional arrangements*), które miałyby być „o charakterze praktycznym”. Jest to postanowienie znane z art. 31 ust. 1 Umowy z 1995 r. Również UNCLOS posługuje się takim mechanizmem, ale w kontekście delimitacyjnym (a więc nie *stricte* w ramach procedury rozstrzygania sporów)³⁵⁶.

Można zwrócić uwagę, że Porozumienie nie przejmując z Umowy z 1995 r. ust. 2-3 przywołanego postanowienia Umowy z 1995 r. Postanowienia te, z jed-

³⁵² Art. 60 ust. 8 Porozumienia. Postanowienie to jest podobne, ale funkcjonujące odmiennie niż art. 281 UNCLOS. To ostatnie postanowienie dotyczy „zewnętrznych” (wobec Konwencji) mechanizmów rozstrzygania sporów, ale dotyczących UNCLOS; art. 60 ust. 8 Porozumienie działa odwrotnie: mechanizm rozstrzygania sporów Porozumienia ma nie wpływać na system rozstrzygania sporów w innych instrumentach prawnych, ale gdy spór dotyczy interpretacji lub stosowania tych instrumentów (a nie UNCLOS). Zob. uwagi na ten temat: L. Ngoc Nguyen, D. Georgoula i A. Oude Elferink, *op. cit.*; J. Mossop, *Dispute Settlement Provisions in the Agreement...*, s. 108-109. Na temat różnic w podejściu trybunałów do interpretacji art. 281 UNCLOS: N. Klein, K. Parlett, *Judging the Law of the Sea*, Oxford University Press 2022, s. 48-58.

³⁵³ Zob. m.in. wyrok Trybunału arbitrażowego ustanowionego na mocy załącznika VII Konwencji z 12.07.2016 r., w sprawie Morza Południowochińskiego (Filipiny p. Chiny), dostępny: <https://pca-cpa.org/en/cases/71/>. Na temat stanowiska Chin w zakresie negocjacji systemu rozstrzygania sporów: J. Mossop, *Dispute Settlement Provisions in the Agreement...*, s. 103-104.

³⁵⁴ Można argumentować, że nie wyłącza to wszelkich sporów wymagających rozpatrzenia kwestii dotyczących obszarów w granicach jurysdykcji państw, a jedynie tych, które wymagałyby rozpatrzenia statusu prawnego takich obszarów.

³⁵⁵ Art. 60 ust. 9 Porozumienia. Kolejny ustęp „dla uniknięcia wątpliwości” dodatkowo podkreśla, że „żadne z postanowień niniejszego porozumienia nie może stanowić podstawy dochodzenia lub oddalania jakichkolwiek roszczeń do suwerenności, suwerennych praw lub jurysdykcji nad obszarami lądowymi lub morskimi, w tym w odniesieniu do wszelkich sporów z nimi związanych”.

³⁵⁶ Art. 74 i 83 UNCLOS. Polskojęzyczne tłumaczenie Konwencji w tym kontekście mówi o „tymczasowych układach o charakterze praktycznym”.

nej strony, wskazują na kompetencje sądu lub trybunału posiadającego jurysdykcję w sporze do zasądzenia środków tymczasowych (ust. 2), ale także możliwość wyłączenia kompetencji ITLOS w tym zakresie (ust. 3). Pozostaje kwestią otwartą, jakie znaczenie ma to dla kompetencji ITLOS w rozstrzyganiu ewentualnych sporów na mocy Porozumienia (i zarządzania środkami tymczasowych).

8.5. OPINIE DORADCZE TRYBUNAŁU

Jak już wskazano powyżej, istotne znaczenie dla systemu rozstrzygania sporów *sensu largo* ma również fakt, że COP Porozumienia ma kompetencje do kierowania próśb do ITLOS o wydanie opinii doradczej³⁵⁷. Rozwiązanie to jest ważne z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, przyczynia się do rozwoju instytucjonalnego systemu rozstrzygania sporów w ramach Konwencji (m.in. w świetle odnotowanych powyżej, w pkt. 9, kontrowersji dot. tego, czy ITLOS jako całość ma możliwość wydawania opinii doradczych). Po drugie, biorąc pod uwagę naturę Porozumienia jako umowy dotyczącej obszarów „wspólnych”, regulującej kwestie dostępu do zasobów i ochrony bioróżnorodności morskiej, opinie doradcze mogą być istotnym elementem wpływającym na rozumienie tego typu zobowiązań.

Niemniej jednak, negocjacje w zakresie opinii doradczych w Porozumieniu nie były proste i rozwiązanie to choć miało dużą grupę zwolenników, posiadało też oponentów – czy to z uwagi na pogląd dotyczący kompetencji ITLOS, czy z obawy o wykorzystywanie opinii doradczych jako sposobu „rozstrzygania” kwestii w istocie spornych i bilateralnych³⁵⁸. Pierwszy projekt przepisu dotyczącego opinii doradczych był bardziej rozbudowany i był umieszczony w projekcie Części IX Porozumienia³⁵⁹. Na jego podstawie COP był uprawniony do zwrócenia się do ITLOS o opinię doradczą „w jakiegokolwiek kwestii prawnej” w za-

³⁵⁷ Zob. ogólnie na ten temat: O. Kuc, *BBNJ Treaty and the ITLOS Advisory Jurisdiction*, EJIL, <https://www.ejiltalk.org/bbnj-treaty-and-the-itlos-advisory-jurisdiction/> (dostęp: 31.01.2024 r.).

³⁵⁸ Ogólnie na ten temat: K. Oellers-Frahm, *Lawmaking Through Advisory Opinions?*, (w:) A. Bogdandy, I. Venzke (red.), *International Judicial Lawmaking*, Springer 2012, s. 69-70; J.G. Merrills, *International Dispute Settlement*, Wyd. 5, Cambridge University Press 2011, s. 132-133; S. Villalpando, *The Legal Dimension of the International Community: How Community Interests Are Protected in International Law*, *European Journal of International Law*, vol. 21, 2010, s. 387; M. Stavridi, *The Advisory Function of the International Court of Justice: Are States Resorting to Advisory Proceedings as a “Soft” Litigation Strategy?*, *Journal of Public and International Affairs*, dostępne na: <https://jpia.princeton.edu/news/advisory-function-international-court-justice-are-states-resorting-advisory-proceedings-%E2%80%9Csoft%E2%80%9D>.

³⁵⁹ Dok. A/CONF.232/2022/5 (1.06.2022 r.), *Further revised draft text of an agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction*, art. 55.

kresie Porozumienia (*any legal question arising within the scope of this Agreement*). Z uwagi jednak na odnotowane powyżej kontrowersje, kompetencja COP została ograniczona, a sam przepis, co ma zapewne znacznie głównie symboliczne, został przeniesiony do części instytucjonalnej³⁶⁰.

W rezultacie, obecny art. 47 ust. 7 Porozumienia przewiduje szereg wymogów dla COP w omawianym zakresie³⁶¹. Po pierwsze, COP „może” się zwrócić z takim wnioskiem – jest więc to naturalnie jego dyskrecyjne uprawnienie³⁶². Po drugie, pytanie musi dotyczyć „kwestii prawnej”. Po trzecie jednak, zakres przedmiotowy został dalej dookreślony, ponieważ musi to być kwestia dotycząca „zgodności z niniejszym porozumieniem wniosku przedłożonego Konferencji Stron lub w dowolnej innej kwestii leżącej w zakresie jej kompetencji”. Po czwarte, wniosek musi określać zakres kwestii prawnej, której dotyczyć ma opinia doradcza. Wreszcie, po piąte, COP ma prawo dodatkowego zwrócenia się do ITLOS o potraktowanie sprawy jako pilnej.

Porozumienie określa też wymogi negatywne, tj. materie w której COP wystąpić do ITLOS nie może. Są to dwie kategorie problemów: (a) sprawy leżące w kompetencji innych organów światowych, regionalnych, subregionalnych lub sektorowych (jest więc to wyraz zasady niepodważania); oraz (b) sprawy wymagające jednoczesnego rozstrzygnięcia o suwerenności lub innych praw do lądowego terytorium³⁶³ (odzwierciedlenie szeregu delikatnych kwestii podczas negocjacji w zakresie obszarów w granicach jurysdykcji państw³⁶⁴).

9. WNIOSKI

Porozumienie jest niewątpliwie wyjątkową umową międzynarodową. Jest tak zarówno z przyczyn merytorycznych i formalnych. Od strony merytorycznej, jeśli spojrzeć obecnie tylko na cztery elementy „Pakietu z 2011 r.”, dwa z nich – dotyczące MGRs oraz ABMTs, zawierają wiele nowatorskich rozwiązań i można zaryzykować tezę, że rozwijają zakres regulacyjny reżimu prawa morza wyznaczonego przez UNCLOS. Pozostałe dwa elementy, dotyczące EIAs oraz CBTMT,

³⁶⁰ Miało to już miejsce w kolejnym projekcie w 2022 r.: dok. A/CONF.232/2023/2, *op. cit.*, art. 48 ust. 6.

³⁶¹ Por. art. 159 ust. 10 UNCLOS dot. kompetencji Zgromadzenia ISA. Por. też art. 191 UNCLOS.

³⁶² Można przywołać powyższe rozważania, zgodnie z którymi COP w takiej kwestii powinien dążyć do osiągnięcia konsensusu, a gdy to się nie powiedzie COP podejmuje decyzję większością 2/3 głosów. Art. 47 ust. 5 Porozumienia.

³⁶³ Art. 47 ust. 7, zd. 2 Porozumienia.

³⁶⁴ Por. ograniczenia sądu lub trybunału na mocy Porozumienia w zakresie kompetencji do rozstrzygania kwestii spornych: art. 60 ust. 9 i 10 Porozumienia.

zawierają z kolei wiele precyzyjnych uregulowań proceduralnych i merytorycznych, które pozwolą lepiej implementować standardy i wymogi konwencyjne.

Nie powtarzając w tym miejscu wszystkich powyższych ustaleń warto na zakończenie przypomnieć, że część dotycząca MGRs wprowadza do współczesnego porządku mórz i oceanów uregulowania dotyczące zarówno morskich zasobów genetycznych oraz informacji cyfrowej o ich sekwencjach DNA (co stanowi pierwszą międzynarodowoprawną ich regulację). W tym zakresie przyjęte zostały innowacyjne rozwiązania w zakresie notyfikacji szeregu działań na obszarach poza granicami jurysdykcji państw, wprowadzono identyfikator „BBNJ”, wymogi w zakresie wykorzystania MGRs oraz DSI i wreszcie zupełnie nowy (zarówno w relacji do klasycznych regulacji prawa morza, jak i nawet globalnie), potencjalnie dwufazowy, system podziału korzyści.

Z kolei część Porozumienia dotycząca ABMT ustanawia (w zamierzeniu) nowe globalne ramy prawne tworzenia morskich obszarów chronionych, wraz z uniwersalnymi kryteriami identyfikacji obszarów morskich tego wymagających oraz większościowym systemem podejmowania decyzji (choć połączonym z możliwością *opt out*). Pozostaje mieć nadzieję, że globalne, polityczne cele – takie jak „30 x 30” – istotnie zostaną osiągnięte, w tym dzięki funkcjonowaniu Porozumienia.

Z ogólniejszej perspektywy, wydaje się, że Porozumienie istotnie zawiera zestaw regulacji, które odzwierciedlają wolę państw do zajęcia się „w sposób spójny i oparty na współpracy, utratą różnorodności biologicznej i degradacją ekosystemów oceanicznych”³⁶⁵. Na pewno też ma potencjał do wspomagania „lepszego wdrażania” postanowień Konwencji, jak również stania się platformą współpracy i koordynacji międzynarodowej³⁶⁶. Z drugiej strony, skala wyzwań stojących przed bioróżnorodnością morską, wraz choćby z problemem zmian klimatycznych, każą też miarkować nadzieje, że Porozumienie rozwiąże wszystkie problemy „morskie”. Na pewno jednak może przyczynić się do ich łagodzenia. Duży potencjał tkwi w tym zakresie w wielu utworzonych Porozumieniem instytucjach, w tym zwłaszcza COP i STB, a także możliwych dalszych porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Mogą one bowiem doprowadzić do bardziej spójnych i globalnych działań, nawet wykraczających poza *stricto sensu* materię regulowaną w Porozumieniu.

Oczywiście, powyższy potencjał i nadzieje zakładają naturalnie względnie uniwersalną ratyfikację Porozumienia, a także skuteczną go implementację, co z kolei zakłada wolę i możliwości poszczególnych państw. Można tu jedynie podkreślić, że duże znaczenie, z perspektywy prawnej, będzie miało nadanie konkretnego znaczenia zasadzie niepodważania (*not undermine clause*)³⁶⁷, która

³⁶⁵ Preambuła Porozumienia.

³⁶⁶ Por. art. 2 Porozumienia.

³⁶⁷ Art. 5 ust. 2 Porozumienia.

może mieć niebagatelny wpływ na płaszczyzny prawne, w których poszczególne postanowienia Porozumienia będą mogły być stosowane „samodzielnie” bądź w relacji do uregulowań innych ram prawnych o charakterze globalnym, regionalnym i sektorowym.

Wreszcie, podkreślić należy bardzo rozbudowany system instytucjonalny tworzony w Porozumieniu. Stanowi on zarówno szansę, jak i wyzwanie. Bez wątpienia, Porozumienie – znacznie bardziej niż UNCLOS – przypomina pod tym kątem współczesne MEAs (wielostronne umowy dot. środowiska). Instytucje te dają szansę na lepsze przygotowanie działań, w tym ich naukową podbudowę oraz analizę, a także pomoc w wykonywaniu oraz monitorowaniu wdrażania Porozumienia (tu wyróżnia się m.in. Komitet ds. wdrażania i zgodności). Znow, zakłada to jednak odpowiednie finansowanie, nominowanie osób o odpowiednich kwalifikacjach do poszczególnych instytucji oraz wyznaczenie im przez COP efektywnych ram funkcjonowania.

Nie sposób nie wyróżnić tu również tego, że konwencyjny system rozstrzygania sporów został generalnie w Porozumieniu utrzymany i rozszerzony (w relacji do państw Stron Porozumienia, nie będących Stronami UNCLOS), a także przyznano COP wyraźną, choć ograniczoną, kompetencję do zwracania się do ITLOS o wydanie opinii doradczych.

Innowacyjność Porozumienia, zapewne zwłaszcza w zakresie MGRs i DSI, może również przerodzić się w wyzwania dla państw związane z przygotowaniem – nierzadko zupełnie nowych w poszczególnych systemach prawnych – krajowych uregulowań z tymi postanowieniami związanych. Zarazem, poprawne funkcjonowanie tej części Porozumienia – w tym biorąc pod uwagę długą genezę postanowień Części II oraz unikatowy zestaw problemów prawnych, naukowych i słusznościowych, którego one dotyczą – może się stać „papierkiem lakmusowym” dla relacji państw rozwiniętych oraz rozwijających się i, w tym sensie, ważnym elementem budowania zaufania w oparciu o Porozumienie. To zaufanie i skuteczna współpraca z kolei, jak podkreślono powyżej, mogą być kluczowe dla efektywności Porozumienia jako całości.

Jak więc można skonkludować, choć „statek dotarł do brzegu” – tj. postanowienia Porozumienia zostały wynegocjowane – stoi przed nim potencjalnie poważniejsze zadanie dalszej podróży: osiągnięcia wystarczającej (dla wejścia w życie, ale też szerzej – dla skutecznego wykonywania Porozumienia dotyczącego ABNJ) liczby ratyfikacji, rozsądnego umocowania wszystkich instytucji, uruchomienia źródeł finansowania i, wreszcie, osiągnięcia celu w postaci ochrony i zrównoważonego wykorzystania morskiej różnorodności biologicznej poza granicami jurysdykcji państw, obecnie i w perspektywie długoterminowej. Tylko bowiem wtedy państwa (strony) Porozumienia faktycznie wypełnią swoje zadanie jako „strażnicy oceanu” (*stewards of the ocean*).

AGREEMENT ON THE CONSERVATION AND SUSTAINABLE USE OF MARINE BIOLOGICAL DIVERSITY OF AREAS BEYOND NATIONAL JURISDICTION OF 2023 – INITIAL ANALYSIS

Abstract

The aim of this paper is to provide a comprehensive and holistic view of the legal aspects of the Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity of Areas beyond National Jurisdiction (BBNJ Agreement). The article presents the negotiation history of the BBNJ Agreement and its current legal status, general issues and those related to: marine genetic resources, area-based management measures, including marine protected areas, environmental impact assessments, and capacity building and transfer of marine technology. The last two substantive parts of the paper include considerations on the institutional dimension and financing of the BBNJ Agreement and dispute settlement procedures.

Keywords: BBNJ Agreement, marine biological diversity, marine genetic resources, area-based management, marine protected areas, environmental impact assessments, dispute settlement, UNCLOS

BIBLIOGRAFIA

- Adede O., *The Basic Structure of the Disputes Settlement Part of the Law of the Sea Convention*, Ocean Development and International Law, vol. 11, 1982, s. 125
- Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity of Areas beyond National Jurisdiction*
- Barnes R., *Global Solidarity, Differentiated Responsibilities and the Law of the Sea*, (w:) M.D. Heijer, H. Van Der Wilt (red.), *Netherlands Yearbook of International Law* 2020, vol 51, 2020, s. 107-146
- Bastmeijer K., Roura R., *Environmental Impact Assessment in Antarctica*, w: K. Bastmeijer, T. Koivurova (red.), *Theory and Practice of Transboundary Environmental Impact Assessment*, Brill-Nijhoff 2008, s. 175-219
- Becker-Weinberg V., Shimmield T., *Strengthening Environmental Impact Assessment Obligations of Deep Seabed Mining in Areas beyond National Jurisdiction*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 39, 2024, s. 602
- Blasiak R., et al., *Corporate Control and Global Governance of Marine Genetic Resources*, Science Advances, vol. 4, issue 6, 2018, s. 1
- Boyle A., *Dispute Settlement and the Law of the Sea Convention: Problems of Fragmentation and Jurisdiction*, International & Comparative Law Quarterly, vol. 46 (1997), s. 38

- Caminos H., Molitor M., *Progressive Development of International Law and the Package Deal*, American Journal of International Law, vol. 79, Issue 4 (1985), s. 871-890
- Churchill R.R., Ulfstein G., *Autonomous Institutional Arrangements in Multilateral Environmental Agreements: A Little-Noticed Phenomenon in International Law*, American Journal of International Law, vol. 94, 2000, s. 623
- Churchill R.R., Lowe A.V., Sander A., *The Law of the Sea* (4 wyd.), Manchester University Press 2022, s. 743-745
- Decyzja CBD COP z 19.12.2022 nr 15/9, *Digital sequence information on genetic resources*, <https://www.cbd.int/dsi-gr/whatdone.shtml>
- Decyzja (UE) 2024/1830 z 17.06.2024 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Unii Europejskiej, porozumienia w ramach Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, dotyczącego ochrony i zrównoważonego wykorzystywania morskiej różnorodności biologicznej na obszarach znajdujących się poza jurysdykcją krajową, <http://data.europa.eu/eli/dec/2024/1830/oj>
- Doelle M., Sander G., *Next Generation Environmental Assessment in the Emerging High Seas Regime? An Evaluation of the State of the Negotiations*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 35, 2020, s. 498
- Drankier P., *Marine Protected Areas in Areas beyond National Jurisdiction*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 27 (2012), s. 291
- Dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27.06.2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko (Dz.U. UE z 2001 r., L197, s. 30)
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13.12.2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.U. UE z 2012 r., L26, s. 1)
- Elferink A. Oude, *Environmental Impact Assessment in Areas beyond National Jurisdiction*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 27, 2012, s. 449 i n.
- Elferink A. Oude, *Coastal States and MPAs in ABNJ: Ensuring Consistency with the LOSC*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 33, 2018, s. 437
- Elferink A. Oude., *Protecting the Environment of ABNJ through Marine Protected Areas and Area-based Management Tools. Is the Glass Half Empty or Half Full and Whose Glass Is It Anyway?*, (w:) V. De Lucia, A. Oude Elferink i L.N. Nguyen (red.), *International Law and Marine Areas beyond National Jurisdiction: Reflections on Justice, Space, Knowledge and Power*, Brill-Nijhoff 2022, s. 205 i n.
- Enyew E.L., *Governance of MGRs in ABNJ and Interests of Developing States: A Move Away from Scientific Colonialism?*, blog *Opinio Juris* z 29.03.2024, <http://opiniojuris.org/2024/03/29/governance-of-mgrs-in-abnj-and-interests-of-developing-states-a-move-away-from-scientific-colonialism/>
- Friedman A., *Beyond "not undermining": possibilities for global cooperation to improve environmental protection in areas beyond national jurisdiction*, ICES Journal of Marine Science, vol. 76, 2019, s. 452-456
- Gjerde K.M., Rulska-Domino A., *Marine Protected Areas beyond National Jurisdiction: Some Practical Perspectives for Moving Ahead*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 27, 2012, s. 351

- Gjerde K.M., et al., *Getting beyond Yes: Fast-Tracking Implementation of the United Nations Agreement for Marine Biodiversity beyond National Jurisdiction*, Ocean Sustainability, vol. 1, 2022, s. 1-2
- Glowka L., *The Deepest of Ironies: Genetic Resources, Marine Scientific Research, and the Area*, Ocean Yearbook, vol. 12, 1996, s. 154-178
- Harden-Davies H. et al., *First to Finish, What Comes next? Putting Capacity Building and the Transfer of Marine Technology under the BBNJ Agreement into Practice*, Ocean Sustainability, vol. 3, 2024, s. 1-2
- Harrison J., *The Law of the Sea Institutions*, (w:) D. Rothwell, A.O. Elferink, K. Scott, T. Stephens (red.), *The Oxford Handbook of the Law of the Sea*, OUP 2016, s. 373-393;
- Hassanali K., *Internationalization of EIA in a New Marine Biodiversity Agreement under the Law of the Sea Convention: A Proposal for a Tiered Approach to Review and Decision-Making*, Environmental Impact Assessment Review, vol. 87, 2021, s. 106554
- Hey E., *The OSPAR NEAFC Collective Arrangement and Ocean Governance: Regional Seas Organisations as the Setters of Conservation Standards in ABNJ?*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 37, 2022, s. 610
- IOC UNESCO, *Global ocean science report 2020: charting capacity for ocean sustainability*, Paryż 2020, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375147>
- IOC UNESCO, *IOC Criteria and Guidelines on the Transfer of Marine Technology (CGTMT)*, Paryż 2005, s. 9-10, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000139193.locale=en>
- Kachelriess D., *The High Seas Biodiversity Treaty. An Introduction to the Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction*, IUCN 2023, s. 3-5
- Klein N., *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press 2005, s. 31
- Koh T.T.B. , *A Constitution for the Oceans*, http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm (dostęp: 5.4.2024 r.)
- Klerk B.E., *From Undermining to Strengthening: Implications of the Forthcoming Agreement on Biodiversity beyond National Jurisdiction for MPA Governance in the North-East Atlantic*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol 38, 2023,, s. 107-139
- Konwencja wiedeńska o prawie traktatów (KWPT), sporządzona dnia 23.05.1969 r. (Dz.U. 1990 nr 74 poz. 439)
- Konwencja o zachowaniu żywych zasobów morskich Antarktyki, sporządzona w Canberze dnia 20.05.1980 r. (Dz.U. z 2017 r., poz. 2165)
- Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10.12.1982 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543)
- Konwencja o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym, sporządzona w Espoo dnia 25 lutego 1991 r. (Dz.U. 1999 nr 96 poz. 1110)
- Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5.06.1992 r. (Dz.U. 2002 Nr 184, poz. 1532)
- Kraabel K.D., *The BBNJ PrepCom and institutional arrangements: The hype about the hybrid approach*, (w:) M.H. Nordquist, J.N. Moore, R. Long (red.), *The Marine*

- Environment and United Nations Sustainable Development Goal 14: Life below Water*, Brill-Nijhoff 2019
- Krusberg T., et al., *A Review of Marine Genetic Resource Valuations*, Ocean Sustainability, vol. 3, 2024, s. 46. Wcześniej, brytyjski rząd zlecił opracowanie stosownej analizy: P. Oldham et al., *Valuing the Deep: Marine Genetic Resources in Areas Beyond National Jurisdiction*, DEFRA Contract MB0128, 2014
- Kuc O., *BBNJ Treaty and the ITLOS Advisory Jurisdiction*, EJIL, <https://www.ejiltalk.org/bbnj-treaty-and-the-itlos-advisory-jurisdiction/> (dostęp: 31.01.2024 r.)
- Leary D., *International Law and the Genetic Resources of the Deep Sea*, Martinus Nijhoff Publishers 2007
- Letter dated 30 June 2011 from the Co-Chairs of the Ad Hoc Open-ended Informal Working Group to the President of the General Assembly*, Annex, ust. 1., Dok. A/66/119 z 30.06.2011 r.
- Letter dated 30 June 2023 from the President of the intergovernmental conference on an international legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction to the President of the General Assembly*, dok. A/77/945 z 30.06.2023 r.
- Lijnzaad L., *The Conservation and Sustainable Use of Marine Biodiversity: Siamese Twins?*, (w:) M.H. Nordquist, J.N. Moore, R. Long (red.), *The Marine Environment and United Nations Sustainable Development Goal 14*, Brill 2018, s. 33-49
- Lijnzaad L., *Dispute Settlement for Marine Biodiversity beyond National Jurisdiction: Not an Afterthought*, w: E. Franckx, M. Benatar i H. Ruiz-Fabry (red.), *A Bridge Over Troubled Waters: Dispute Resolution in the Law of International Watercourses and the Law of the Sea*, Brill-Nijhoff 2020, s. 153-154
- Loibl G., *Compliance Procedures and Mechanisms*, w: M. Fitzmaurice et al. (red.), *Research Handbook on International Environmental Law*, Edward Elgar 2021, s. 293
- Long R., *Striking an Equitable Balance under the Biodiversity Agreement: The Elusive Case of New Technologies*, *Marine Genetic Resources and the Global South*, (w:) J. Kraska, Y.-K. Park (red.), *Emerging Technology and the Law of the Sea*, Cambridge University Press 2022, s. 74-75
- Lucia De V., *After the Dust Settles: Selected Considerations about the New Treaty on Marine Biodiversity in Areas beyond National Jurisdiction with Respect to ABMTs and MPAs*, *Ocean Development & International Law*, Vol. 55, 2024, s. 117 i n.
- Marciniak K., *Nawożenie oceanów żelazem*, *Prawo Morskie*, t. XXVII, 2011, s. 205 i n.
- Marciniak K.J., *Morskie zasoby genetyczne w prawie międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa 2016
- Marciniak K.J., *Marine Genetic Resources: Do They Form Part of the Common Heritage of Mankind Principle?* (w:) L. Martin, C. Salonidis, Ch. Hioureas (red.), *Natural Resources and the Law of the Sea: Exploration, Allocation, Exploitation of Natural Resources in Areas under National Jurisdiction and Beyond*, vol 2, Juris Publishing 2017, s. 373-406
- Marciniak K.J., *System Układu Antarktycznego: Uwagi z Perspektywy Prawa Międzynarodowego*, (w:) Departament Prawno-Traktatowy MSZ (red.), *Układ Antarktyczny. Wybór dokumentów z wprowadzeniem*, Warszawa 2017, s. 17-61

- Marciniak K.J., *Organizacja Narodów Zjednoczonych a prawnomiędzynarodowa regulacja mórz: przeszłość, teraźniejszość i przyszłość*, (w:) E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes, J. Nowakowska-Małusecka, A. Przyborowska-Klimczak, W. Staszewski (red.), *System Narodów Zjednoczonych z polskiej perspektywy*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 322-323
- Marciniak K.J., *Procedura milczącej zgody (tacit acceptance) w umowach zawieranych pod auspicjami Międzynarodowej Organizacji Morskiej – aspekty prawa międzynarodowego oraz krajowego*, Gdańskie Studia Prawnicze, nr 3(55), 2022 r., s. 21-48
- Marciniak K.J., *Settlement of Disputes before the International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS)*, (w:) J. Gomula, S. Wittich i M. Stemeseder (red.), *Research Handbook on International Procedural Law*, Edward Elgar Publishing 2024, s. 100-101 i 110-111
- Merrills J.G., *International Dispute Settlement*, Wyd. 5, Cambridge University Press 2011, s. 132-133
- Mossop J., Schofield C., *Adjacency and Due Regard: The Role of Coastal States in the BBNJ Treaty*, Marine Policy, vol. 122, 2020, s. 103877
- Mossop J., *Dispute Settlement in Areas beyond National Jurisdiction*, (w:) V. De Lucia, A. Oude Elferink i L. Ngoc Nguyen (red.), *International Law and Marine Areas beyond National Jurisdiction: Reflections on Justice, Space, Knowledge and Power*, Brill-Nijhoff 2022, s. 408-409
- Mossop J., *Dispute Settlement Provisions in the Agreement for Biodiversity beyond National Jurisdiction*, Portuguese Yearbook of International Law, vol. 1, 2024, s. 102-104
- Nguyen L.N., D. Georgoula i A. Oude Elferink, *Dispute Settlement Under the BBNJ Agreement: Accepting Part XV of the UNCLOS with a Twist*, EJIL, 15.05.2023 r., <https://www.ejiltalk.org/dispute-settlement-under-the-bbnj-agreement-accepting-part-xv-of-the-unclos-with-a-twist/> (dostęp: 31.01.2024 r.)
- Noyes J.E., *The International Tribunal for the Law of the Sea*, Cornell International Law Journal, vol. 32, 1999, s. 137
- Oellers-Frahm K., *Lawmaking Through Advisory Opinions?*, (w:) A. Bogdandy, I. Venzke (red.), *International Judicial Lawmaking*, Springer 2012, s. 69-70
- ONZ, *The Ship Has Reached the Shore, President Announces, as Intergovernmental Conference Concludes Historic New Maritime Biodiversity Treaty*, <https://press.un.org/en/2023/sea2175.doc.htm>
- Opinia doradcza Izby Sporów Dna Morskiego ITLOS z dnia 1.02.2011 r. w sprawie *Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area*, ITLOS Reports 2011, ust. 148
- Opinia doradcza Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza (ITLOS) z 21.05.2024 r. w sprawie wniosku Komisji Małych Państw Wyspiarskich w sprawie Zmian Klimatu i Prawa Międzynarodowego, <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/>
- Opinia doradcza z 2.04.2015 r., *Request for an advisory opinion submitted by the Sub-Regional Fisheries Commission (SRFC)*, <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-21/>
- Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku 9.05.1992 r., przyjętego w Paryżu 12.12.2015 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 36)

- Protokół w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko do Konwencji o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym, sporządzony w Kijowie dnia 21 maja 2003 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 180, poz. 1074)
- Protokół o ochronie środowiska do Układu Antarktycznego, sporządzony w Madrycie dnia 4.10.1991 r. (Dz. U. z 2001 r. Nr 6, poz. 52; Dz. U. z 2017 r., poz. 1982, Załącznik)
- Pyć D., *Prawo Oceanu Światowego. Res usus publicum*, Gdańsk 2011, s. 37 i n.
- Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9.05.1992 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238)
- Report on the work of the United Nations Open-ended Informal Consultative Process on Oceans and the Law of the Sea at its fifth meeting*, dok. A/59/122 z 1.07.2004 r., https://www.un.org/depts/los/consultative_process/5thmeetingpanel.htm
- Report on the work of the United Nations Open-ended Informal Consultative Process on Oceans and the Law of the Sea at its eighth meeting*, dok. A/62/169 z 30.07.2007 r., https://www.un.org/depts/los/consultative_process/8thmeetingpanel.htm
- Report of the Preparatory Committee established by General Assembly resolution 69/292: Development of an international legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction*, dok. A/AC.287/2017/PC.4/2 z 31.07.2017 r.
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 59/24 z 17.11.2004 r., *Oceans and the law of the sea*, ust. 73
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 66/231 z 24.11.2011 r., *Oceans and the law of the sea*, ust. 167 i Annex
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/66/288 z 27.07.2012 r., *The Future We Want*
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/70/1 z 21.10.2015 r., *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/72/249 z 24.12.2017 r., *International legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction*
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr A/RES/77/321 z 30.08.2023 r., *Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity of Areas beyond National Jurisdiction*
- Robb S., Jaeckel A., Blanchard C., *How could the BBNJ Agreement affect the International Seabed Authority's Mining Code?*, EJIL, 13.04.2023 r., <https://www.ejiltalk.org/how-could-the-bbnj-agreement-affect-the-international-seabed-authoritys-mining-code/>
- Rothwell D.R., Stephens T., *The International Law of the Sea*, Hart 2010, s. 478-485
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów, <https://www.gov.pl/web/srodowisko/protokol-z->

nagoi-i-obowiazujace-w-polsce-przepisy-dotyczace-dostepu-do-zasobow-genetycznych-i-podzialu-korzysci-z-ich-wykorzystania

- Ruys T., Soete A., "Creeping" Advisory Jurisdiction of International Courts and Tribunals? *The Case of the International Tribunal for the Law of the Sea*, Leiden Journal of International Law, vol. 29, 2016, s. 155
- Salpin Ch., *Marine genetic resources of areas beyond national jurisdiction: Soul searching and the art of balance*, (w:) E. Morgera, K. Kulovesi (red.), *Research Handbook on International Law and Natural Resources*, Edward Elgar 2016, s. 411-431
- Salpin Ch., et al., *Marine Scientific Research in Pacific Small Island Developing States*, Marine Policy, vol. 95, 2018, s. 363
- Scanlon Z., *The art of "not undermining": possibilities within existing architecture to improve environmental protections in areas beyond national jurisdiction*, ICES Journal of Marine Science, vol. 75, 2018, s. 405-416
- Seta M., *Environmental Impact Assessment of Offshore Windfarms in Areas beyond National Jurisdiction: Who Should Have Obligations?*, The Australian Year Book of International Law, vol. 41 (2024), s. 74
- Stavridi M., *The Advisory Function of the International Court of Justice: Are States Resorting to Advisory Proceedings as a "Soft" Litigation Strategy?*, Journal of Public and International Affairs, <https://jpia.princeton.edu/news/advisory-function-international-court-justice-are-states-resorting-advisory-proceedings-%E2%80%99Csoft%E2%80%9D> (dostęp: 31.01.2024 r.)
- Symonides J., *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza z perspektywy ćwierćwiecza*, (w:) C. Mik, K. Marciniak (red.), *Konwencja NZ o prawie morza z 1982 r. w piętnastą rocznicę wejścia w życie*, Toruń 2009, s. 20-21
- Treves T., *The Settlement of Disputes According to the Straddling Stocks Agreement of 1995*, (w:) A. Boyle, D. Freestone (red.), *International Law and Sustainable Development: Past Achievements and Future Challenges*, Oxford University Press 1999, s. 254-255
- Układ Antarktyczny, podpisany w Waszyngtonie dnia 1.12.1959 r. (Dz.U. 2017 poz. 1915)
- Ustawa z dnia 19 lipca 2016 r. o dostępie do zasobów genetycznych i podziale korzyści z ich wykorzystania (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1594)
- Vierros K., Harden-Davies H., *Capacity Building and Technology Transfer for Improving Governance of Marine Areas Both beyond and within National Jurisdiction*, Marine Policy, vol. 122, 2020, s. 104158
- Villalpando S., *The Legal Dimension of the International Community: How Community Interests Are Protected in International Law*, European Journal of International Law, vol. 21, 2010, s. 387
- Voigt-Hanssen G., *Current "Light" and "Heavy" Options for Benefit-Sharing in the Context of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, International Journal of Marine and Coastal Law, vol. 33, 2018, s. 1
- Wniosek: Decyzja Rady w sprawie podpisania, w imieniu Unii Europejskiej, porozumienia w ramach Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, dotyczącego ochrony i zrównoważonego wykorzystywania morskiej różnorodności biologicznej na obszarach znajdujących się poza jurysdykcją krajową, COM/2023/353 final

Wniosek z 12.04.2023 r. do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) w sprawie zobowiązań państw w zakresie zmian klimatu, <https://www.icj-cij.org/case/187>

Wright G., Rochette J., Gjerde K., Seeger I., *The long and winding road: negotiating a treaty for the conservation and sustainable use of marine biodiversity in areas beyond national jurisdiction*, IDDRI 2018, s. 40 i n.

Wyrok MTS z dnia 20.04.2010 w sprawie *Pulp Mills on the River Uruguay* (Argentyna p. Urugwaj), ICJ Reports 2010, ust. 204